

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет фінансів

Кафедра фінансів імені Віктора Федосова

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА ФІНАНСИ

Галузь знань

07 «Управління та адміністрування»

Спеціальність

072 «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»

Форма навчання: Очна (денна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему «Удосконалення видатків місцевих бюджетів у контексті децентралізації»

здобувача Чупахіної Олени Анатоліївни

Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім.В. Федосова
Жибер Тетяна Василівна

Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)

Завідувач кафедри фінансів імені Віктора Федосова:
д.е.н., професор Буряченко А.Є.

Київ 2024

ЗМІСТ

	<i>Стор.</i>
ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	7
1.1. Склад та призначення видатків місцевих бюджетів.....	7
1.2. Інформаційне забезпечення дослідження формування видатків місцевих бюджетів.....	13
1.3. Критична оцінка наукових публікацій з проблематики формування видатків місцевих бюджетів	20
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ФОРМУВАННЯ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У КОНТЕКСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	31
2.1. Методика та інструментарій дослідження ролі видатків місцевих бюджетів в контексті реформування місцевого самоврядування.....	31
2.2. Структура і динаміка видатків місцевих бюджетів.....	39
2.3. Аналіз формування видатків місцевих бюджетів	50
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У КОНТЕКСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	68
3.1. Проблемні питання удосконалення процесу формування видатків місцевих бюджетів та пошук резервів їх збільшення	68
3.2. Зарубіжний досвід формування видатків місцевих бюджетів.....	72
3.3. Управлінські рішення і шляхи вдосконалення формування видатків місцевих бюджетів.....	77
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	86
ДОДАТКИ.....	92

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Місцевий бюджет виступає важливою складовою будь-якого місцевого самоврядування, оскільки від ефективності фінансового управління залежить більшість питань життєзабезпечення населення та його соціальна стабільність. Органи місцевого управління та самоврядування відповідальні за надання широкого спектру державних послуг, спрямованих на задоволення основних життєвих потреб населення (у сфері освіти, охорони здоров'я, соціального захисту тощо). З цієї причини одним із основних напрямів фінансової політики є формування якісної ресурсної бази місцевих бюджетів, достатньої не лише для забезпечення поточного функціонування численних організацій бюджетної сфери, а й соціально-економічного розвитку територій.

В Україні наразі серед місцевих бюджетів базисними є бюджети об'єднаних територіальних громад. Значимість місцевого самоврядування з погляду підтримки розвитку зумовлена складом витрат, здійснюваних місцевими бюджетами. Більшість їх належить до групи продуктивних, тобто які сприятливо впливають на економічний розвиток. Крім цього, заходи місцевої бюджетної політики займають важливе місце у формуванні сприятливого середовища діяльності малого бізнесу – підтримки місцевого підприємництва. Загалом ефективність функціонування місцевого громадського сектору економіки багато в чому визначається складом та масштабом повноважень органу влади у сфері управління доходами та видатками місцевого бюджету.

Важливо зазначити, що державні та місцеві органи влади грають особливу роль в реалізації сталого розвитку на місцях. Органи місцевого самоврядування – це рівень влади, що найбільш близький до населення та обізнаний про нагальні потреби та потреби городян. Враховуючи місцеві реалії, місцева влада визначає пріоритетні напрямки міського розвитку та першочерговість вирішення завдань з метою покращення якості життя людей.

Більшість органів місцевого самоврядування не в змозі формувати збалансовані бюджети, не вдаючись до фінансової допомоги держави, що

негативно впливає на можливості місцевого самоврядування самостійно забезпечувати реалізацію закріплених за ним повноважень. Розширення повноважень місцевих органів влади потребує адекватного поліпшення їхнього фінансового забезпечення. Відомо, що при існуючій системі розмежування повноважень щодо місцевого самоврядування переважна частина об'єднаних територіальних громад не здатна за допомогою власних доходів (без фінансової допомоги) забезпечити необхідні потреби у бюджетних коштах, які визначаються мінімальними бюджетними зобов'язаннями органів місцевого самоврядування. У зв'язку з цим проблема оптимізації бюджетних повноважень залишається не тільки складною, але практично не вирішуваною в рамках сформованих внутрішніх міжбюджетних відносин, що є переважно централізованим типом формування та розподілу фінансових ресурсів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Важливий внесок у розвиток теорії та практики удосконалення видатків місцевих бюджетів зробили наступні науковці: Ю. Ю. Арістов, Г.П. Гончар, Л.В. Денищенко, Т. П. Куриляк, Т.І. Крикун, М.А. Крутько, О. В. Люта та інші. Питання стану виконання місцевих бюджетів України в період воєнного часу, які є найбільш актуальними сьогодення, досліджували Т.М. Кужда, І.О. Луциків, О.М. Галушак, Т.М. Паутова, Н.О. Сушко, Т.І. Овчаренко та багато інших. Незважаючи на широке вивчення питань проблематики формування видатків місцевих бюджетів за умов сучасної економіки України, проблема формування місцевих бюджетів територіальних громад в сучасних умовах повною мірою не вирішена, а також повноцінно не вивчена. Проблема полягає у дослідженні удосконаленні формування видатків місцевих бюджетів у контексті децентралізації в Україні.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є встановлення проблемних питань удосконалення процесу формування видатків місцевих бюджетів та пошук резервів їхньої спроможності, спираючись на зарубіжний досвід. Завдання дослідження:

– дослідити склад та призначення видатків місцевих бюджетів;

- встановити інформаційне забезпечення дослідження формування видатків місцевих бюджетів;
- здійснити критичну оцінку наукових публікацій з проблематики формування видатків місцевих бюджетів;
- визначити методику та інструментарій дослідження ролі видатків місцевих бюджетів в контексті реформування місцевого самоврядування;
- проаналізувати структуру та динаміку видатків місцевих бюджетів, в тому числі на прикладі бюджету ОТГ;
- здійснити аналіз формування видатків місцевих бюджетів на прикладі бюджету ОТГ;
- виявити проблемні питання удосконалення процесу формування видатків бюджетів місцевого самоврядування територіальних громад та пошук резервів їхнього збільшення;
- проаналізувати зарубіжний досвід формування видатків місцевих бюджетів;
- розробити управлінські рішення і шляхи вдосконалення формування видатків місцевих бюджетів.

Об'єкт дослідження: фінансове забезпечення видатків місцевих бюджетів.

Предмет дослідження: економічні відносини з удосконалення процесу формування видатків місцевих бюджетів у контексті децентралізації.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано методи: економіко-статистичний (для дослідження динаміки видатків та доходів місцевих бюджетів України та окремо бюджету Бородянської селищної територіальної громади), аналізу й синтезу (для оцінки фінансового забезпечення розвитку територіальних громад, спрямованості бюджетної політики та для аналізу фінансового стану бюджету та ефективність використання видатків бюджету Бородянської селищної територіальної громади); спостереження і групування (для оцінки надходжень в місцеві бюджети для забезпечення видатків на бюджетний рік, виявлення кількісного зв'язку між рівнем надходження та видатків, оцінки виконання бюджету та встановлення його дефіциту); абстрактно-логічний (для

теоретичних узагальнень результатів формування видатків місцевих бюджетів за умов децентралізації та формування висновків з проведеного дослідження й розробки рекомендацій).

Теоретична, методична та практична значимість отриманих результатів. Результати магістерського дослідження можуть бути використані в процесі формування видатків місцевих бюджетів, зокрема для бюджетів територіальних громад. Використання запропонованих напрямів щодо оптимізації фінансової бази місцевих бюджетів можуть бути застосовані з метою підвищення ефективності формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування.

Інформаційна база дослідження. Інформаційною базою магістерської роботи є законодавчі та нормативно-правові документи з питань діяльності органів місцевого самоврядування та бюджетного процесу; монографії; підручники та наукові статті з питань формування видатків місцевих бюджетів та бюджеті територіальних громад за умов децентралізації; статистичні матеріали виконання бюджету місцевих бюджетів по Україні та місцевого бюджету Бородянської селищної територіальної громади.

Апробація матеріалів кваліфікаційної магістерської роботи: результати дослідження представлено як участь у Міжнародній науково-практичній конференції студентів та дослідників «Сучасні питання економіки та фінансів: глобальні виклики та тренди» (7 листопада 2024 р., м. Бремен), підготовлено тези на тему: «Удосконалення видатків місцевих бюджетів у контексті децентралізації».

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Робота викладена на 96 сторінці, містить 20 таблиць, 21 рисунок, список використаних джерел з 56 найменувань, 1 додаток.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

1.1. Склад та призначення видатків місцевих бюджетів

Органи місцевого управління та самоврядування відповідальні за надання широкого спектру державних послуг, спрямованих на задоволення основних життєвих потреб населення (у сфері освіти, охорони здоров'я, соціального захисту тощо). З цієї причини одним із основних напрямків фінансової політики є формування якісної ресурсної бази місцевих бюджетів та ефективне витрачання акумульованих коштів на пріоритетні потреби населення.

Територіальні одиниці не можуть функціонувати без місцевих бюджетів, що є системою придбання (отримання) та витрачання коштів у територіальній одиниці країни. Для того, щоб встановити призначення видатків місцевих бюджетів, слід надати загальну інформацію про місцеві бюджети. Так, для місцевих бюджетів характерним є те, що вони неспроможні повністю забезпечувати всіх споживачів бюджетних коштів у своїй території, і тому вони перебувають у постійному взаємозв'язку з бюджетами вищого рівня. Усі функції місцевих бюджетів можна спрощено подати у вигляді такої схеми входу-виходу:

- 1) Збір коштів до бюджету за рахунок податкових та неподаткових джерел.
- 2) Розподіл коштів та фінансування витрат на діяльність державних інститутів, соціальну сферу, підтримку деяких програм у промисловості та сільському господарстві.
- 3) Бюджет є рівноважною системою, доходна і видаткова частини передбачаються теоретично рівними одне одному. Місцеві бюджети мають можливість виправляти дисбаланс доходів і видатків за допомогою вищого бюджету, користуючись можливістю для компенсації дефіциту – перевищення видатків над доходами [28, с. 56].

Центр тяжіння у фінансуванні видатків на реалізацію завдань та функцій держави поступово зміщується на нижні рівні бюджетної системи. Слід зазначити, що місцеві бюджети є вагомими у більшості розвинених держав світу. На стан конкретних бюджетів територіальних одиниць та населених пунктів у будь-якій країні впливає чинне законодавство у цій сфері та економічний стан регіону. Щодо визначення сутності бюджету місцевого самоврядування (місцевий бюджет), слід проаналізувати наступні визначення, подані в табл. 1.1.

Таблиця 1.1 – Визначення поняття «бюджет місцевого самоврядування»

Джерело	Визначення
Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні	«План утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування» [19, с. 1].
Гончар Г.	Сукупність економічних (грошових) відносин, що «виникають у зв'язку з утворенням та використанням фондів грошових засобів місцевих органів влади у процесі перерозподілу національного доходу з метою забезпечення розширеного відтворення та задоволення соціальних потреб суспільства» [8, с. 226].
Катан І.	Фонд фінансових ресурсів, призначений для реалізації завдань і функцій, що покладаються на орган місцевого самоврядування та який сприяє забезпеченню фінансової самодостатності розвитку території держави, визначають ефективність впливу місцевих органів влади на розвиток економічного потенціалу їх територій [22, с. 5]
Крикун. Т.	Балансовий розрахунок, який відповідає вимогам щодо складання балансів, тобто у ньому представлені дохідна та видаткова частини, а їх основою є принцип збалансування [27, с. 2].
Денищенко Л.	Законодавчий акт регулювання бюджетного процесу на місцевому рівні [9, с. 782].
Плукар Л.	Економічні відносини з використання фондів фінансових ресурсів місцевих органів влади у процесі перерозподілу національного доходу [41, с. 162].

Джерело: розроблено автором на основі [8; 9; 19; 22; 27; 41]

За наведеними визначеннями встановлено, що науковці розглядають місцеві бюджети з різних точок зору, а саме: місцевий бюджет вважається нормативно-правовим актом; місцевий бюджет визначається як план доходів та видатків; місцевий бюджет визначається, як економічна категорія в системі бюджетних відносин держави. Трирівневе визначення сутності місцевого бюджету дозволяє всебічно вивчити та врахувати в практичній реалізації положення, норми, принципи і значущість місцевих бюджетів. Отже, проаналізувавши сутність місцевого бюджету, можна стверджувати що його призначення полягає в утворенні

та використанні фондів грошових засобів місцевими органами влади у процесі перерозподілу національного доходу, що здійснюється для забезпечення розширеного відтворення та задоволення соціальних потреб територіальної громади.

В законодавчій базі, періодичних виданнях та монографіях наводяться різні визначення поняття «бюджетні видатки», яке досліджуючи, адже тісно пов'язано з темою дослідження та предметом дослідження – видатками місцевих бюджетів, – зокрема досліджено законодавство та праці українських науковців які надають наступні визначення (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Визначення поняття «бюджетні видатки»

Джерело	Визначення
Бюджетний кодекс України п. 13 ст. 2	«Кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом» [3].
Єфименко Є.	«Прямі цільові витрати держави, що забезпечують її безперерйне функціонування та відображають економічні відносини, пов'язані з розподілом і перерозподілом частини валового внутрішнього продукту, що концентрується в бюджеті» [12, с. 2].
Радіонов Ю.	«Економічні відносини, на основі яких здійснюється процес використання грошових ресурсів централізованого фонду для виконання державою своїх функцій» [45, с. 14]; «Індикатор соціально-економічної політики держави; економічна сутність формування видатків бюджету полягає в необхідності вирішення складних завдань, які виникають в економічній життєдіяльності країни; за допомогою видатків бюджету держава виконує свої функції та регулює економічні та соціальні процеси» [44, с. 107]
Цимбалюк І.	«Кошти, що спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум» [55, с. 8].
Миськів Г.	«Сукупність економічних відносини між державою, юридичними і фізичними особами, які виникають у процесі розподілу та використання централізованого фонду держави; це кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом» [32, с. 125].
Арістов Ю.	«Сукупності взаємовідносин, що виходять із формування, перерозподілу та використання фінансових ресурсів держави з метою його спрямування на вирішення цілей та завдань соціально-економічного розвитку країни» [1, с. 42].

Джерело: розроблено автором на основі [1; 3; 12; 32; 44; 45; 55]

Узагальнюючи можна сказати, що автори, визначаючи сутність бюджетних видатків мають в першу чергу на увазі те, що вони є законодавчо визначеними нормами і напрямками використання бюджетних коштів, формування бюджетних

видатків полягає в необхідності вирішення складних завдань, які виникають в економічній життєдіяльності країни. Слід зазначити, що видатки з бюджету спрямовуються на забезпечення виконання державою своїх функцій та забезпечує регулювання економічних та соціальних процесів. Виходячи з зазначеного, видатки місцевого бюджету – це за суттю економічні відносини стосовно процесу розподілу і використання коштів основного централізованого фонду держави, якими розпоряджаються органи державної влади, державного управління та місцевого самоврядування. Видатки місцевого бюджету відображають наслідки економічних і соціальних процесів окремої території та країни загалом в силу того, що мають безпосередній зв'язок з інтересами широких верств населення й мають таким чином суттєвий вплив на загальний соціальний стан та рівень добробуту населення, освіченості, забезпеченості медичними послугами, а також послугами в галузі культури, спорту, соціальної захищеності на випадок не передбачуваних обставин.

Розглянемо класифікацію видатків місцевого бюджету на основі законодавчої класифікації бюджетного законодавства [3-4]. Вона складається з чотирьох видів: функціональна, економічна, програмна та відомча. Функціональна класифікація видатків бюджету є угрупованням видатків, що відображає спрямування коштів бюджету на виконання функцій держави: освіта, загальнодержавна діяльність, охорона здоров'я, благоустрій території, ЖКГ, інші видатки. Економічна класифікація видатків бюджету є угрупованням видатків бюджету за їх економічним змістом. Програмна класифікація видатків бюджету є угрупованням видатків бюджету за бюджетними програмами та підпрограмами. Відомча класифікація видатків місцевих бюджетів є угрупованням видатків бюджету, що відображає розподіл бюджетних призначень за розпорядникам коштів республіканського бюджету та коштів місцевих бюджетів відповідно [5, с. 226]. Слід погодитись з наведеною класифікацією видатків місцевих бюджетів, адже така класифікація відзначає високу значимість місцевих бюджетів економіки держави та підтверджую те, що місцеві бюджети відповідають за підтримку таких галузей соціальної сфери як охорона здоров'я, освіта, культура тощо.

Склад видатків місцевих бюджетів формується за загальним та спеціальним фондами, який можна представити у скороченому вигляді наступним чином, як це показано в табл. 1.3.

Таблиця 1.3 – Склад видатків місцевих бюджетів за фондами [9, с. 783]

Фонд	Напрямок видатків	Зміст видатків
Загальний фонд	Освіта	Дошкільна освіта, загальна середня освіта, вища освіта, позашкільна освіта, навчальні заклади для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації, інші державні освітні програми.
	Охорона здоров'я	Первинна медико-санітарна, амбулаторно-поліклінічна та стаціонарна допомога, програми медико-санітарної освіти, інші державні програми медичної та санітарної допомоги
	Соціальний захист та соціальне забезпечення	Державні програми соціального забезпечення та соціального захисту, державні програми підтримки будівництва (реконструкції) житла для окремих категорій громадян; районні та міські програми і заходи щодо реалізації державної політики стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї.
	Державні культурно-освітні та театральні-видовищні програми	Фінансування видатків сільських, селищних та міських палаців і будинків культури, клубів тощо, бібліотек, театрів, музеїв, виставок.
	Фізична культура і спорт	Утримання та навчально-тренувальна робота дитячо-юнацьких спортивних шкіл усіх типів, заходи з фізичної культури і спорту та фінансова підтримка місцевих осередків всеукраїнських громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості місцевого значення.
Спеціальний фонд	Заходи, передбачені рішенням про місцевий бюджет відповідно до законодавства за рахунок конкретних джерел надходжень у відповідності до їх обсягів.	Зміцнення матеріально-технічної бази органів місцевого самоврядування, бюджетних установ, надання матеріальної допомоги різним категоріям громадян, які її потребують; роботи, пов'язані з благоустроєм територіальної громади, будівництвом, реконструкцією та капітальним ремонтом об'єктів, здійснення представницьких цілей; проведення заходів, пов'язаних з відзначенням державних, професійних свят, пам'ятних дат, ювілеїв та інших святкувань; проведення культурно-мистецьких, фізкультурно-спортивних, оздоровчих заходів. Інші видатки цільових фондів, які можуть використовуватися за певними напрямками.

Видатки бюджетів об'єднаних територіальних громад є ідентичними з повноваженнями бюджетів міст обласного значення та районів. Планування розрахункових обсягів видатків бюджету об'єднаної територіальної громади передбачає визначення розміру видатків по кожній галузі та виходячи із загального

ресурсу і пріоритетності видатків. Відповідно до джерела [3] видатки місцевих бюджетів має наступний склад:

- національна оборона;
- загальнодержавні питання та функції загальнодержавного управління;
- створення та підтримка порядку, безпеки та забезпечення роботи судів (національна безпека та правоохоронна діяльність);
- національна економіка;
- житлово-комунальне господарство;
- освіта;
- соціальна політика;
- культура, фізична культура та спорт;
- охорона навколишнього середовища.

Структура місцевого бюджету включає його доходи та видатки, оцінку балансу. У місцевих бюджетах відповідно до бюджетної класифікації окремо передбачаються кошти, що спрямовуються на виконання видаткових зобов'язань місцевого самоврядування, що виникають у зв'язку із здійсненням органами місцевого самоврядування повноважень з питань місцевого значення, та видаткових зобов'язань, виконуваних з допомогою субвенцій з інших бюджетів для реалізації окремих державних повноважень.

Таким чином, видатки місцевого бюджету – це кошти, створені задля фінансового забезпечення завдань та функцій місцевого самоврядування. Бюджет формується виходячи з обсягу видаткових зобов'язань. Місцевий бюджет спирається насамперед на власні доходи. До їх складу за рівнем значущості місцевого бюджету входять: бюджетоутворюючі податки (податок на доходи фізичних осіб, земельний податок, спеціальні податкові режими (спрощена система оподаткування), доходи від використання майна (здавання в оренду та ін.) та продажу матеріальних та нематеріальних активів, міжбюджетні трансферти з вищих бюджетів, дотації, інші міжбюджетні трансферти. Найважливішими джерелами доходів, які залежать від податкового потенціалу місцевого самоврядування виступають його податкові доходи [3]. Отже, місцевий бюджет є

систематизуючим елементом фінансових ресурсів місцевого самоврядування, його фінансовою базою. Обов'язків компонент демократичного державного устрою – місцевого самоврядування, яке здійснюється самим населенням через вільно обраним представницькі органи.

1.2. Інформаційне забезпечення дослідження формування видатків місцевих бюджетів

Користувачами інформації за кваліфікаційним магістерським дослідженням виступають:

1. Міські державні адміністрації – в її складі знаходиться відповідний департамент фінансів міста, який:

- забезпечує реалізацію державною бюджетної політики на відповідній території;

- організовує роботу, що пов'язана зі складанням прогнозу бюджету території на наступні за плановим два бюджетні періоди;

- організовує роботу, що пов'язана зі складанням та управлінням виконанням бюджету відповідної території, координація діяльності учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету тощо;

- забезпечує управління місцевим боргом;

- проводить аналіз фінансово-економічного стану території, перспектив його подальшого розвитку;

- забезпечує здійснення повноважень головного розпорядника бюджетних коштів.

2. Районні державні адміністрації міст та фінансові управління у їх складі.

3. Розпорядники та одержувачі коштів з бюджету стосовно розуміння необхідності свідомого витрачання бюджетних коштів.

4. Державні органи контролю за бюджетним процесом: органи податкової служби, фінансової інспекції, Рахункова палата, Казначейська служба.

5. Департамент фінансів міської ради для приймання безпосередньої участі у плануванні бюджету міста та складанні прогнозів.

6. Органи виконавчої влади, що мають відношення до акумулювання і використання бюджетних коштів, наприклад, Митна служба України.

7. Міністерство фінансів України, інші центральні органи виконавчої влади, місцеві ради та Верховна Рада України, пересічні громадяни. Тому бюджетні відносини всеохоплюючі.

Бюджетна сфера обов'язково повинна бути чітко законодавчо регламентована, при складанні та затвердженні місцевих бюджетів використовуються як загальні бюджетні нормативні документи, так і прийняті органами місцевого самоврядування та міські державні адміністрації. Короткі витяги з основних нормативних документів, що стосуються складання та затвердження місцевих бюджетів, показані нижче в табл. 1.4.

Таблиця 1.4 – Нормативно-правові акти, які стосуються складання та затвердження видатків місцевих бюджетів

Назва, дата прийняття та номер	Витяги з документа, що стосуються видатків на житлово-комунальне господарство
1	2
Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI, зі змінами від 01.08.2024	Ст. 2 визначає поняття і склад місцевих бюджетів, окреслює їх призначення. Визначає учасників бюджетного процесу та коротко характеризує їх. Ст. 3 визначає бюджетний період місцевих бюджетів. Глава 5 визначає склад бюджетної системи України та її принципи. Ст 28. Визначає доступність інформації про бюджет. Розділ 3 Повністю присвячений місцевим бюджетам, їхньому складанню, особливостям та різним обставинам складання, затвердження та виконання бюджетів. Глава 12 визначає порядок складання місцевого бюджету та його затвердження, склад рішення про місцевий бюджет У Розділі 5 Визначаються повноваження контролю за виконанням місцевих бюджетів. Він опосередковано стосується і складання місцевих бюджетів.
Закони України «Про державний бюджет на відповідний рік»	У додатках до Закону містяться офіційні трансферти, у тексті закону визначено розмір додаткової дотації, відносини державного бюджету з бюджетом території у випадку передачі коштів у державний бюджет з останнього.

Продовження табл. 1.4

1	2
Рішення про бюджет: обласні бюджети, районні бюджети, бюджети місцевого самоврядування	Нормативно-правові акти щодо бюджету, що визначає доходи бюджету, в тому числі: доходи загального фонду бюджету, доходи спеціального фонду; видатки бюджету, видатки загального фонду; видатки спеціального фонду бюджету; повернення кредитів, надання кредитів; профіцит загального фонду бюджету; дефіцит спеціального фонду бюджету, оборотний залишок бюджетних коштів бюджету; резервний фонд бюджету.

Джерело: розроблено автором на основі [4; 48]

Основними нормативними документами, які використані при написанні магістерської дипломної роботи, стали:

1. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року.
2. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI.
3. Проект Закону України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» від 14.09.2024 № 12000.
4. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 № 1861-VI.
5. Правила складання паспортів бюджетних програм місцевих бюджетів та звітів про їх виконання, затверджені Наказом Міністерства фінансів України від 09.07.2010 № 679.
6. Інструкція з підготовки бюджетних запитів відповідно до вимог частини третьої статті 75 Бюджетного кодексу України.
7. Указ Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики» від 25.05.2001 р. № 341/2001.

Суб'єктами складання проекту бюджету є розпорядники коштів, Департамент фінансів держадміністрації та фінансові управління районних адміністрацій. Міська (селищна) рада може обмінюватися з виконавчими органами своїми побажаннями стосовно бюджету, розглядати підготовану бюджету резолюцію – основні напрями бюджетної політики в місті. Утворення ОТГ супроводжується певними проблемними питаннями щодо формування місцевого бюджету та ефективного розподілу його коштів для виконання основних завдань територіальної громади, що й зумовлює практичну необхідність дослідити формування видатків ОТГ. Слід зазначити, що в межах сільських територіальних

громад України поживає близько 50 % населення країни, чим пояснюється підвищена увага ролі СТГ в контексті децентралізації. Спроможність окремої СТГ з фінансової та економічної точки зору визначається її місцевим бюджетом, основним джерелом наповнення якого є місцеві податки і збори земельні ресурси, об'єкти комунальної власності. В даному дослідженні формування видатків місцевого бюджету у контексті децентралізації буде розглядатись за матеріалами Бородянської селищної територіальної громади. При складанні бюджету Бородянської селищної територіальної громади (далі – Бородянська СТГ) використовують програмно-цільовий метод. Профіль бюджету Бородянської СТГ представлено в табл. 1.5.

Таблиця 1.5 – Профіль бюджету Бородянської селищної територіальної громади

Код бюджету	1051100000
Назва бюджету	Бюджет Бородянської селищної територіальної громади
Ознака бюджету за КАТОТТГ	UA32080030000070006 (Бородянська селищна територіальна громада у Бучанському районі у Київській області)
Адміністративно-територіальна одиниця	Бородянська селищна рада
Орган місцевого самоврядування	Бюджет Бородянської селищної територіальної громади

Джерело: [10]

Місце бюджету Бородянської СТГ в структурі бюджетної системи України представлено на рис. 1.2.

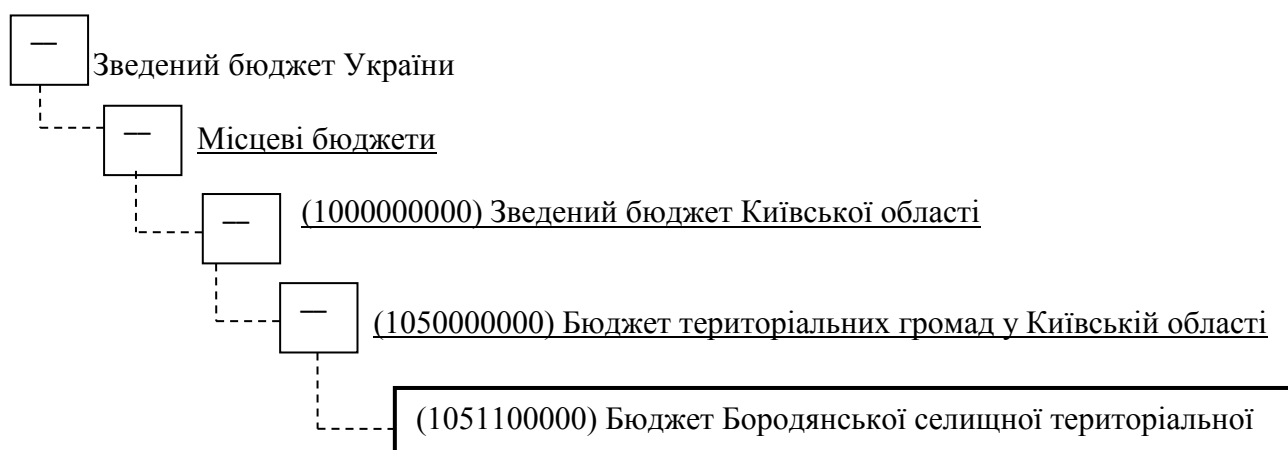

Рисунок 1.1 – Місце бюджету Бородянської СТГ в структурі бюджетної системи України

Джерело: [10]

Видаткова частина бюджету Бородянської СТГ є витратами бюджету місцевого самоврядування у вигляді грошових коштів, що спрямовані на фінансове забезпечення завдань та функцій місцевого самоврядування (рис. 1.2).

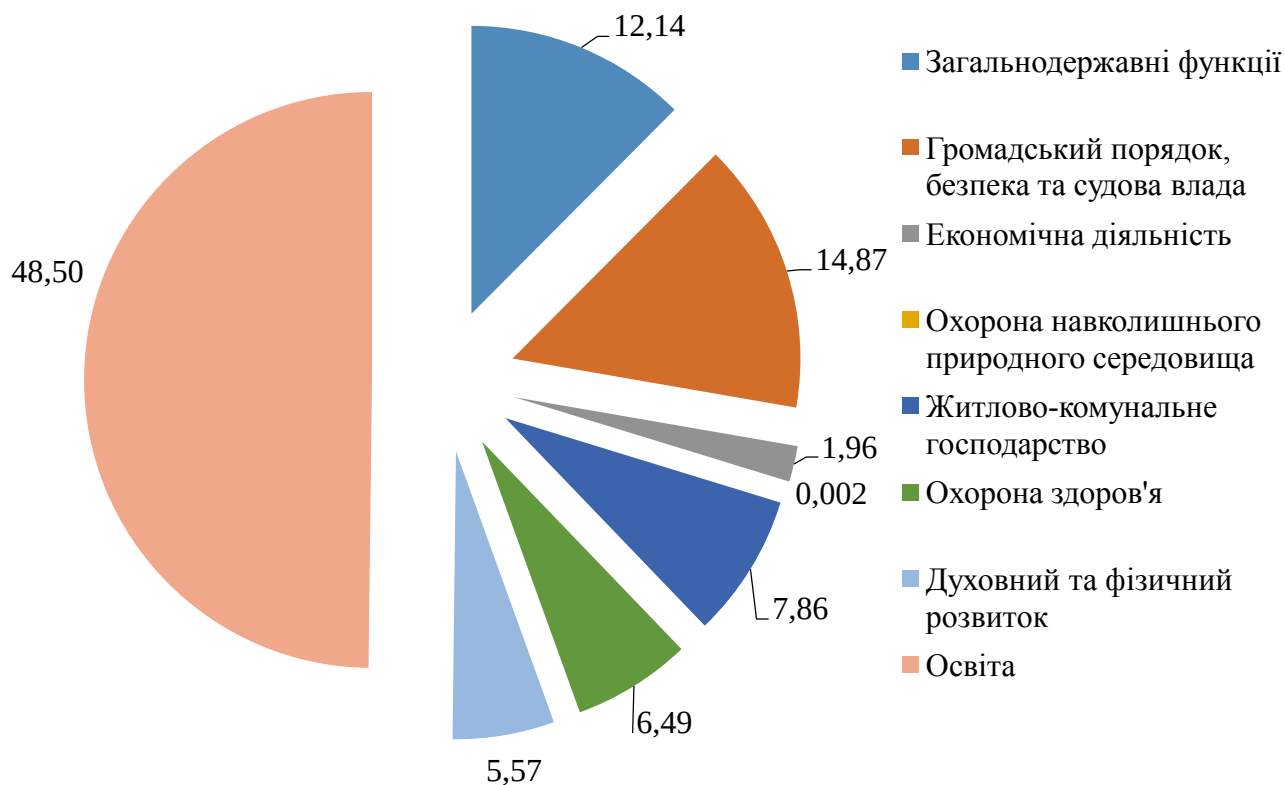

Рисунок 1.2 – Видатки бюджету Бородянської СТГ (виконання кошторису) за 2023 рік, у %

Джерело: [10]

Формування та використання видаткової частини бюджету є гострою проблемою для будь-якого місцевого самоврядування, оскільки при розподілі бюджетних коштів відбувається процес «перетягування каната» на фінансування різних галузей: оборони, соціальної політики, освіти, охорони здоров'я, ЖКГ, культури, спорту та інших.

Доходна частина бюджету базується на показниках, наданих органами податкової служби та показниках виконання минулих бюджетів на положеннях чинного законодавства про наповнення бюджетів. Значну частину доходів бюджету Бородянської СТГ складають міжбюджетні трансфери (1.3).

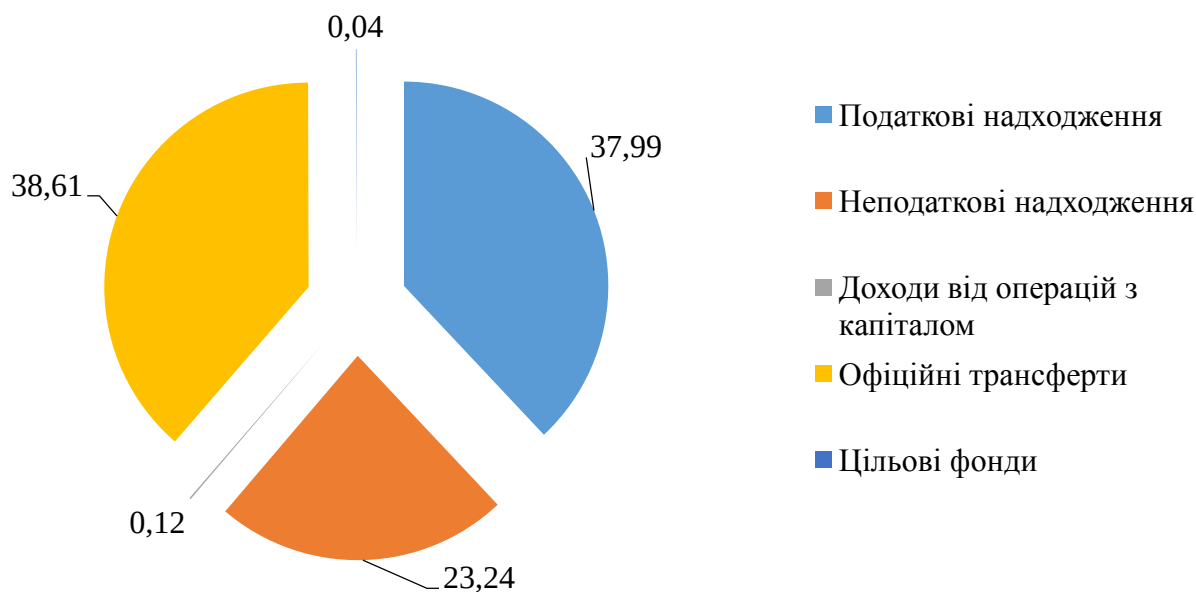

Рисунок 1.3 – Доходи бюджету Бородянської СТГ (виконання кошторису) за 2023 рік, у %

Джерело: [10]

Міжбюджетні трансферти впливають на складання, розгляд та затвердження бюджету, оскільки їхню точну суму, а це майже чверть, а інколи і більше, можна дізнатися тільки після затвердження Державного бюджету України.

Отже, бюджетний процес щодо СТГ є регламентованою законодавством діяльність органів місцевого самоврядування та інших учасників бюджетного процесу щодо складання та розгляду проекту місцевого бюджету, затвердження та виконання, контролю за виконанням, здійснення бюджетного обліку, складання, зовнішньої перевірки, розгляду та затвердження бюджетної звітності. Учасниками бюджетного процесу у місцевому самоврядуванні є: голова місцевого самоврядування; представницькі органи місцевого самоврядування; виконавчо-розпорядчі органи місцевого самоврядування; НБУ); органи державного фінансового контролю; основні розпорядники (розпорядники) бюджетних коштів; основні адміністратори (адміністратори) доходів бюджету; отримувачі бюджетних коштів.

При дослідженні планування бюджету Бородянської СТГ об'єктом також виступатимуть планові показники бюджету міста та їх виконання. При написанні

дипломної роботи буде здійснюватися аналіз, який передбачає використання таких показників, як показано в табл. 1.6.

Таблиця 1.6 – Система показників для аналізу показників бюджету міста

№ п/п	Назва показника	Формула	Одиниці виміру	Економічна інтерпретація
1	2	3	4	5
Абсолютні показники				
1	Обсяг планових видатків місцевого бюджету	Вид.план.	млн. грн.	Характеризує запланований обсяг видатків місцевого бюджету на рік
2	Обсяг фактичних видатків місцевого бюджету (в т.ч. в розрізі загального та спеціального фондів)	Вид.факт.	млн. грн.	Характеризує здійснений обсяг видатків місцевого бюджету за рік
Відносні показники				
1	Відсоток виконання планових показників бюджету міста по видаткам (ефективність)	$\frac{\text{Вид. факт}}{\text{Вид. план}} \cdot 100$	%	Характеризує відхилення виконання фактичних показників від планових
2	Частка видатків і-го виду у загальній сумі видатків бюджету	$\frac{\text{Вид. } i}{\text{Вид. факт (план)}} \cdot 100$	%	Відоображає вагу певного виду видатків (планових або фактичних) у загальній їх сумі
3	Відсоток виконання планових показників бюджету міста по видатках (ефективність)	$\frac{\text{Вид. факт.}}{\text{Вид. план.}} \times 100\%$	%	Характеризує відхилення виконання фактичних показників від планових
4.	Частка видатків і-го виду у загальній сумі видатків бюджету міста	$\frac{\text{Вид. місц. } i}{\text{Вид. факт. (план.)}} \times 100\%$	%	Вагф певного виду видатків (планових або фактичних) у загальній їх сумі
5	Темп росту	$Tr = \frac{П_1}{П_0} \cdot 100$	%	Зростання поточного показника порівняно з базовим періодом у відсотках
6	Темп приросту	$Tnp = Tr - 100$	%	Приріст поточного показника порівняно з базовим періодом у відсотках

Джерело: розроблено автором на основі [11]

Виконання місцевого бюджету за видатками передбачає: прийняття та облік бюджетних та грошових зобов'язань; підтвердження фінансових зобов'язань; санкціонування оплати грошових зобов'язань; підтвердження виконання фінансових зобов'язань. Під час виконання місцевого бюджету здійснюється ведення бюджетного обліку, план рахунків бюджетного обліку та інструкція щодо його застосування затверджуються Міністерством фінансів України.

На сьогоднішній день єдиним програмним забезпеченням, що дозволяє реалізувати виконання своїх функцій всіма учасниками бюджетного процесу на

всіх його етапах і забезпечує створення та ведення єдиної бази даних є програмне забезпечення «Бюджет міста», яке є оригінальною конфігурацією та призначене для роботи в комплексі.

1.3. Критична оцінка наукових публікацій з проблематики формування видатків місцевих бюджетів

В даний час одним з найбільш важливих механізмів, що дозволяють державі проводити економічну та соціально-культурну політику, є фінансова система, яка складається з двох рівнів – державний та місцеві бюджети. Бюджети місцевого самоврядування (місцеві бюджети) мають високу значущість, оскільки у яких знаходять своє відображення соціальні, економічні, політичні, організаційні та інші процеси, які у місцевому самоврядуванні.

За поняттям «місцевий бюджет» ховається величезна кількість наукових та практичних проблем, які обумовлені здійсненням економічної та бюджетної реформи, що відбиваються на соціальному житті населення, і навіть розвитком нашої країни бюджетного демократизації. Будь-який бюджет, у тому числі й бюджет місцевого самоврядування – це фінансовий план, а виконання цього плану починається після затвердження бюджету законодавчими органами влади.

Місцеві бюджети, а також практика їх формування та виконання має свою специфіку, відмінні риси та проблеми. Бюджетна політика місцевого самоврядування спрямована на [1]:

- забезпечення умов для сталого економічного розвитку міста;
- підвищення ефективності бюджетних видатків;
- збільшення податкового потенціалу місцевого самоврядування;
- забезпечення додаткових надходжень до бюджету міста за рахунок коштів використання різної власності місцевого самоврядування.

У сучасній ситуації щодо проблем формування та раціонального використання фінансових ресурсів місцевого самоврядування йдеться дуже багато і, в основному, в негативному ключі. Найчастіше це обумовлено неопрацьованістю нормативно-правових питань організації фінансової діяльності органів місцевого самоврядування, найчастіше бюрократизацією побудови моделі врегулювання фінансових питань місцевої влади. Будь-яка з причин викликає, зрештою, невдоволення місцевого співтовариства кількістю та якістю публічних послуг у різних сферах, оскільки саме фінансова забезпеченість визначає наповнюваність місцевого бюджету та обсяги, умови фінансування потреб місцевого самоврядування [22, с. 10]. Системні проблеми органів місцевого самоврядування, в умовах невизначеності, фактичне фіаско в окремих регіонах найідеальнішої моделі інституту місцевої влади полягають, на думку автора, у: недостатньому фінансовому забезпеченні закріплених за ними видаткових зобов'язань; хронічний дефіцит місцевих бюджетів; відсутність стимулів для розвитку власного податкового потенціалу та економіки місцевого самоврядування [41, с. 162].

Під бюджетом місцевого самоврядування (місцевим бюджетом) розуміється форма утворення та витрачання коштів на фінансовий рік, призначених для виконання функцій місцевого самоврядування [3, с. 115]. Функціонування бюджетів місцевого самоврядування відбувається за рахунок доходів і витрат. Прибуткова частина служить фінансовою базою діяльності місцевого самоврядування, а видаткова, своєю чергою, необхідна задоволення потреб населення [20, с. 39].

Проблеми формування доходної частини місцевого бюджету, як і в багатьох інших галузях, спричинені корупцією у сфері оподаткування. Цей вид корупційних проявів досить специфічний, оскільки для запобіжного заходу вимагає особливих, більш витончених заходів опору і протидії. Крім цього, сприятливі умови для появи корупції виникають також на етапі виконання місцевого бюджету, це відбувається через неповноту чи непрозорість інформації. А також цьому сприяє недостатній контроль за доходною та видатковою частинами бюджету та безкарність за будь-які відхилення. Іншою можливою проблемою є недосконалість податкового

контролю. Недосконалість системи податкового контролю – це проблема, яку необхідно вирішувати на всіх рівнях влади: державному та місцевому. За словами К.К. Закорко, дана проблема пов'язана з небажанням уповноважених органів контролювати дії платників податків, а також з низькою результативністю виїзних податкових перевірок, перевірок обліку та звітності під час воєнного стану [20, с., 38].

Кужда Т., Луциків І., Галушак О. [14], а також Шпак І. [56] у своїх працях досліджують стан виконання місцевих бюджетів України в період воєнного часу та порушують важливе питання щодо пристосування сфери формування місцевих бюджетів та публічних фінансів до умов воєнного стану задля забезпечення стабільних економічних умов для бізнесу, підтримання соціально-економічного стану в умовах війни та післявоєнній відбудові України, євроінтеграційних процесів через перехід та дотримання стандартів публічного управління. Слід погодитись з авторами та додати, що в умовах війни раціонально побудована бюджетна політика місцевого самоврядування, процес наповнення місцевих бюджетів та розподіл доходів на видатки (потреби) територій, що в сукупності є бюджетною політикою місцевого самоврядування, визначить ефективність функціонування бюджетної системи в цілому, пріоритетний та раціональний перерозподіл бюджетних коштів, пошук джерел наповнення бюджету місцевого самоврядування, особливо тих територій, що наближені до воєнних дій. Саме в цьому вбачається важливим звернення уваги не на обсяги видатків місцевих бюджетів, а скільки на ефективність використання бюджетних ресурсів на першочергових заходах та програмах. Важливого значення для вирішення раціонального планування видатків місцевих бюджетів має проведення ретроспективного аналізу видатків місцевих бюджетів з метою вирівнювання дисбалансу соціально-економічного розвитку певного регіону, вирішення складних завдань трансформаційних змін в економіці та суспільному житті.

Науковців вважають, що місцевий рівень бюджетної системи у сучасних умовах є найпріоритетнішим [11, с. 104], оскільки одним із основних напрямків розвитку будь-якої держави є розвиток місцевого самоврядування [34, с. 16] та

підвищення фінансової самостійності місцевого самоврядування [20, с. 17]. Для вирішення питань місцевого значення органи місцевого самоврядування мають повніше використовувати фінансові ресурси [22, с. 6]. З одного боку, використання всіх зазначених коштів забезпечує органам місцевого самоврядування здійснення їхньої компетенції повною мірою, з іншого боку [12, с. 19], забезпечується система прямих та зворотних зв'язків при виконанні всіх завдань, тільки у великих масштабах і складніших взаємозалежностях [5, с. 28]. Створення необхідних нормативних, економічних та фінансових умов для повноцінного розвитку місцевих фінансів послужить поштовхом для розвитку України в цілому [50, с. 104], оскільки економічне благополуччя залежить від благополуччя кожної окремої об'єднаної територіальної громади [5, с. 49].

Так, слід погодитись із думкою, що в основі розподілу загальнодержавних фінансових ресурсів між ланками бюджетної системи закладено принципи самостійності місцевих бюджетів. Фінансова, економічна, організаційно-управлінська та інша діяльність органів місцевого самоврядування спрямована на самостійне вирішення питань місцевого значення в економічно найефективніших формах. У цьому бюджетна самостійність місцевого самоврядування, сприяє реалізації повноважень органів місцевого самоврядування, визначається його бюджетною забезпеченістю [11, с. 64], наявністю та видовим складом доходного потенціалу території та часткою фінансової допомоги у загальній сумі доходів місцевого бюджету. Виходячи з цих принципів, доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок податкових доходів, неподаткових доходів та безоплатних перерахувань [48, с. 27].

Як вважають фахівці, які займаються вивченням питань формування місцевих бюджетів, місцеві податки не є основними і достатніми для компенсації всіх витрат об'єднаної територіальної громади. Наприклад, до місцевих бюджетів територіальних громад від оподаткування майна фізичних осіб надходить близько 0,5% податкових доходів, а в бюджет міст – близько 1,7% податкових доходів. У формуванні місцевого бюджету значна частина податкових доходів становить податку землю: бюджету територіальних громад – 13,4%, бюджету міст – 38,4%.

Дані показники недостатньо високі, але дають можливість стверджувати, що місцеві податки виконують значну роль створенні бюджетів місцевого самоврядування.

На думку Стеценко Т. В., Яременко В. Г. та Овчаренко К. В., від ступеня самодостатності місцевих бюджетів та наявності постійної місцевої податкової бази залежать політика та мотиви прийнятих рішень органів місцевого самоврядування [49]. Висока ступінь концентрації податкових платежів на державному рівні негативно впливає виконання місцевих бюджетів, оскільки власних фінансових ресурсів недостатньо для фінансування видаткових зобов'язань, але з іншого боку – така політика стимулює до пошуку внутрішніх резервів зростання податкових і неподаткових доходів місцевого самоврядування.

Неподаткові доходи роблять значно менший внесок у доходну базу місцевих бюджетів на відміну від податкових, але їх обсяг істотно визначає власний дохідний потенціал місцевої бюджетної системи. Істотні резерви збільшення неподаткових доходів ховаються у системі ефективного управління власністю об'єднаної територіальної громади. Зокрема, реалізація принципу державно-приватного партнерства у сфері власності на основі договору концесії, повне залучення об'єктів власності через орендні відносини, оптимізація програми приватизації майна об'єднаної територіальної громади дозволить забезпечити суттєву надходження фінансових ресурсів до бюджетів місцевого самоврядування.

Автором Дяченко С.А. встановлено проблемні моменти у виконанні доходів та видатків місцевих бюджетів України в період воєнного часу, серед яких – виникнення дисбалансів місцевих бюджетів та потреба подальшого удосконалення загальнодержавної бюджетної політики [11, с. 64].

Збалансованість місцевого бюджету означає, що обсяг передбачених бюджетом видатків має відповідати сумарному обсягу доходів бюджету та надходжень джерел фінансування його дефіциту, зменшених на суми виплат з бюджету, пов'язаних із джерелами фінансування дефіциту бюджету та зміною залишків на рахунках з обліку коштів бюджетів. Дефіцит місцевого бюджету не повинен перевищувати: 10% затвердженого обсягу доходів без урахування

безоплатних надходжень та (або) надходжень податкових доходів за додатковими нормативами відрахувань; 5% – за високої дотаційності місцевого бюджету.

Проблеми фінансів місцевого самоврядування є найскладнішими у розвитку системи місцевого самоврядування. Наявність у місцевої влади фінансових ресурсів, достатніх для вирішення питань місцевого значення, визначає реальність місцевого самоврядування у будь-якому державному устрої. Визначальну роль цьому економічно розвинених країн грає організація громадських фінансів та власний бюджет [37, с. 115]. Призначення місцевого бюджету полягає в ефективному управлінні фінансовими ресурсами місцевого самоврядування, завдяки чому міститься та розвивається місцева соціально-економічна інфраструктура [44, с. 2].

Місцеві бюджети виступають головним інструментом реалізації державної фінансової політики та вирішення таких важливих завдань, як структурна перебудова національної економіки, вирівнювання соціально-економічного розвитку локальних територій, підвищення життєвого рівня окремих верств та груп населення, житлове будівництво, благоустрій території, проведення природоохоронних заходів тощо.

Аналіз сучасних проблем планування та виконання місцевого бюджету, дозволяє автору сформулювати низку напрямів оперативного управління бюджетом в умовах глобальних викликів та обмежених бюджетних ресурсів:

1. Орієнтація на зростання податкових (ПДФО, доходи від діяльності суб'єктів малого та середнього бізнесу, земельний та податок на майно фізичних осіб на базі кадастрової вартості) та неподаткових (субсидії у реалізації соціально-значущих) програм, субвенції, доходи від ефективної експлуатації об'єктів майна об'єднаної територіальної громади) надходжень у довгостроковій перспективі та мінімізація їх зниження поточне виконання місцевого бюджету.

2. Використання бюджетної політики як інструменту саморозвитку комунальної інфраструктури території. Для цього слід сприяти збереженню наявних ключових виробництв (види економічної діяльності, що визначають спеціалізацію території), прискорити перехід економіки місцевого самоврядування

на шлях інвестиційного розвитку, підтримувати внутрішній попит за рахунок реалізації великих інфраструктурних проектів. При цьому, будь-які види фіскального навантаження на економіку місцевого самоврядування – податки, платежі, збори-необхідно стабілізувати.

3. Встановлення низки пріоритетів бюджетної політики місцевого самоврядування за умов обмежених фінансових ресурсів [24, с. 28].

Перший: першочергове фінансування громадських нормативних зобов'язань перед громадянами, проектів та програм об'єднаної територіальної громади щодо підвищення якості життя на території.

Другий пріоритет – вирішення адміністративних та фінансових проблем суб'єктів економіки об'єднаної територіальної громади. Можливими заходами тут можуть бути:

- збільшення витрат за статтею «національна економіка»;
- надання гарантій соціально значимим організаціям;
- стабільність фінансування завдань підвідомчим установам.

Третій – активізація внутрішнього попиту: збільшення асигнувань на розвиток місцевої дорожньої, транспортної та житлово-комунальної інфраструктури за рахунок коштів співфінансування; стимулювання будівництва житла. Основний акцент повинен бути зроблений не на прямий державний договір, а на відновлення ділової активності через надання державних гарантій, розвиток споживчого кредитування.

Четвертий пріоритет – стимулювання структурної перебудови реального сектора місцевої економіки: сприяння реєстрації біля інших видів підприємницької діяльності.

П'ятим пріоритетом є створення сприятливих умов економічного підйому, з допомогою зняття бар'єрів для діяльності суб'єктів малого підприємництва. Серед можливих заходів підтримки:

- пільгова оренда на об'єкти нежитлового фонду об'єднаної територіальної громади;
- знижені тарифи на підключення до комунальних мереж;

- квоти на закупівлі;
- преференції при купівлі нерухомого майна, що орендується;
- збільшення бюджетних субсидій.

Також можна рекомендувати кожній об'єднаній територіальній громаді провести комплексний аудит своєї території, який включав оцінку територіального і соціально-економічного розвитку, податкового і майнового потенціалу. Таким чином, дотримання запропонованих рекомендацій дозволить покращити процес формування та виконання місцевого бюджету в умовах обмежених бюджетних ресурсів. Перспективні напрями покращення формування місцевих бюджетів показано на рис. 1.4.

Рисунок 1.4 – Перспективні напрями покращення формування місцевих бюджетів

Джерело: розроблено автором за [45; 46]

Одним із пріоритетів бюджетної політики є оптимізація неефективних витрат. При формуванні бюджету мають бути враховані результати аналізу з питань оптимізації та підвищення ефективності бюджетних видатків. Для збільшення самостійності та незалежності місцевого самоврядування необхідно здійснювати вдосконалення та розширення системи внутрішніх ресурсів формування доходної частини місцевих бюджетів. Ці ресурси становлять податкові

та неподаткові доходи. Узагальнимо заходи, комплексний підхід до яких спричинить зростання доходів до бюджету за рахунок місцевих податків та забезпечить видатки місцевих бюджетів.

По-перше, необхідним є посилення контролю за недотриманням обліку об'єктів майна та земельних ділянок. Подібними об'єктами є земельні ділянки, які було взято у користування без попиту; будівлі та споруди, які були зведені без дозволу на будівництво; ділянки та майно, що не відповідають заявленим та фактичним площам; реконструйовані, які були переплановані та втратили своє первісне призначення конкретної споруди. До того ж посилення контролю може бути реалізовано різнноманітними способами інвентаризації та процесу постановки на облік майна та земельних ділянок об'єднаної територіальної громади:

1) надання допомоги в оформленні громадянами прав власності на земельні ділянки та майнові об'єкти шляхом перетворення самої процедури оформлення та постановки на облік;

2) виявлення потенційних платників податків, тобто власників неврахованого майна та земельних ділянок шляхом здійснення роз'яснювальної роботи з фізичними особами;

3) більш результативний спосіб – утворення робочих груп, діяльність яких полягатиме у виявленні земельних ділянок та майнових об'єктів, які не пройшли процедури реєстрації.

По-друге, для зростання потоку доходів до бюджету місцевого самоврядування потрібно здійснити посилення якості інформаційної поінформованості населення про оподаткування об'єктів нерухомості та посилення взаємозв'язку між реєструючими, інвентаризуючими та фіскальними органами. Відомості про облік та інвентаризацію мають бути достовірними, постійно синхронізуватися з базами даних реєструючих, інвентаризуючих та податкових органів.

Однією з найбільш значних проблем, які стоять при формуванні бюджетів місцевого самоврядування, є низька вартість об'єктів майна та земельних ділянок під час оподаткування їх податками. Вирішенням цієї проблеми є коригування

обчислення податкової бази податків на майно шляхом розрахунку, відштовхуючись від кадастрової вартості земельних ділянок та майнових об'єктів. Вартість об'єктів внаслідок інвентаризації виходить нижчою, ніж їхня вартість на ринку. Це можна пояснити відсутністю співвідношення даних про сам ринок нерухомості та розташування об'єкта.

Одним із заходів, що надаються можливість збільшити кількість доходів від майна, може стати зміна пільг, які надаються фізичним особам при сплаті земельних та майнових податків. Оптимізація системи пільг має відбутися як на місцевому, так і на держаному рівнях. Практика показала, що визначення пільг лише на рівні держави тягне за собою брак доходів на місцевому рівні.

Об'єднані територіальні громади мають достатні внутрішні резерви на формування власного бюджету. Але основна перешкода при оптимізації системи надходження доходів до бюджету є незацікавленість державних службовців органів місцевого самоврядування, тому що це знизить дотації, що надходять із державного бюджету. Так, місцеві бюджети мають орієнтуватися на міцну фінансову базу, яка, здебільшого, визначається законодавством, яке має закріплювати правові гарантії фінансової самостійності місцевого самоврядування. Формування цієї бази має здійснюватися з допомогою нарощування власного податкового потенціалу, що передбачає використання комплексного підходу.

Реалізація цих заходів дасть можливість збільшити зацікавленість місцевої влади у підвищенні податкового потенціалу та здійснити активізацію їхньої податкової ініціативи, і як результат, сприятиме зміцненню економічної самодостатності та економічному розвитку місцевого самоврядування. На закінчення можна відзначити, що проблеми бюджетів місцевого самоврядування взаємопов'язані і з надходженнями, і з витратами. Наразі видаткова частина місцевих бюджетів значно перевищує дохідну. Проблема економічної самостійності місцевого самоврядування займає першорядне місце, тому, передусім, необхідно забезпечити економічне зростання, посилити незалежність і збалансованість місцевих бюджетів, що у сукупності формують основу бюджетної системи.

Виклад матеріалу дозволяє зробити низку основних висновків, позначити рекомендації щодо подальшого вивчення питань організації місцевого бюджету. Резерви підвищення ефективності системи управління місцевими бюджетами перебувають у площині контролю над податковими і неподатковими доходами, та у сфері оптимізації механізму витрачання бюджетних коштів. Проведений аналіз проблемних питань формування доходів місцевих бюджетів показав, що, незважаючи на сприятливі тенденції, що намітилися у сфері збільшення власних доходів місцевих бюджетів за умов децентралізації, в сучасних умовах зберігається високий ступінь дотаційності місцевих бюджетів, що не сприяє належній мірі реалізації програм соціально-економічного розвитку територіальних громад та міст. Заходи, запропоновані науковцями, щодо збільшення резервів зростання власних доходів місцевого самоврядування, дозволять підвищити фінансову самостійність місцевого самоврядування та зміцнити їхню фінансову базу з метою реалізації якісного виконання видаткових зобов'язань та надання державних послуг, спрямованих на покращення соціальних та економічних умов господарства об'єднаної територіальної громади.

Підсумовуючи, слід згадати, що проблеми бюджетів місцевого самоврядування пов'язані як із доходами, так і з витратами. Одна з основних проблем – видаткова частина значно перевищує прибуткову, тобто виникнення дефіциту місцевого бюджету. На сьогоднішній день проблема дефіциту стоїть досить гостро і потрібно вживати заходів щодо її ліквідації. Таким чином, рішенням може бути реорганізація податкової системи, посилення контролю над витрачанням бюджетних коштів, забезпечення максимальної прозорості бюджету та удосконалення процесу складання бюджету, виняток можливості корупції.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ФОРМУВАННЯ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У КОНТЕКСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

2.1. Методика та інструментарій дослідження ролі видатків місцевих бюджетів в контексті реформування місцевого самоврядування

Реформою децентралізації формується ефективне місцеве самоврядування та територіальна організація влади з метою створення і підтримки повноцінного існування громадян, надання публічних послуг з урахуванням інтересів держави та територіальних громад. Реформою децентралізації наділено громади повноваженнями, на виконання яких потрібно достатній обсяг фінансових ресурсів. Збільшення фінансового ресурсу місцевих бюджетів здійснюється самостійним встановленням податки і зборів, та контролем їх надходження, аналізувати регуляторний вплив.

Проблемою реформи децентралізації постає належне забезпечення фінансової самостійності місцевого самоврядування, що безпосередньо залежить від рівня доходів місцевих бюджетів, від законодавства, від стану державного та місцевих бюджетів. Ситуація погіршилась останніми роками через повномасштабне вторгнення, що обумовило уповільнення темпів економічного зростання й збільшення дефіцитів державного та більшості місцевих бюджетів.

Роль видатків місцевих бюджетів в контексті реформи децентралізації доцільно оцінювати, використовуючи традиційні методологічні підходи, такі як аналіз абсолютних та відносних показників, аналіз інтегральних показників, побудова рейтингів. Як методи розрахунку можуть бути використані: горизонтальне і вертикальне порівняння, угруповання, агрегування, методи ланцюгових підстановок, методи факторного аналізу, методи абсолютних та відносних різниць, методи економіко-математичного моделювання.

Для ефективного управління видатків за державними програмами потрібне створення та застосування аргументованих методів оцінки ефективності використання бюджетних коштів. Серед основних методів виміру ефективності державних витрат можуть бути використані:

- 1) методи оцінки: метод порівняння; індексний метод; бенчмаркінг;
- 2) діагностичні методи: факторний аналіз; імітаційне моделювання; регресійний аналіз;
- 3) евристичні методи: методи рецензування; оцінки.

Алгоритм методології оцінки ефективності видатків місцевих бюджетів може бути представлений у наступній послідовності:

- 1) перший етап – на етапі розробки та прийняття;
- 2) другий етап – на етапі реалізації;
- 3) третій етап методології – оцінка ефективності.

Особливу увагу слід приділити так званим фінансовим та нефінансовим показникам, які дозволяють оцінювати не лише економічний ефект чи ефективність державної програми, а й соціально-економічні, екологічні та інші наслідки державної програми. Серед основних груп показників державних програм можна назвати такі:

– економічні показники, що характеризують досягнення зазначених результатів із використанням якомога менших витрат. Автори виділяють три основні типи економічної ефективності: відношення витрат (P) до отриманих результатів (E), що виражає економію використання коштів (економію); відношення результату (E) до мети (R), що виражає результативність; відношення цілей (R) до реальних потреб (B). Остаточне вираження ефективності [40, с. 26]:

$$Ef = (P / E) \times (E / R) \times (R / B). \quad (2.1)$$

– соціальні показники, що характеризують визначення кінцевого соціального ефекту суспільству загалом чи певної частини населення. Але оскільки кінцевий соціальний результат може проявитися в довгостроковій перспективі, це дуже

важко (або майже неможливо) визначити і контролювати, соціальна ефективність має бути замінена бюджетною ефективністю. Основним показником бюджетної ефективності видатків місцевого бюджету є бюджетний ефект B , що розраховується як різниця між доходами бюджету (R_v) та видатками бюджету (E_x):

$$B = R_v - E_x. \quad (2.2)$$

Поряд з економічними та соціальними показниками також можуть бути виділені такі: правові показники, галузеві показники та ін.

Для оцінки фінансового стану місцевих органів влади та ступеня стійкості їх бюджету необхідний глибший та докладніший аналіз основних бюджетних показників. Аналіз місцевого бюджетного процесу має містити такі основні блоки показників.

I. Аналіз чинників стійкості місцевого бюджету пропонує такі показники оцінки бюджетного процесу:

1) показником оцінки доходної бази бюджету є співвідношення оподатковуваних та неоподатковуваних джерел:

$$KN1 = \text{оподатковувані доходи} / \text{неоподатковувані доходи}. \quad (2.3)$$

Цей індекс буде більш інформативним, якщо не будуть включені доходи, які не мають на увазі результат податкових зусиль відповідного органу влади. Ось чому необхідно включити доходи приватного сектора до оподатковуваних доходів, а також доходи регулятора, прив'язані до цього рівня бюджету. З неоподатковуваних доходів маємо виключити офіційні трансферти, які відповідають міжнародним стандартам статистики державних фінансів:

$$KN2 = \frac{\text{оподатковувані доходи}}{\text{неоподатковувані доходи} - \text{офіційні трансферти}} \quad (2.4)$$

Індекси KN1 та KN2 доповнюють один одного та характеризують обидві сторони оподатковуваної частини місцевого бюджету. Обговорення цих показників у динаміці дасть змогу оцінити діяльність влади у сфері мобілізації місцевого фінансового потенціалу.

II. Ефективність бюджетної політики влади характеризується дефіцитом бюджету та розмірами державного боргу, тому необхідно оцінювати стан місцевого бюджету за показниками абсолютного та відносного сальдо.

Коефіцієнт балансування бюджету показує, як бюджетні видатки (P) співвідносяться з доходами (D):

$$K_n = D / P \times 100\%, \quad (2.5)$$

III. Для характеристики структури доходів та видатків регіонального бюджету можна вибрати наступну групу показників:

1) Коефіцієнт структури витрат:

$$K_{СТР} = \text{бюджет поточних видатків} / \text{інвестиційний бюджет}. \quad (2.6)$$

2) Коефіцієнт структури кредитів:

$$K_{СТК} = \text{довгострок. та короткострок. кредити} / \text{бюджет розвитку}. \quad (2.7)$$

Якщо значення цього коефіцієнта більше одиниці, це свідчить про тенденцію бюджету втрачати стабільність.

2) Загальна характеристика фінансово-економічної оцінки бюджетного процесу:

$$K_u = (D_s + D_m + K) / P, \quad (2.8)$$

де D_s – загальний дохід;

D_m – регулятор доходів;

P – загальні видатки бюджету;

К – довгостроковий кредит.

IV. Поточний оперативний аналіз бюджетного процесу. Ритмічний перебіг процесу виконання бюджету відіграє у збереженні поточної стабільності бюджету. Саме тому оперативне управління бюджетним процесом містить щоденний аналіз фінансового балансу бюджетних рахунків, встановлення причин переведення в готівку та вжиття адекватних заходів щодо їх ліквідації. Для оперативного моніторингу фінансового стану місцевого бюджету доцільно використати добову норму витрачання коштів відповідно до бюджетних зобов'язань:

$$H = D / 365, \quad (2.9)$$

де D – обсяг доходів бюджету на фінансування мінімальних витрат.

Показник H позначає норму джерел грошей бюджетному рахунку щодня. Для визначення добової норми джерел грошей для нормального функціонування бюджету необхідно враховувати наступне: для виконання поточних розрахунків необхідний базовий резерв джерел фінансування; для покриття непередбачених витрат мають бути різні джерела фінансування; щоб гарантувати нормальну ліквідність бюджету має бути окремий резерв джерел фінансування.

Для об'єктивної комплексної оцінки фінансового стану місцевих бюджетів пропонується використовувати п'ять груп показників:

- збалансованість місцевого бюджету;
- фінансова незалежність місцевого бюджету;
- спрямованість бюджетної політики у сфері бюджетних видатків;
- бюджетна стійкість місцевого самоврядування;
- боргова залежність місцевого самоврядування.

Представлені показники дозволяють оцінити фінансовий стан місцевих бюджетів і не торкаються питань ефективності, результативності та цільового використання коштів. Цей аспект аналізується за допомогою інших груп показників. Перша група – показники збалансованості бюджету (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Показники збалансованості бюджету ОТГ

Показник	Формула розрахунку	Нормативне значення
Коефіцієнт загального покриття видатків бюджету	$Ко.п.р = Д / Р$, де Д – загальна сума доходів бюджету; Р – загальна сума видатків бюджету	> 1
Коефіцієнт покриття дефіциту бюджету	$Кд.б. = Деф / (Д-БВП-НДдоп)$, де Деф – дефіцит місцевого бюджету; БВП – загальний обсяг безоплатних надходжень; НДдоп – податкові доходи за додатковими нормативам відрахувань	$\leq 0,10$
Коефіцієнт наявності додаткових коштів бюджету	$Кпр = Проф / Рф$, де Проф - Профіцит місцевого бюджету; Рф – сума видатків бюджету фактична	–
Коефіцієнт власної збалансованості місцевого бюджету	$Кс. = (Д-БВП) / (Р-БВПсуб)$, де БВПсуб – безоплатні надходження до місцевого бюджету у вигляді субвенцій	–
Коефіцієнт рівномірності витрачання бюджетних коштів протягом року	$Кр = Рк. IV / Р$, де Рк. IV - касові видатки місцевого бюджету за IV квартал	$\approx 0,25$
	$Кр = Рк. 12 / Р$, де Рк. - касові видатки місцевого бюджету за грудень	$\approx 0,08$

Джерело: розроблено автором на основі [4; 17]

Методика розрахунку коефіцієнтів фінансової незалежності місцевих бюджетів представлено у табл. 2.2.

Таблиця 2.2 – Показники фінансової незалежності бюджету ОТГ

Показник	Формула розрахунку
Коефіцієнт фінансової незалежності місцевих бюджетів	$Кф.н. = (НД + НнД) / Д$, де НД - податкові доходи місцевого бюджету; НнД – неподаткові доходи місцевого бюджету
Коефіцієнт податкової незалежності	$Кн.н. = НД / Д$.
Коефіцієнт чистої податкової незалежності	$Кч.п.н. = НДм / НД$, де НДм – податкові доходи місцевого бюджету, що надійшли від місцевих податків
Коефіцієнт загальної фінансової залежності місцевого бюджету	$Кп.ф.з. = БВП / Дв$, де БВПд – безоплатні надходження до місцевого бюджету у вигляді дотацій та субвенцій; Дв – власні доходи бюджету

Джерело: розроблено автором на основі [5; 32]

У цілому нині на величину показників фінансової незалежності впливають встановлений в країні перелік державних і місцевих податків та система розмежування доходних джерел між бюджетами бюджетної системи.

Значний вплив на фінансову незалежність місцевого самоврядування надає регіональна фінансова політика щодо встановлення законодавством нормативів

відрахувань від податків до місцевих бюджетів. Таким чином, чим більш централізована бюджетна система за доходами, то тим нижче значення коефіцієнтів фінансової незалежності для місцевих бюджетів. Чинником, що впливає на фінансову незалежність місцевого самоврядування, є здатність територіальних органів влади до ефективного адміністрування місцевих податків, а також неподаткових надходжень. Чим вище ефективність адміністрування за цими джерелами доходів, тим вище значення коефіцієнтів фінансової незалежності за інших рівних умов.

Третя група – показники, що характеризують спрямованість бюджетної політики місцевого самоврядування у сфері бюджетних видатків (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Показники, що характеризують спрямованість бюджетної політики у сфері бюджетних видатків ОТГ

Показник	Формула розрахунку
Коефіцієнт поточних видатків бюджету	$K_{п.в.} = V_{п.} / B$, де $V_{п.}$ – поточні видатки; B – загальні видатки бюджету.
Коефіцієнт інвестиційних видатків бюджету	$K_{і.в.} = B_{і.} / B$, де $B_{і.}$ – інвестиційні видатки бюджету
Коефіцієнт відносної вартості утримання органів місцевого самоврядування	$K_{о.м.с.} = B_{о.м.с.} / B$, де $B_{о.м.с.}$ – видатки на утримання органів місцевого самоврядування
Коефіцієнт соціальної орієнтованості бюджету	$K_{с.о.} = B_{соц.} / B$, де $B_{соц.}$ – видатки соціального характеру
Коефіцієнт програмних витрат бюджету	$K_{п.} = V_{п.} / B$, де $V_{п.}$ – видатки бюджету, сформовані в рамках відомчих, цільових програм

Джерело: розроблено автором на основі [5; 32]

Четверта група – показники бюджетної стійкості місцевого бюджету, в розрахунок яких використовують статистику за бюджетними видатками місцевого бюджету за певний бюджетний рік, обсяги надходження від сплати податків та зборів до місцевого бюджету. Отже, до цієї групи відносяться коефіцієнти, що характеризують співвідношення різних елементів доходної та видаткової частин бюджету (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Показники бюджетної стійкості ОТГ

Показник	Формула розрахунку
----------	--------------------

Коефіцієнт загальної фінансової стійкості	$\text{Кф.у.} = (\text{НД} + \text{НнД}) / \text{Вп},$ де Вп – поточні видатки бюджету.
Коефіцієнт сукупної фінансової стійкості	$\text{Кс.ф.у.} = \text{Д} / \text{Вп}$
Коефіцієнт власної (чистої) податкової стійкості	$\text{Кс.ф.у.} = \text{НДм} / \text{Вп}$ де НДм – податкові доходи місцевого бюджету, що надійшли від місцевих податків

Джерело: розроблено автором на основі [5; 32]

П'ята група – показники боргової залежності місцевого самоврядування (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Показники боргової залежності ОТГ

Показник	Формула розрахунку
Коефіцієнт боргової залежності економіки місцевого самоврядування	$\text{Кб.з.} = \text{МД} / \text{О},$ де МД - державний борг; О – загальний обсяг промислового та сільськогосподарського виробництва, роздрібно́ї торгівлі та сфери послуг
Коефіцієнт боргової ємності бюджету	$\text{Кб.єм.} = (\text{МД}) / (\text{Д-БВП-НДдоп})$
Коефіцієнт боргової залежності бюджету	$\text{Кб.б.} = \text{МД} / \text{В}$
Коефіцієнт боргового навантаження бюджету	$\text{Кб.н.} = \text{Вобсл.} / \text{В},$ де Вобсл. – видатки бюджету обслуговування боргу
Коефіцієнт боргового навантаження одного громадянина, грн./чол.	$\text{Кб.н.ч.} = \text{МД} / \text{Ч},$ де Ч – чисельність населення місцевого самоврядування

Джерело: розроблено автором на основі [5; 32]

Запропоновані показники можуть лежати в основі механізму бюджетного регулювання для виявлення та запобігання дисбалансу бюджетних процесів. Методика може бути використана для прийняття управлінських рішень у частині підвищення ефективності управління фінансами окремих територіальних громад. Практична цінність методики полягає у можливості оцінки розвитку соціальної сфери та інфраструктури, реалізації інноваційної діяльності в територіальній громаді, підтримка комплексного соціально-економічного розвитку території.

Таким чином, представлена аналітична методологія дослідження складається зі збору даних, їх логічного узагальнення та організації, подання та аналізу найбільш значущих з них та формулювання висновків. Для збору необхідної інформації використано специфічний теоретико-науковий підхід для отримання знань у вибраній галузі, необхідних для початку процесу емпіричного дослідження. Для аналізу місцевого бюджету, графічного представлення даних та їх

інтерпретації використано дедуктивний метод та статистику, щоб зрозуміти їх інформаційний зміст та організацію кількісних спостережень. По суті, використано методологію, яка поєднує фундаментальні та прикладні дослідження. Окрім того, взято до уваги методи та процедури, специфічні для дослідження, такі як: огляд спеціалізованої літератури, спостереження, збір та обробка даних, узагальнення теоретичних аспектів та результатів дослідження.

Склад наведеної методики та інструментарій фундаментального дослідження має перевагу в тому, що синтезує важливий обсяг даних і пропонує, з одного боку, можливі шляхи досягнення консенсусу з усіх дискусій з цієї теми, а також, з іншого боку, вказівку майбутніх напрямів досліджень.

2.2. Структура і динаміка видатків місцевих бюджетів

Аналіз структури та динаміки видатків місцевих бюджетів надає інформацію щодо пріоритетів бюджетної політики місцевих бюджетів, яку реалізують органи місцевого самоврядування. Саме склад і структура видатків показує потреби території та визначає напрями забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування. Виходячи із зазначено, дослідження будуть спрямовані на систематизацію підходів до оцінки та вибору напрямів розвитку згідно з бюджетом, визначення державних пріоритетів, формування бюджетних видатків на періоди, а також подальшої оцінки ефективності їх виконання.

Структура і динаміка видатків місцевих бюджетів, їх ретроспективний аналіз дозволяє визначити проблеми у формування видатків за умов децентралізації. Аналіз структури і динаміки видатків місцевих бюджетів представлено за 2019-2023 рр. в розрізі економічної та функціональної класифікації видатків. Динаміка та склад видатків місцевих бюджетів України за 2019-2023 роки представлена в табл. 2.6.

Таблиця 2.6 – Динаміка та склад видатків місцевих бюджетів України за 2019-2023 роки, млрд. грн.

Видатки	2019	2020	2021	2022	2023	Відхилення абс.	Темп приросту, %
Поточні видатки	466,42	379,46	455,72	435,42	500,51	34,09	7,31
Капітальні видатки	99,83	98,65	113,7	48,87	146,31	46,48	46,56
Разом	566,25	478,11	569,42	484,29	646,82	80,57	14,23

Джерело: розроблено автором на основі [10]

За економічною класифікацією видатків встановлено, що видатки місцевих бюджетів України зростають за останні п'ять років на 80,57 млрд. грн. або на 140,23% порівняно до величини 2019 року. Приріст поточних видатків складає 7,31 в.п., а капітальних – 46,56 відсоткових пунктів.

Капітальні видатки значно зросли у 2023 році – до 146,31 млрд. грн., коли у 2022 році вони склали 48,87 млрд. гривень. Для місцевих бюджетів капітальні видатки є одні з найважливіших витрат з метою забезпечення довготривалих підстав сталого соціально-економічного розвитку інструментів бюджетної політики, зокрема на місцевому рівні. За своєю суттю вони є інвестиції в основний капітал, в інфраструктуру (в широкому визначенні), необхідну для надання повноцінних державних послуг і суспільних благ, а значить і для ефективного та стабільного функціонування економіки та соціальної сфери території у довгостроковій перспективі. Разом з інвестиціями в основний капітал з інших джерел бюджетні капіталовкладення забезпечують відтворення матеріальної основи економіки, будучи одним із факторів економічного зростання. Зростання капітальних видатків місцевих бюджетів у 2023 році обумовлено відновлення основних фондів, матеріально-технічної бази зруйнованих об'єктів в наслідок повномасштабного вторгнення росії та регулярних ракетних атак, що викликають руйнування громадської та промислової інфраструктури. Проаналізовано структуру видатків місцевих бюджетів за економічною класифікацією в розрізі поточних та капітальних видатків за 2019-2023 рр., що показано на рис. 2.1.

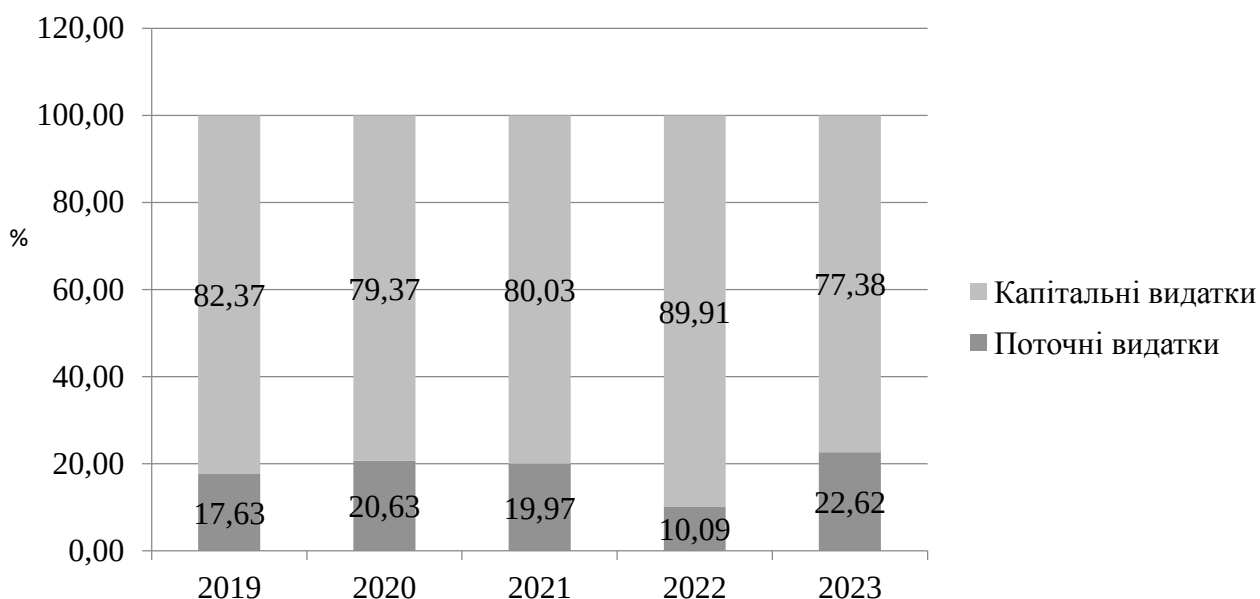

Рисунок 2.1 – Структура видатків за економічною класифікацією місцевих бюджетів України у 2019-2023 рр., %

Джерело: розроблено автором на основі [10]

За наведеними даними визначено, що в структурі за аналізованими роками частка капітальних видатків у місцевих бюджетах завжди була на рівні понад 77%; протягом 2019-2023 рр. вона коливається, проте не знижується менше за 77%, а найбільша її величина складає 89,91% у 2022 році. Як правило, у структурі капітальних видатків місцевих бюджетів значаться видатки на освіту, житлово-комунальне господарство, не велику частку всіх капіталовкладень місцевих бюджетів здійснюється за розділом класифікації видатків «Економічна діяльність» (до якого належить, зокрема, розвиток інфраструктури). Ще близько третини припадає разом на «Житлово-комунальне господарство», «Освіта» та «Охорона здоров'я».

На наступному етапі досліджено структуру і динаміку видатків місцевих бюджетів у 2019-2023 роках за функціональною класифікацією. Функціональна класифікація видатків бюджетів відображає розподіл фінансування на виконання завдань та функцій держави та місцевого самоврядування. В табл. 2.7 представлено динаміку видатків за їх складом відповідно до функціональної класифікації видатків бюджету.

Таблиця 2.7 – Динаміка та склад видатків місцевих бюджетів України за функціональною класифікацією за 2019-2023 роки, млрд. грн.

Видатки	2019	2020	2021	2022	2023	Відхилення абс.	Темп приросту, %
Загальнодержавні функції	34,91	40,97	45,96	46,47	53	18,09	51,82
Громадський порядок, безпека та судова влада	1,30	1,83	1,72	11,11	16,82	15,52	в 12 разів
Економічна діяльність	81,85	93,93	112,36	61,07	112,98	31,13	38,03
Охорона навколишнього природного середовища	3,41	2,42	2,42	0,512	1,19	-2,22	-65,10
Житлово-комунальне господарство	34,38	32,13	56,73	40,63	62,03	27,65	80,42
Охорона здоров'я	89,82	50,87	33,11	31,01	38,16	-51,66	-57,52
Духовний та фізичний розвиток	21,58	21,88	27,39	22,59	26,66	5,08	23,54
Освіта	187,11	199,43	249,08	232,25	248,19	61,08	32,64
Соціальний захист та соціальне забезпечення	103,16	23,99	28,07	29,19	44,87	-58,29	-56,50
Міжбюджетні трансферти	8,73	10,66	12,58	9,46	42,92	34,19	в 3,3
Разом	566,25	478,11	569,42	484,29	646,82	80,57	14,23

Джерело: розроблено автором на основі [10]

В динаміці значне зростання показують видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу – зростання у 2023 році на 15,52 млрд. грн. або в 12 раз, порівняно до 2019 року. На другому місці за темпами зростання міжбюджетні трансферти, які зросли на 34,19 млрд. грн. та в 3,3 рази порівняно із показником 2019 року. Високий темп приросту у складі видатків місцевих бюджетів мають і видатки на ЖКГ – на 80,42%. Видатки на загальнодержавні функції зросли на 18,09 млрд. грн., що у відносному значення становить 51,82% порівняно до 2019 року. На економічну діяльність у 2023 році місцеві бюджети видатки на 38,03% більше, ніж у 2019 році, а саме: 112,98 млрд. гривень. Видатки на освіту у складі видатків

місцевих бюджетів у 2023 році зростають до 249,19 млрд. грн., що на 61,08 млрд. грн. (або на 32,64%) більше, ніж у 2019 році.

Зменшення видатків у 2023 році порівняно до 2019 року відбулось за наступними статтями: значного зменшення набули видатки на охорону навколишнього середовища – на 2,22 млрд. грн. або на 65,10%; на 58,29 млрд. грн. або на 56,50% зменшуються видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення у складі місцевих бюджетів України; видатки на охорону здоров'я скорчено на 51,66 млрд. грн. або на 57,52%.

Таким чином, аналіз показує, що виявлено тенденції зниження деяких видатків місцевих бюджетів України для здійснення перерозподілу видатків у сторону збільшення забезпечення фінансування видатків на забезпечення громадського порядку, безпеки та судової влади, функціонування ЖКГ, економічної діяльності та освіти.

Проаналізовано зміну структури видатків місцевих бюджетів протягом 2019-2023 рр. Структуру видатків місцевих бюджетів України за функціональним призначенням показано на рис. 2.2. В структурі видатків місцевих бюджетів України найбільшу частку мають видатки на освіту – від 33,04% до 47,96% протягом дослідженого періоду. Частка видатків на освіту дещо скоротилась у 2023 році. Зростає частка міжбюджетних трансфертів – з 1,54% до 6,64%. Зростання показують видатки на ЖКГ – частка в структурі місцевих бюджетів України збільшилась з 6,07% до 9,59%. Видатки на економічну діяльність зростають з 14,45% до 17,7% у структурі місцевих бюджетів України. Значне зростання показують видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу – вони зросли з 0,23% до 2,6%.

Звертає увагу зменшення частки видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення – з 18,22% до 6,94%. Зменшилась частка видатків на охорону здоров'я – з 15,86% до 5,9%. Значно зменшилась частка видатків на охорону навколишнього природного середовища – з 0,6 до 0,001%.

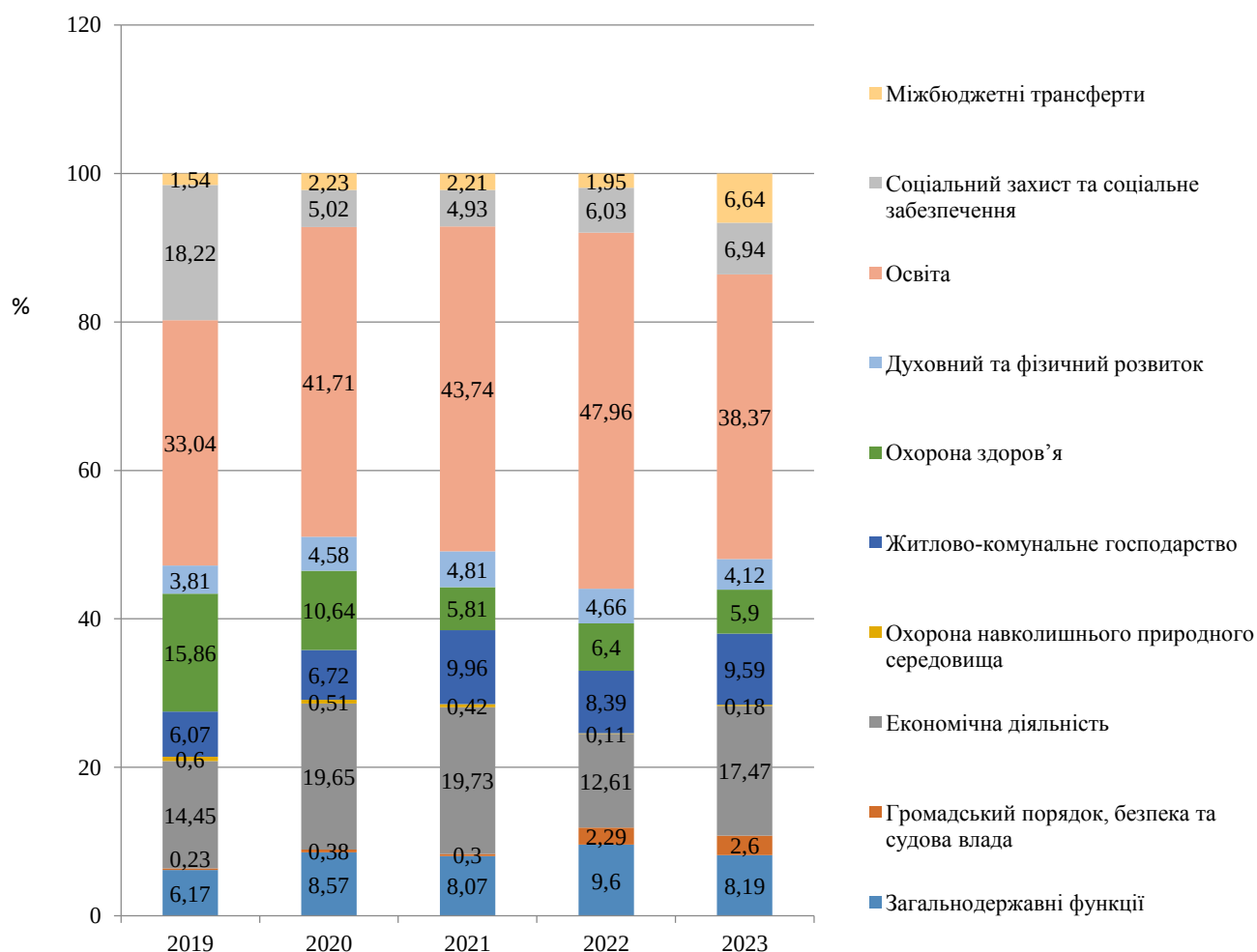

Рисунок 2.2 – Структура видатків за функціональною класифікацією місцевих бюджетів України у 2019-2023 рр., %

Джерело: розроблено автором на основі [10]

Таким чином, в структурі видатків місцевих бюджетів України відбулись значні перетворення – зменшується частка видатків на охорону здоров'я, охорону навколишнього середовища соціальний захист та соціальне забезпечення. В структурі збільшується частка міжбюджетних трансфертів, освіти, ЖКГ, економічної діяльності, громадського порядку, безпека та судова влада. Це свідчить про зміну пріоритетів бюджетної політики місцевих бюджетів під час воєнного стану. Отже, у 2023 році відбувся перерозподіл видатків місцевих бюджетів: видатки на охорону навколишнього середовища, на соціальний захист та соціальне забезпечення, на охорону здоров'я у складі місцевих бюджетів України поступились таким видаткам, як громадський порядок, безпека та судова влада, сфера ЖКГ, загальнодержавні функції.

Структура та динаміка видатків досліджені за даними бюджету Бородянської селищної територіальної громади за 2019-2023 роки. Бородянська селищна територіальна громада утворилась у 2018 році, як добровільне об'єднання у 2018 році, яка налічує 8 сільських рад (Дмитрівська, Дружнянська, Мирчанська, Новогребельська, Новозаліська, Новокорогодська, Пилиповицька, Шибенська), що передбачало об'єднання 16 населених пунктів. У 2020 році до громади відбулось приєднання ще 4 сільських рад (Загальцівська, Качалівська, Майданівська та Небротська). На даний час громада налічує 32 населені пункти у складі 10 старостатів. Адміністративним центром є селище міського типу Бородянка. Громада входить до складу Бучанського району Київської області.

Кількість розпорядників та одержувачів бюджетних коштів складає 18 установ, в тому числі: головних розпорядників 7, розпорядників нижчого рівня 2, одержувачів 9.

Відповідно до бюджетного законодавства видатки бюджету мають програмну, функціональну та економічну класифікацію. В даній роботі досліджується структура та динаміка видатків за функціональною та економічною класифікацією.

За даними Додатку А проаналізовано склад та структуру видатків Бородянської СТГ. В табл. 2.8 представлено структуру видатків за економічною класифікацією за останні п'ять років разом за загальним та спеціальним фондом.

Таблиця 2.8 – Динаміка та склад видатків за економічною класифікацією Бородянської СТГ за 2019-2023 роки, тис. грн.

Видатки	2019	2020	2021	2022	2023	Відхилення абс.	Темп приросту, %
Поточні видатки	121228	139260	209302	217083	325808	204579	168,76
Капітальні видатки	35296	38754	59897	63967	87025	51729	146,56
Разом	156525	178014	269199	281051	412833	256308	163,75

Джерело: розроблено автором на основі [10]

Видатки Бородянської СТГ за 2019-2023 роки зростають на 256308 тис. грн. або на 163,75%. Динаміку видатків показано на рис. 2.3.

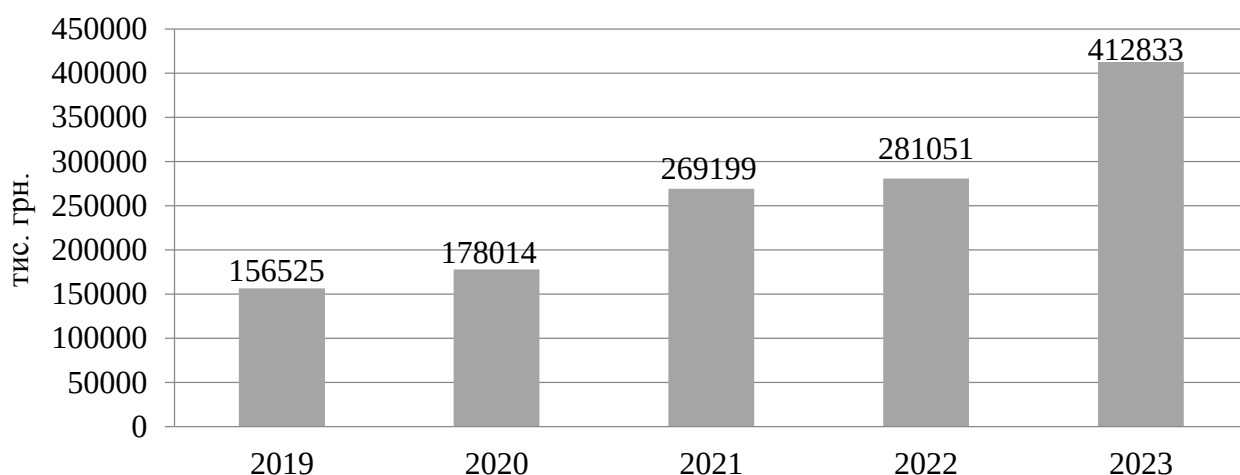

Рисунок 2.3 – Динаміка видатків Бородянської СТГ за 2019-2023 рр., тис. грн.

Джерело: розроблено автором на основі [10]

Найбільший приріст мають поточні видатки, які за останні 5 років зросли на 168,76%, а темп приросту капітальних видатків у 2023 році склав 146,56% до 2019 року. Поточні видатки також мають найбільшу питому вагу у складі видатків досліджуваної територіальної громади, що показано в динаміці на рис. 2.4.

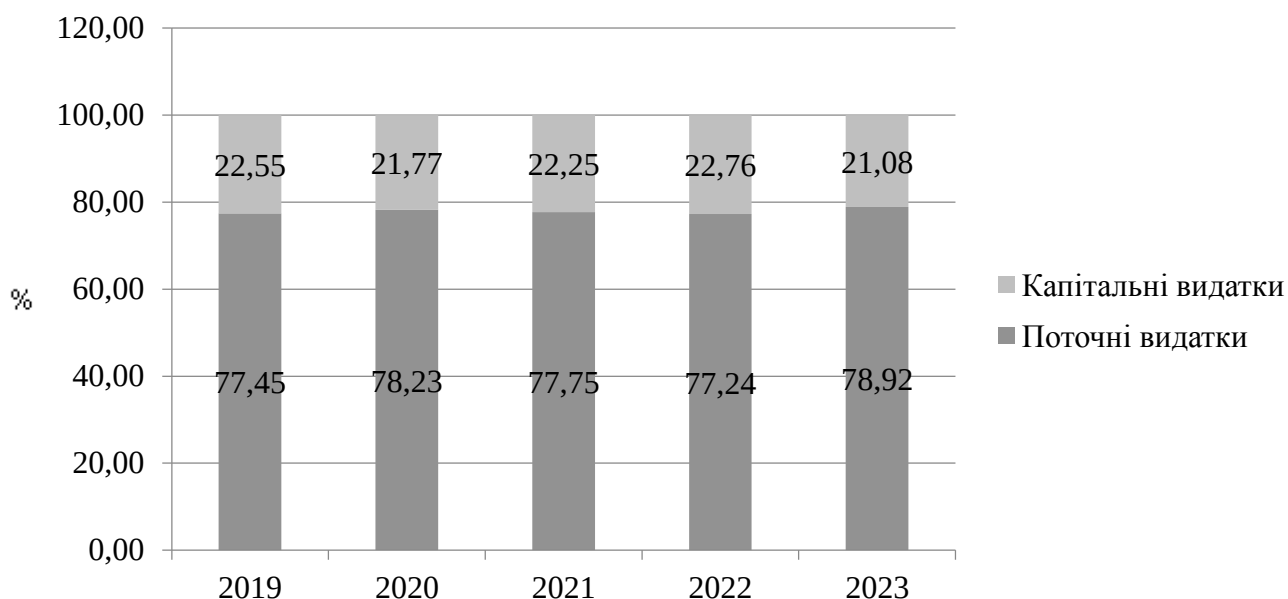

Рисунок 2.4 – Структура видатків за економічною класифікацією Бородянської СТГ у 2019-2023 рр., %

Джерело: розроблено автором на основі [10]

Структура видатків за функціональною класифікацією Бородянської СТГ у 2019-2023 роках майже не змінна – переважає частка поточних видатків, які за 2023

рік склали 78,92 % та зросли на 1,68 відсоткових пунктів. Частка капітальних видатків зменшилась у 2023 році до 21,08 %.

Отже, за економічною класифікацією в структурі видатків класифікацією Бородянської СТГ у 2019-2023 роках переважають поточні видатки, а загальна величина видатків зростає на 256308 тис. грн. або на 163,75% порівняно до 2019 р.

На наступному етапі досліджено структуру і динаміку видатків Бородянської СТГ у 2019-2023 роках за функціональною класифікацією. В табл. 2.9 представлено динаміку видатків за їх складом відповідно до функціональної класифікації видатків бюджету.

Таблиця 2.9 – Динаміка та склад видатків за функціональною класифікацією Бородянської СТГ за 2019-2023 роки, тис. грн.

Видатки	2019	2020	2021	2022	2023	Відхилення абс.	Темп приросту, %
Загальнодержавні функції	89192	41264	32754	27307	50101	-39091	-43,83
Громадський порядок, безпека та судова влада	100	616	467	17179	61370	61270	в 61 раз
Економічна діяльність	6603	10404	11151	3624	8087	1484	22,47
Охорона навколишнього природного середовища	1,06	120	76	0	9,712	8,652	816,23
Житлово-комунальне господарство	21885	13544	18253	30822	32456	10571	48,30
Охорона здоров'я	0	0	20666	16669	26776	26776	0,00
Духовний та фізичний розвиток	244	4096	15197	12575	22978	22734	в 9,3 рази
Освіта	38105	107080	160378	166581	200235	162130	425,48
Соціальний захист та соціальне забезпечення	396	890	10257	6294	10821	10425	в 2,6 рази
Разом	156525	178014	269199	281051	412833	256308	163,75

Джерело: розроблено автором на основі [10]

Видатки Бородянської СТГ за функціональною належністю мають наступні тенденції змін: видатки на загальнодержавні функції у 2023 році знизились на

39091 тис. грн. або на 43,83% порівняно до показника 2019 року. За часи воєнного стану селищна громада суттєво знизилла видатки на утримання органів місцевої влади та органів місцевого самоврядування.

За умов воєнного стану значно зростають видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу – на 61270 тис. грн. або в 61 раз у 2023 році порівняно до 2019 року. Слід зазначити, що у 2022 року, коли розпочалось повномасштабне вторгнення видатки за цією статтею склали 17179 тис. грн., що на 16712 тис. грн. більше, ніж рівень видатків у 2021 році.

Видатки на економічну діяльність зросли на 1484 тис. грн. або на 22,47%. Слід звернути увагу на те, що до початку повномасштабного вторгнення видатки на економічну діяльність складали 11 млн. 151 тис. грн., а з початку воєнного стану (2022 рік) вони суттєво знизились – на 7 млн. 527 тис. грн.

У 2022 році відбувся перерозподіл видатків за функціональною класифікацією: для забезпечення громадського порядку, безпеки та судової влади (видатки у 2022 році значно зростають порівняно до 2021 року) було знижено видатки за такими функціональними напрямками, як загальнодержавні функції (зниження на 5447 тис. грн. порівняно до 2021 року), економічна діяльність (зниження на 7527 тис. грн.), охорона здоров'я (зниження на 39987 тис. грн. порівняно до 2021 року), духовний розвиток та фізичний розвиток (зниження на 2622 тис. грн. порівняно до 2021 року), соціальний захист та соціальне забезпечення (зниження на 3963 тис. грн.).

Також у 2022 році відбулось значне зростання у порівнянні до 2021 року таких видатків, як житлово-комунальне господарство на 12569 тис. грн. та освіти на 6203 тис. грн., що пояснюється необхідною потребою для відновлення об'єктів житлово-комунального господарства та закладів освіти після тимчасової окупації Бучанського району.

У 2023 році у порівнянні до 2022 року відбувся перерозподіл видатків за функціональною класифікацією наступним чином: зростають видатки на загальнодержавні функції (на 22794 тис. грн.), зростають видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу (на 44191 тис. грн.), на економічну діяльність (на

4463 тис. грн.), на охорону навколишнього природного середовища (на 8,06 тис. грн.) та інші видатки. Зростання у 2023 році відбулось за всіма статтями функціональної класифікації видатків Бородянської СТГ.

Таким чином, аналіз показує, що виявлено тенденції зниження деяких витрат громади у 2022 році, для перерозподілу видатків у сторону збільшення забезпечення громадського порядку, безпеки та судової влади, а також житлово-комунального господарства та освіти. Структуру видатків за функціональним призначенням показано на рис. 2.5.

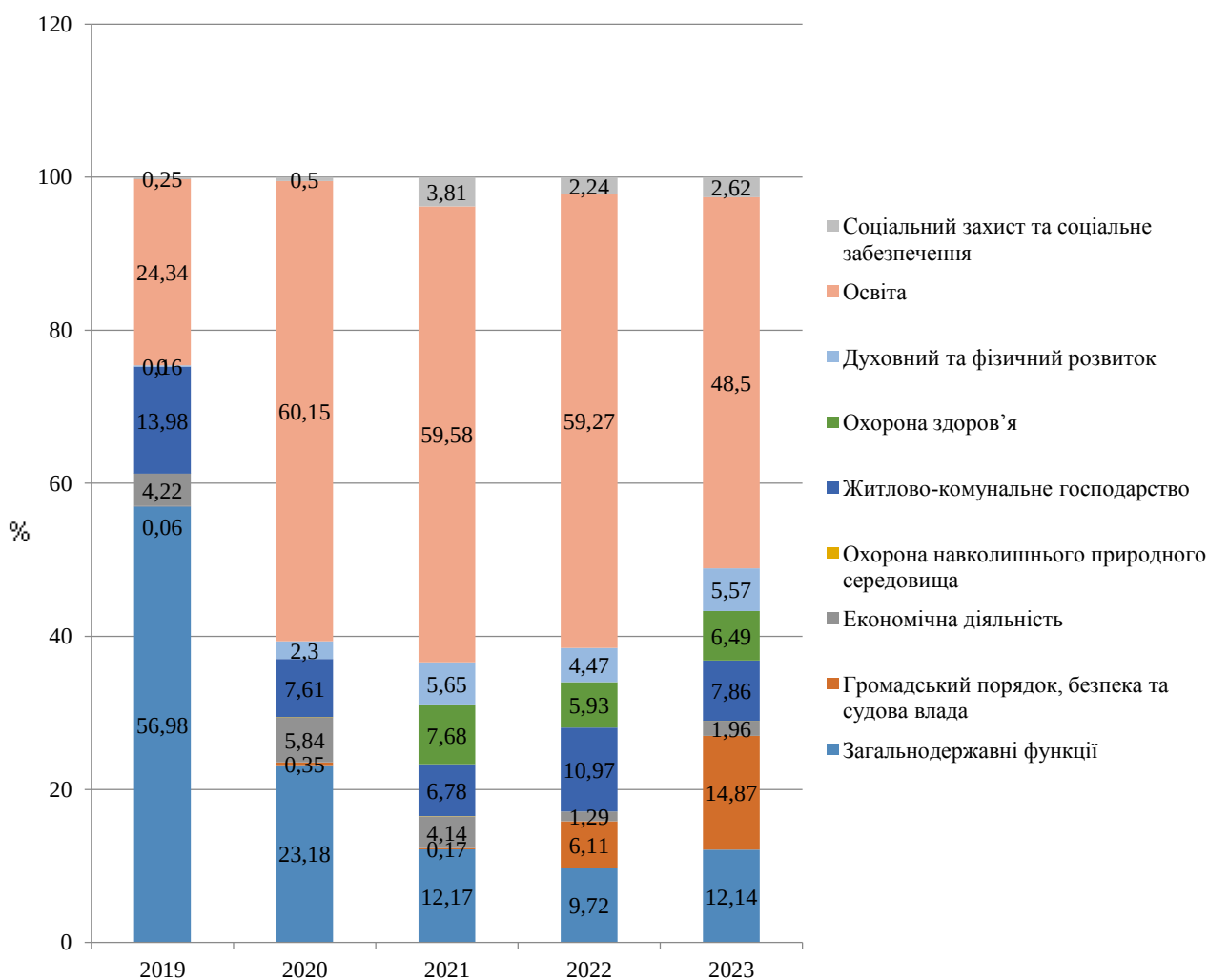

Рисунок 2.5 – Структура видатків за функціональною класифікацією Бородянської СТГ у 2019-2023 рр., %

Джерело: розроблено автором на основі [10]

За даними рис. 2.3 у 2019 найбільшу питому вагу у структурі видатків за функціональною класифікацією мають загальнодержавні функції (56,98%), на

другому місці – освіта (24,34%). На житлово-комунальне господарство виділялось 13,98% всіх видатків бюджету Бородянської СТГ. Частка інших видів видатків у цьому періоді є незначною.

У 2020 р. видатків на загальнодержавні функції скоротились до 23,18%. У наступних роках ці видатки поступово знижуються. У 2021 році на охорону здоров'я виділено 7,68% від всіх видатків; до 2021 року цих видатків не було.

У 2020-2023 роках в структурі видатків переважає частка видатків на освіту, зокрема у 2020 р. вони склали 60,15%, у 2021 р. – 59,58%, у 2022 р. – 59,27%, у 2023 р. – 48,50%. У 2022 році зростає частка на ЖКГ до 10,97%, на громадський порядок, безпеку та судову владу до 6,11%.

Структура видатків за функціональним призначенням у 2023 році схожа на структура 2022 року з дещо незначними змінами у величині частки всіх видатків, зокрема до 14,87% зростає частка на громадський порядок, безпеку та судову владу, до 5,57% на духовний та фізичний розвиток, до 6,49% на охорону здоров'я.

Слід зазначити, що у досліджуваному періоді частка таких видатків як економічна діяльність, соціальний захист та соціальне забезпечення, охорона навколишнього природного середовища, є не значною.

Таким чином, видаткова частина бюджету Бородянської СТГ здебільшого орієнтована на фінансування видатків освітньої діяльності, громадський порядок, безпеку та судову, охорону здоров'я, духовний та фізичний розвиток, житлово-комунальне господарство.

2.3. Аналіз формування видатків місцевих бюджетів

Однією з найголовніших завдань, які стоять перед нашою країною, є підвищення ефективності та конкурентоспроможності української економіки, забезпечення її комплексної модернізації та сталого довгострокового розвитку. Створити умови для вирішення поставленого завдання може і має бюджетна

система країни. Для чого потрібні збалансований бюджет, послідовне зниження бюджетного дефіциту, мобілізація прихованих резервів поповнення доходної частини. Видатки місцевих бюджетів покриваються доходами, які утворюються за рахунок надходжень місцевих податків та зборів, загальнодержавних податків та інших доходів, розподіляються за нормативами відрахувань, неподаткових та інших доходів, встановлених Податковим кодексом та іншими законодавчими актами України, а також трансфертів, грантів та добровільних внесків.

Як відомо, бюджетна система України відповідно до Бюджетного кодексу України складається з двох рівнів: державного та місцевого. Місцевий рівень у сучасних умовах є найпріоритетнішим, оскільки одним із основних напрямків розвитку будь-якої держави є розвиток місцевого самоврядування та підвищення фінансової самостійності місцевого самоврядування. Для вирішення питань місцевого значення органи місцевого самоврядування мають повніше використовувати фінансові ресурси. З одного боку, використання всіх зазначених коштів забезпечує органам місцевого самоврядування здійснення їхньої компетенції повною мірою, з іншого боку, забезпечується система прямих та зворотних зв'язків при виконанні всіх завдань, тільки у більших масштабах та складніших взаємозалежностях. Видатки місцевого бюджету України в динаміці за останні п'ять років разом за загальним та спеціальним фондом показано в табл. 2.10.

Таблиця 2.10 – Динаміка та склад доходів місцевого бюджету України за 2019-2023 роки, млрд. грн.

Видатки	2019	2020	2021	2022	2023	Відхилення абс.	Темп приросту, %
1	2	3	4	5	6	7	8
Податкові надходження	196,3	203,45	244,41	275,44	333,36	137,06	69,82
Неподаткові надходження	17,83	13,69	17,72	14,18	25,69	7,86	44,08
Доходи від операцій з капіталом	2,04	2,02	2,21	1,46	2,49	0,45	22,06

Продовження табл. 2.10

1	2	3	4	5	6	7	8
Від органів державного управління	200,17	116,62	120,87	102,36	140,56	-59,61	-29,78
Від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	0,20	0,13	0,29	0,18	0,16	-0,04	-20,00
Цільові фонди	0,41	0,52	0,37	0,29	0,27	-0,14	-34,15
Разом	416,95	336,43	385,87	393,91	502,53	85,58	20,53

Джерело: розроблено автором на основі [10]

Доходи місцевого бюджету України за 2019-2023 роки зростають на 85,58 тис. грн. або на 20,53%. Динаміку доходів показано на рис. 2.6.

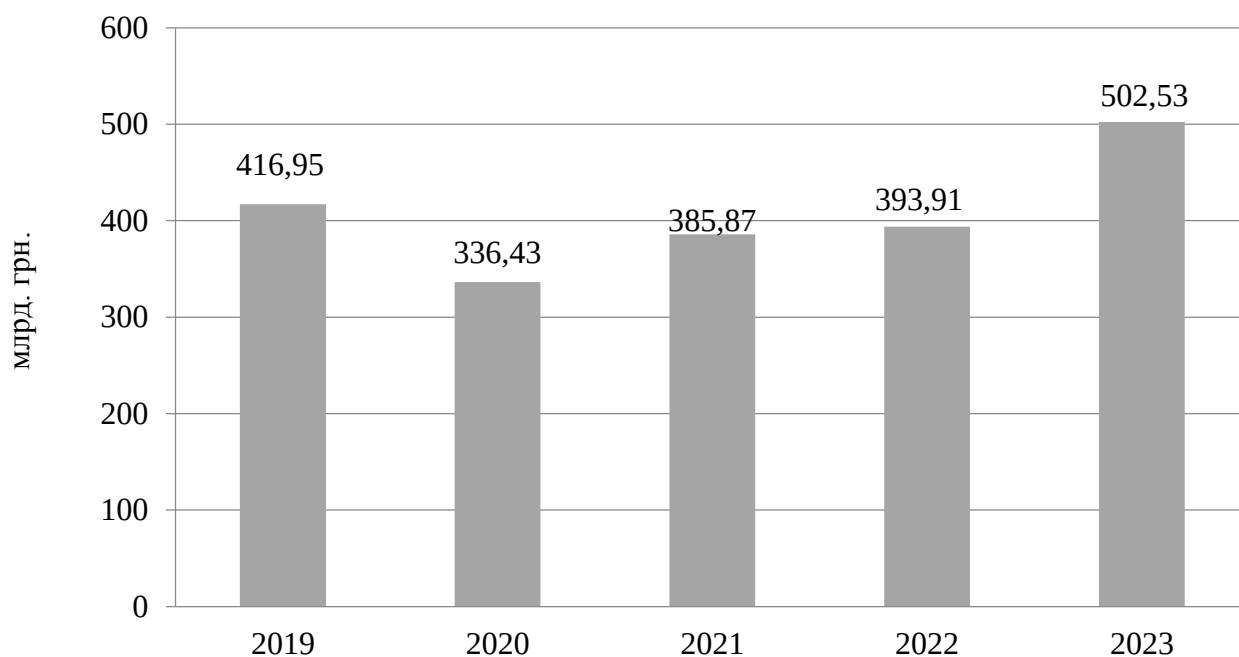

Рисунок 2.6 – Динаміка доходів місцевого бюджету України за 2019-2023 рр., млрд. грн.

Джерело: розроблено автором на основі [10]

За наведеними даними встановлено, доходи місцевих бюджетів мали тенденцію до зниження з 2020 року по 2022 рік включно. У 2023 році вони зросли до 502,53 млрд. гривень. На рис. 2.7 представлено співставлення доходів та видатків місцевих бюджетів України.

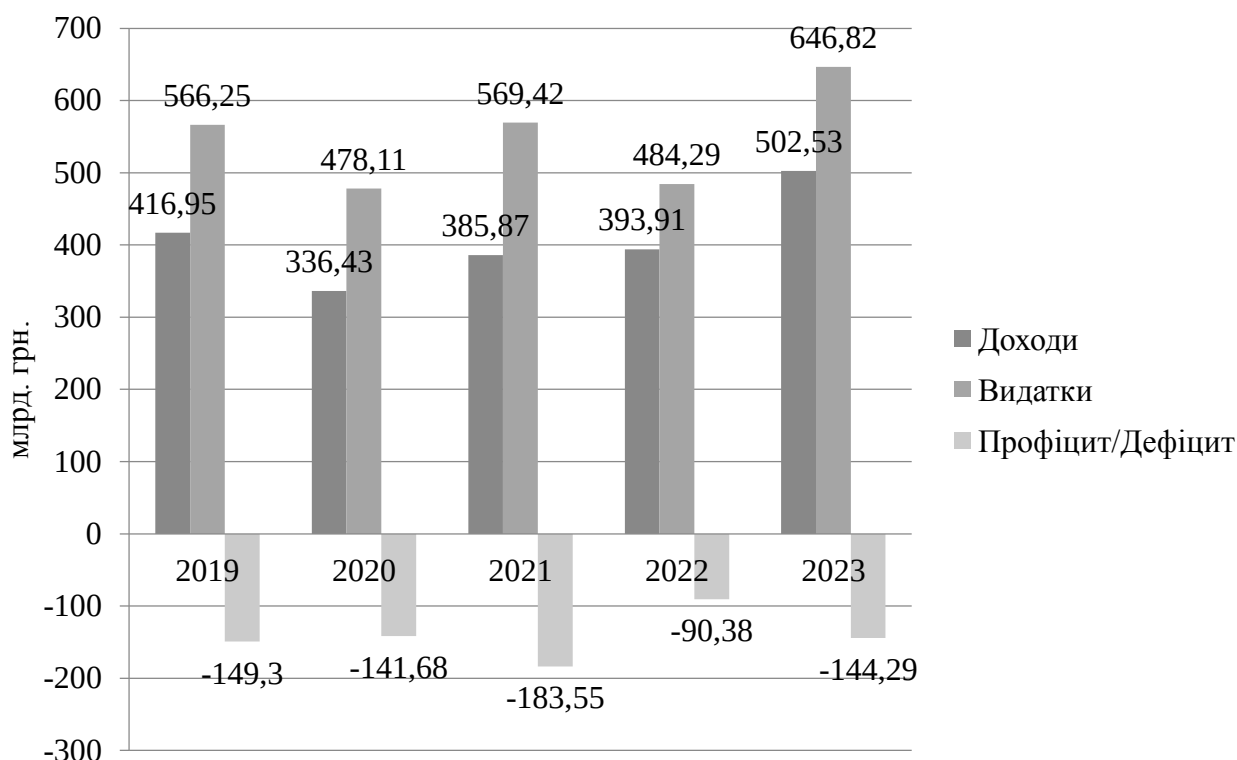

Рисунок 2.7 – Динаміка доходів місцевих бюджетів України за 2019-2023 рр., тис. грн.

Джерело: розроблено автором на основі [10]

Отже, протягом аналізованого періоду місцеві бюджети України виконувались з дефіцитом, який у 2023 році склав 144,29 млрд. грн., що на 5,01 млрд. грн. менше за показник 2019 року. Найменша величина дефіциту за аналізований період (2019-2023 рр.) була у 2022 році та склала 90,38 млрд. гривень.

Для забезпечення виконання місцевих бюджетів за видатками необхідно забезпечення та адміністрування доходної частини місцевих бюджетів України. Так, за даними табл. 2.10 найбільший приріст мають податкові надходження – на 69,82 % порівняно до 2019 року. Податкові надходження зросли на 137,06 млрд. грн. та склали 333,36 млрд. грн. Неподаткові надходження зростають на 7,86 млрд. грн. або на 4408%. Доходи від операцій з капіталом зростають на 0,45 млрд. грн. або на 22,06%. Зменшуються в динаміці доходи від надходжень від органів державного управління (на 29,78%), від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ (на 20%) та цільові фонди (на 34,15%). На рис. 2.8 показано структуру доходів місцевих бюджетів України.

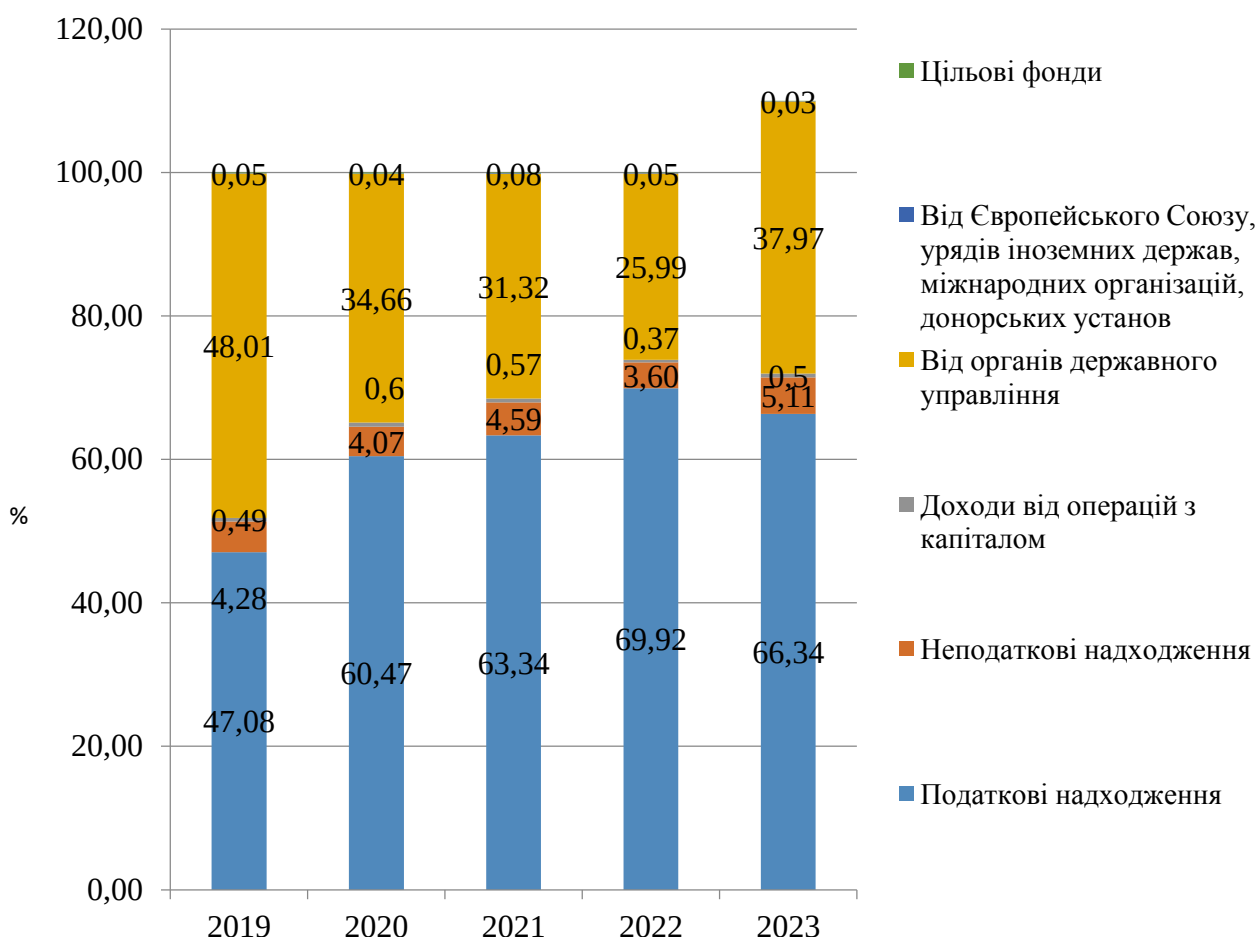

Рисунок 2.8 – Структура доходів місцевих бюджетів України у 2019-2023 рр., %

Джерело: розроблено автором на основі [10]

В структурі доходів у 2019-2023 рр. відбулись наступні зміни: зростає частка неподаткових надходжень (до 5,11%) та зменшується частка податкових надходжень (66,34%). При цьому частка податкових надходжень залишається найвищою – понад 66% у 2023 році. Неподаткові надходження мали найбільшу частку у 2023 році і склали 5,11%. Зростає частка доходів від надходжень від органів державного управління – до 37,97%. Частка цільових фондів, надходжень від ЄС тощо, доходи від операцій з капіталом не мають значного коливання та залишаються на низькому рівні.

Таким чином, доходи місцевих бюджетів України представлені здебільшого податковими надходженнями, які протягом досліджуваного періоду зростають та складають більше 66% у структурі всіх доходів місцевих бюджетів України. Також значну частку доходів місцевого бюджету складають надходження від органів

державного управління, які складають понад 37% у 2023 році. Проте, слід зазначити, що зростання доходів не забезпечує виконання місцевих бюджетна по видаткам, адже протягом досліджуваного періоду місцеві бюджети виконувались зі значним дефіцитом.

Видатки місцевого бюджету Бородянської СТГ забезпечуються за рахунок доходної частини. В табл. 2.11 представлено структуру доходів за останні п'ять років разом за загальним та спеціальним фондом.

Таблиця 2.11 – Динаміка та склад доходів Бородянської СТГ за 2019-2023 роки, тис. грн.

Видатки	2019	2020	2021	2022	2023	Відхилення абс.	Темп приросту, %
Податкові надходження	97369	106931	141924	121996	150652	53283	54,72
Неподаткові надходження	3161	4223	5839	23052	92142	88981	в 28 раз
Доходи від операцій з капіталом	127	771	104	201	485	358	281,89
Офіційні трансферти	59448	74666	121916	207950	153092	93644	157,52
Цільові фонди	0	0	0	1761	161	161	100
Разом	160105	186591	269783	354960	396532	236427	147,67

Джерело: розроблено автором на основі [10]

Доходи Бородянської СТГ за 2019-2023 роки зростають на 236427 тис. грн. або на 147,67%. Динаміку доходів показано на рис. 2.9.

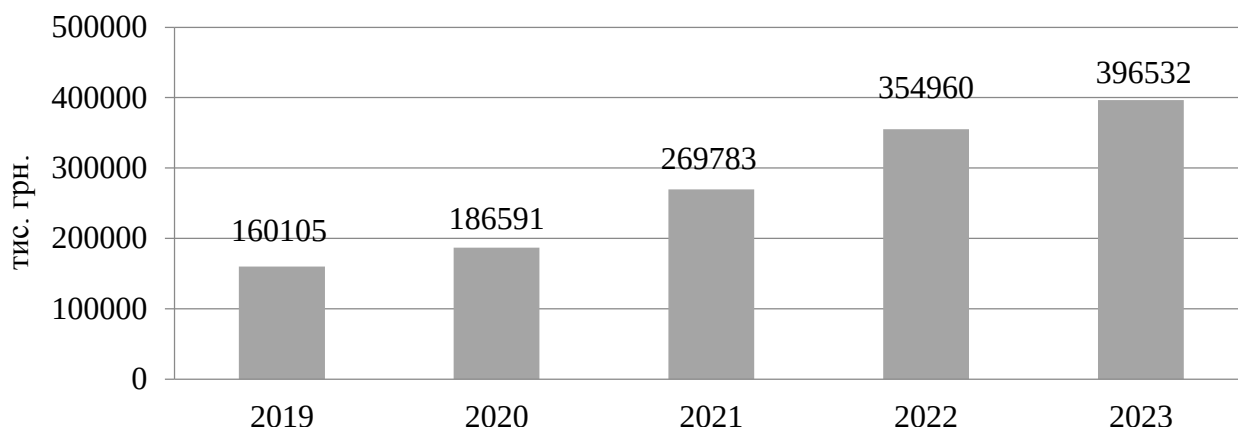

Рисунок 2.9 – Динаміка доходів Бородянської СТГ за 2019-2023 рр., тис. грн.

Джерело: розроблено автором на основі [10]

Найбільший приріст мають неподаткові надходження – у 28 раз порівняно до 2019 року. Податкові надходження зросли на 54,72% та склали 150652 тис. грн., що на 53238 тис. грн. більше, ніж у 2019 році. Доходи від операцій з капіталом зростають на 358 тис. грн. Офіційні трансферти зросли на 93644 тис. грн. або на 157,52 % порівняно до 2019 року. Цільові фонди зросли на 161 тис. грн.

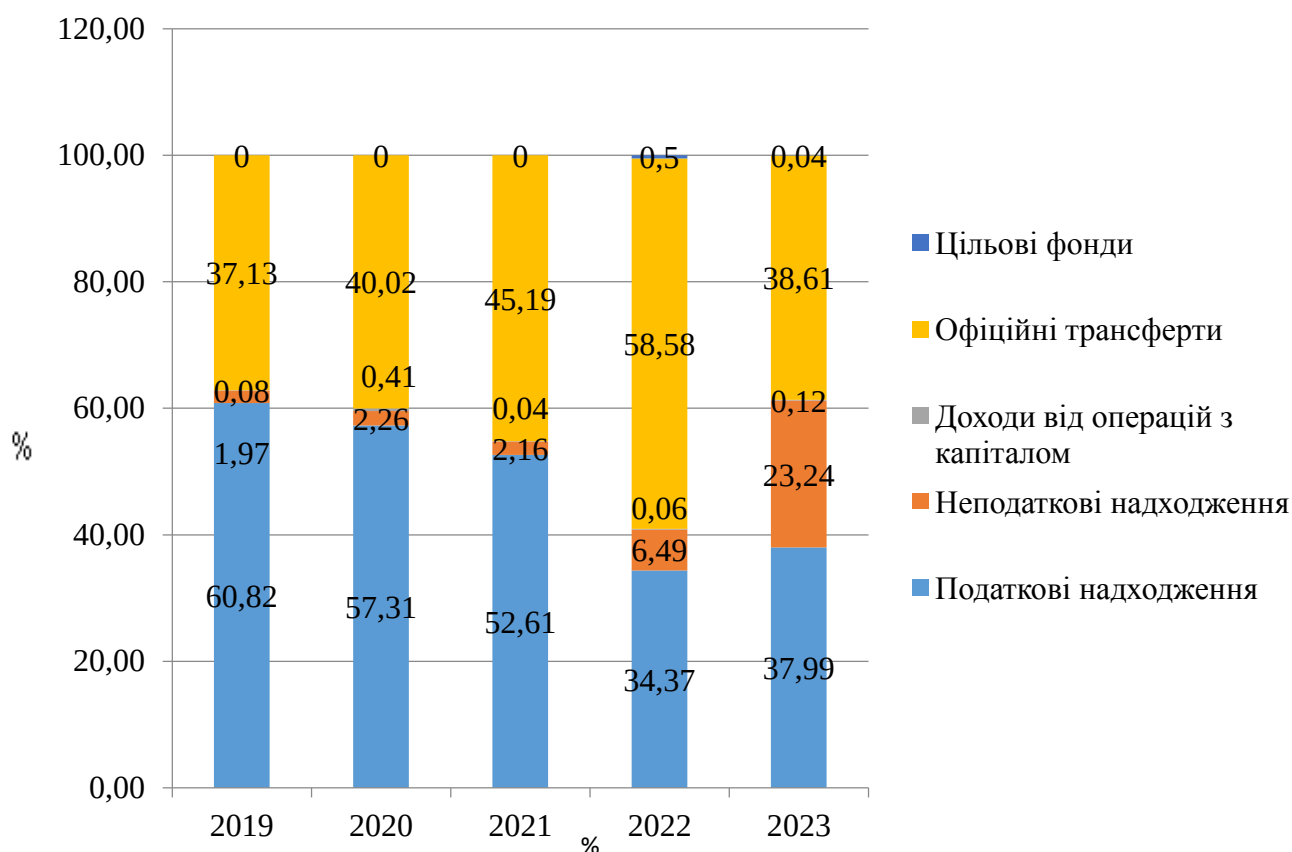

Рисунок 2.10 – Структура доходів бюджету Бородянської СТГ у 2019-2023 рр., %

Джерело: розроблено автором на основі [10]

В структурі доходів бюджету Бородянської СТГ у 2019-2023 рр. відбулись наступні зміни: зростає частка неподаткових надходжень та зменшується частка податкових надходжень. Неподаткові надходження мали найбільшу частку у 2019 році і склали 60,82%. Офіційні трансферти мали найбільшу частку у 2022 році і склали 58,58%. У 2023 році частки основних джерел доходів бюджету (офіційні трансферти, податкові і неподаткові надходження) майже рівносильні.

Фінансовий стан бюджету Бородянської СТГ за 2019-2023 рр. оцінено за методикою, що представлена в табл. 2.1-2.5, та наведено в табл. 2.12.

Таблиця 2.12 – Фінансовий стан бюджету та ефективність використання видатків бюджету Бородянської СТГ за 2019-2023 рр.

Показник	2019	2020	2021	2022	2023	Відх.
1	2	3	4	5	6	7
1. Показники збалансованості бюджету						
Коефіцієнт загального покриття видатків бюджету	1,02	1,05	1	1,26	0,96	-0,06
Дефіцит (-), профіцит (+), тис. грн.	3580	8577	584	73909	-16301	-19881
Коефіцієнт покриття дефіциту бюджету (розраховується при дефіциті)	0	0	0	0	-0,18	-0,18
Коефіцієнт наявності додаткових коштів бюджету (розраховується при профіциті)	0,02	0,05	0,002	0,26	0	-0,02
Коефіцієнт власної збалансованості місцевого бюджету	0,9	0,97	0,88	2,09	0,93	0,02
2. Показники фінансової незалежності бюджету						
Коефіцієнт фінансової незалежності місцевих бюджетів	0,63	0,60	0,55	0,41	0,61	-0,02
Коефіцієнт податкової незалежності місцевих бюджетів	0,61	0,57	0,53	0,34	0,38	-0,23
Коефіцієнт чистої податкової незалежності	0,39	0,35	0,37	0,36	0,34	-0,05
Коефіцієнт загальної фінансової залежності місцевого бюджету	0,45	0,56	0,69	1,45	0,62	0,17
3. Показники спрямованості бюджетної політики у сфері бюджетних видатків						
Коефіцієнт поточних видатків бюджету	0,77	0,78	0,78	0,77	0,79	0,01
Коефіцієнт інвестиційних видатків бюджету	0,23	0,22	0,22	0,23	0,21	-0,01
Коефіцієнт відносно вартості утримання органів місцевого самоврядування	0,57	0,23	0,12	0,10	0,12	-0,45
Продовження Коефіцієнт соціальної орієнтованості бюджету	0,003	0,005	0,04	0,02	0,03	0,02
4. Показники бюджетної стійкості						
Коефіцієнт загальної фінансової стійкості	0,83	0,80	0,71	0,67	0,75	-0,08
Коефіцієнт сукупної фінансової стійкості	1,32	1,34	1,29	1,64	1,22	-0,10
Коефіцієнт власної (чистої) податкової стійкості	0,31	0,27	0,25	0,21	0,16	-0,15

Джерело: розроблено автором на основі [10]

Динаміка показників першого блоку (показники збалансованості бюджету) показана на рис. 2.11.

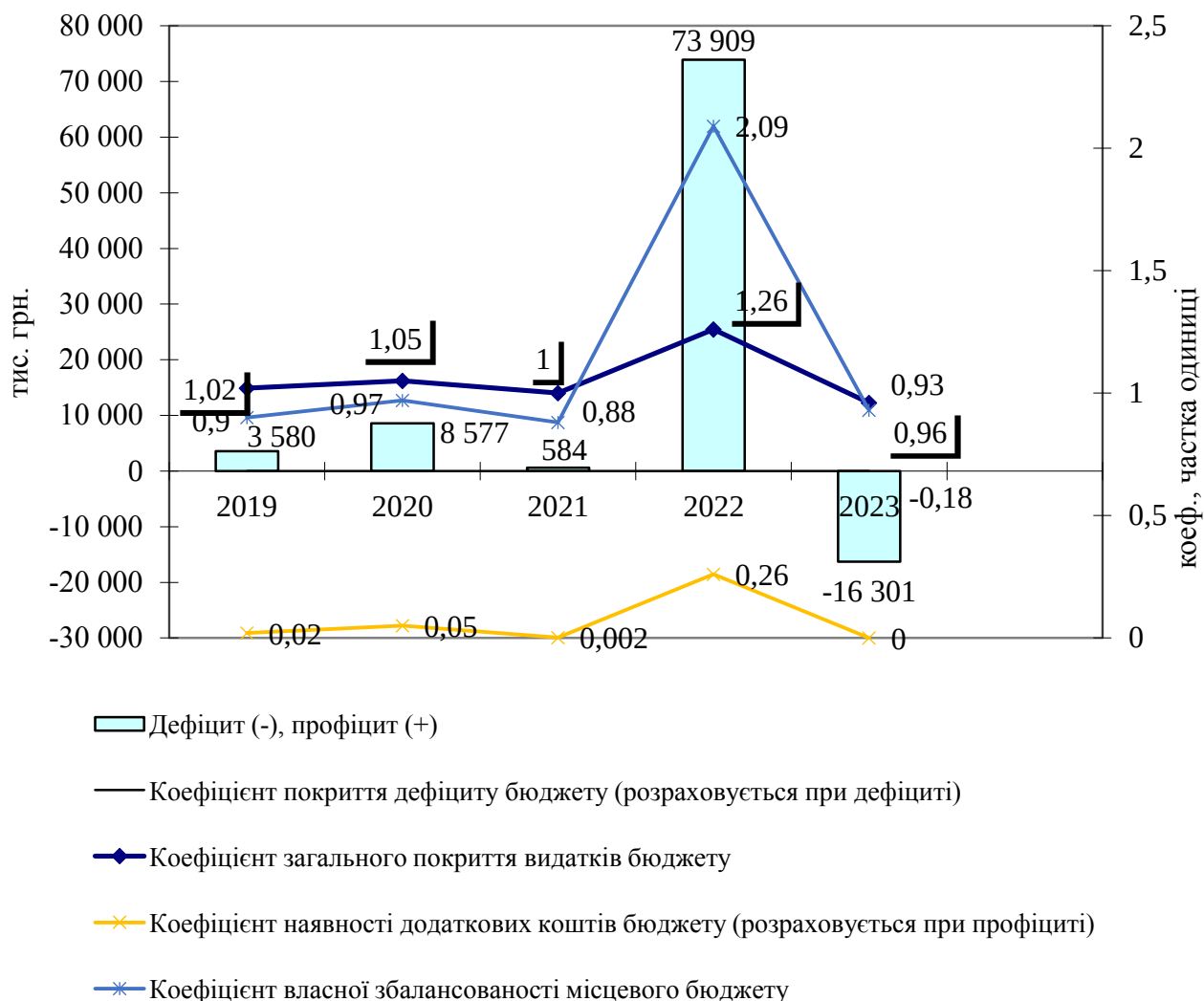

Рис. 2.11. Динаміка показників збалансованості бюджету Бородянської СТГ за 2019-2023 рр.

Джерело: розроблено автором на основі [10]

Коефіцієнт загального покриття видатків бюджету характеризує ступінь покриття загальної суми видатків загальними доходами бюджету. Значення даного коефіцієнта близьке до одиниці, а це означає, що ризик виникнення проблеми фінансового забезпечення витрат Бородянської СТГ у 2019-2023 рр. є незначним.

Протягом 2019-2022 рр. бюджет виконано з профіцитом; у 2023 р. бюджет виконано з дефіцитом у розмірі 16301 тис. грн.

Коефіцієнт покриття дефіциту бюджету характеризує ступінь покриття дефіциту місцевого бюджету доходними джерелами без урахування затвердженого обсягу безоплатних надходжень та надходжень податкових доходів за додатковими

нормативами відрахувань. Для Бородянської СТГ є характерним відсутність покриття дефіциту за рахунок надходжень в бюджет

Коефіцієнт наявності додаткових коштів місцевого бюджету характеризує частку профіциту бюджету його витратах та має максимальне значення у 2022 році – 26%.

Коефіцієнт своєї збалансованості місцевого бюджету характеризує ступінь покриття загальної суми видатків бюджету на реалізацію власних повноважень доходами без урахування затвердженого обсягу безоплатних надходжень. Для економіки України та бюджетного процесу характерна відносно висока нерівномірність витрачання бюджетних коштів, що характеризується наприкінці року великими за величиною бюджетними видатками.

Нерівномірність надходження та витрачання бюджетних коштів протягом місяця чи кварталу має об'єктивну основу – чітко встановлені законодавством строки сплати податків. Нерівномірність витрачання бюджетних коштів протягом року багато в чому обумовлена недостатньою ефективністю здійснення процедури державних закупівель товарів та послуг як сторони виконавчих органів влади при відборі проектів, а також з боку економічних агентів при виконанні державного замовлення, а також невеликим досвідом проведення середньо- та довгострокового бюджетного планування [27]. На місцевому рівні ця проблема посилюється ще й більшим обсягом надходження фінансової допомоги з бюджету наприкінці року.

Динаміка показників фінансової незалежності бюджету показана на рис. 2.12. Ця група показників характеризує ступінь фінансової незалежності територіальної громади від коштів державного бюджету. Місцевих податків, що закріплені за місцевими бюджетами, з початку було замало для забезпечення фінансових потреб територіальної громади.

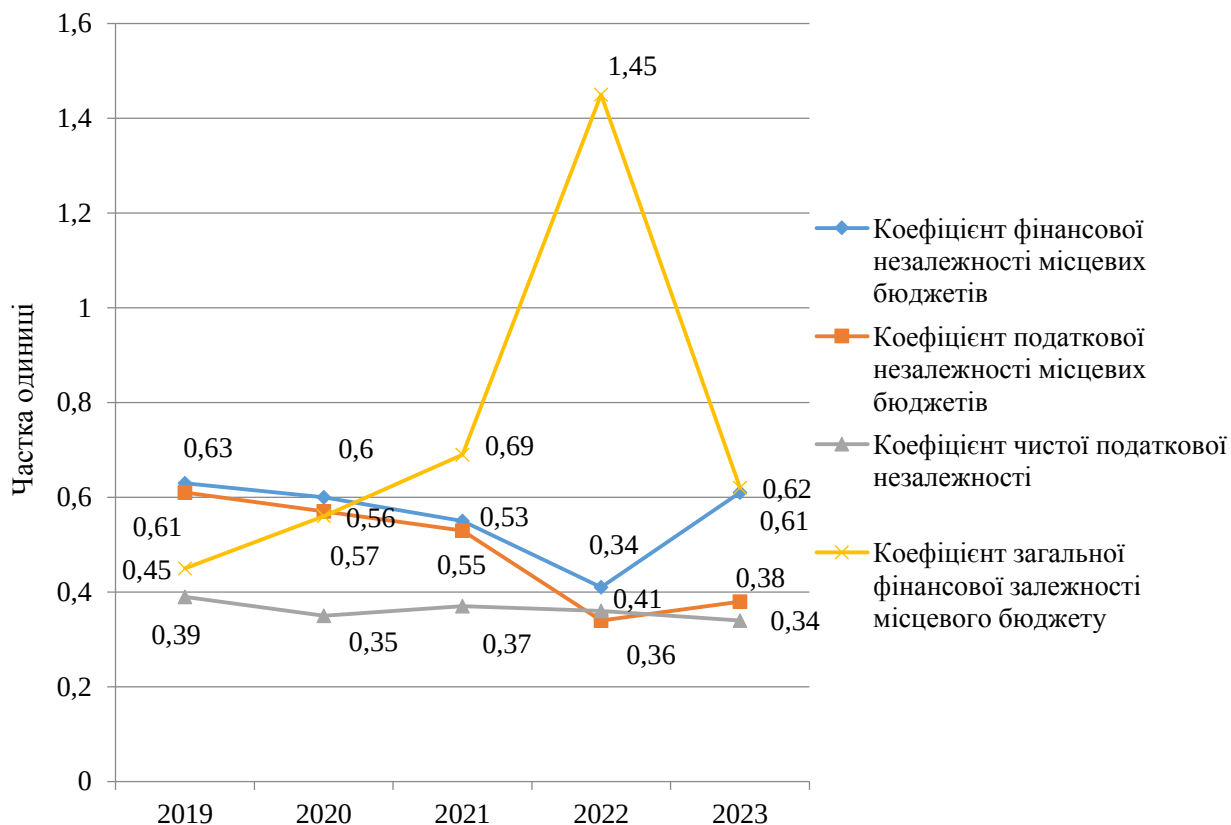

Рис. 2.12. Динаміка показників фінансової незалежності Бородянської СТГ за 2019-2023 рр., частка одиниці

Джерело: розроблено автором на основі [10]

Коефіцієнт фінансової незалежності показує співвідношення величини податкових та неподаткових доходів бюджету та загальної суми доходів бюджету. Коефіцієнт характеризує частку доходів, обсяг яких залежить від зусиль органів влади щодо збільшення надходжень від податків та власності місцевого самоврядування. Чим вище значення коефіцієнта, тим більше місцеві органи влади залежать від фінансових рішень державних органів.

Коефіцієнт податкової незалежності місцевого бюджету показує, в якій частині доходи місцевого бюджету формуються за рахунок надходжень від податків. При визначенні цього коефіцієнта враховуються всі податкові надходження та чинної системи регулювання щодо розмежування доходних джерел та організації потоку податкових ресурсів.

Коефіцієнт чистої податкової незалежності місцевого бюджету знижується та показує, в якій частині податкові доходи місцевого бюджету сформовані за

рахунок надходжень від місцевих податків. Тільки з місцевих податків СТГ має повноваження повного самостійного їх регулювання – встановлює терміни та порядок сплати, податкові ставки та пільги. Тому вказаний коефіцієнт є індикатором ефективності податкової політики територіальної громади.

Коефіцієнт загальної фінансової залежності місцевого бюджету показує частку фінансової допомоги з вищого бюджету в загальному обсязі доходів місцевого бюджету. Чим більше значення зазначеного показника, тим більше доходи місцевого бюджету сформовані за рахунок надходжень з бюджету держави, тим вище ступінь фінансової залежності місцевого самоврядування від державних органів влади.

Податкові надходження в складі доходів бюджету Бородянської СТГ зменшуються. Показники фінансової незалежності бюджету у 2023 році погіршуються, бюджет Бородянської СТГ залежний від фінансових рішень державних органів влади, ступінь фінансової залежності від державних органів є високим, адже здебільшого доходи бюджету Бородянської СТГ сформовані за рахунок надходжень з бюджету держави.

Динаміка показників спрямованості бюджетної політики у сфері бюджетних видатків показана на рис. 2.13. Ця група показників характеризує спрямованість бюджетної політики у сфері бюджетних видатків.

Коефіцієнт поточних видатків бюджету має високе значення (від 0,77 до 0,79) та характеризує частку видатків бюджету СТГ на забезпечення поточного функціонування органів місцевого управління, установ, надання фінансової допомоги окремим галузям економіки в загальній сумі видатків місцевого бюджету. Чим вище значення коефіцієнта, тим більше витрат спрямовується на фінансування поточних витрат і тим менша частина залишається для покриття інвестиційних потреб територіальної громади. Це говорить про низьку ефективність управління видатками СТГ. Бюджет Бородянської СТГ, будучи інструментом економічного розвитку території, має бути зосереджений на реалізації масштабних інвестиційних проектів, спрямованих на вирішення проблем місцевого самоврядування. Рішення довгострокових інвестиційних завдань

неможливо без значних видатків у вигляді бюджетних інвестицій, рівень яких можна оцінити за допомогою коефіцієнта інвестиційної активності.

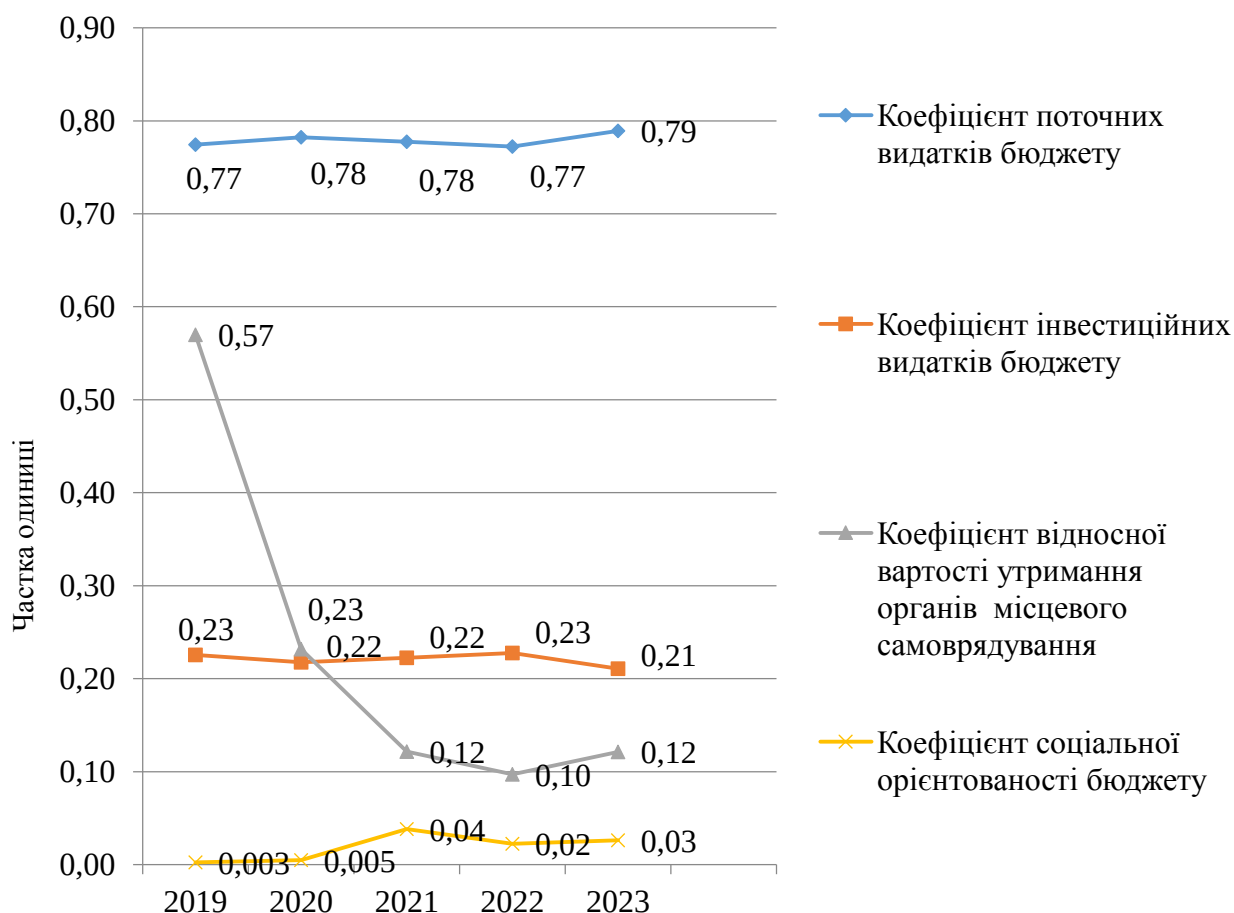

Рис. 2.13. Динаміка показників спрямованості бюджетної політики у сфері бюджетних видатків Бородянської СТГ за 2019-2023 рр., частка одиниці

Джерело: розроблено автором на основі [10]

Коефіцієнт інвестиційної активності Бородянської СТГ має низьке значення та знижується з 0,23 до 0,21. Показник характеризує частку інвестиційних видатків бюджету в загальній сумі видатків місцевого бюджету. Чим вище значення коефіцієнта, тим більшою мірою місцеві органи влади вирішують завдання інвестиційного характеру, створюючи матеріальну основу для підвищення обсягу та якості публічних послуг, тим більшою мірою їхня діяльність спрямована на стимулювання розвитку місцевого самоврядування, на формування умов для модернізації економіки та зміни моделі економічного зростання.

Сума коефіцієнтів поточних видатків бюджету та інноваційної активності дорівнює одиниці.

Коефіцієнт відносної вартості утримання органів місцевого самоврядування має низьке значення та знижується з 0,57 до 0,12. Коефіцієнт показує питому вагу витрат на організацію та реалізацію місцевого управління у загальній сумі суспільно корисних витрат. Чим вище значення коефіцієнта, то дорожче обходяться органи влади бюджету. На величину коефіцієнта впливає ефективність організації системи управління, тобто середня величина заробітної плати серед працівників органів управління; відповідність кількості працівників обсягу робіт.

Коефіцієнт соціальної орієнтованості має низьке значення та дорівнює 0,03 у 2023 році бюджету; він показує питому вагу видатків на функціонування соціальної сфери (освіту, охорону здоров'я, культуру, мистецтво, засоби масової інформації, фізичну культуру та спорт, соціальну підтримку громадян, охорону навколишнього середовища) у загальній сумі видатків місцевого бюджету. Чим вище значення коефіцієнта, тим більша увага приділяється наданню громадянам соціальних послуг. На величину коефіцієнта впливають пріоритети органів влади у частині бюджетних витрат. Чим більша частина витратних зобов'язань такого роду передається територіям, тим вище значення цього коефіцієнта.

За наведеними показниками можна сказати, що видатки бюджету Бородянської СТГ за 2019-2023 рр. здебільшого спрямовані на фінансування поточних видатків, має низьку спрямованість видатків на капітальні видатки та соціального забезпечення.

Динаміка показників бюджетної стійкості показана на рис. 2.14. До цієї групи показників належать коефіцієнти, що характеризують співвідношення різних елементів доходної та видаткової частин бюджету. Коефіцієнт загальної фінансової стійкості бюджету характеризує ступінь покриття поточних видатків бюджету податковими та неподатковими доходами. Він показує, як СТГ здатна покрити поточні видатки податками та коштами, отриманими в результаті управління майном. Стійкість бюджету характеризується коефіцієнтом вищим за 1. В даному випадку значення менше 1, що говорить про нездатність податковими та неподатковими доходами покрити поточні видатки.

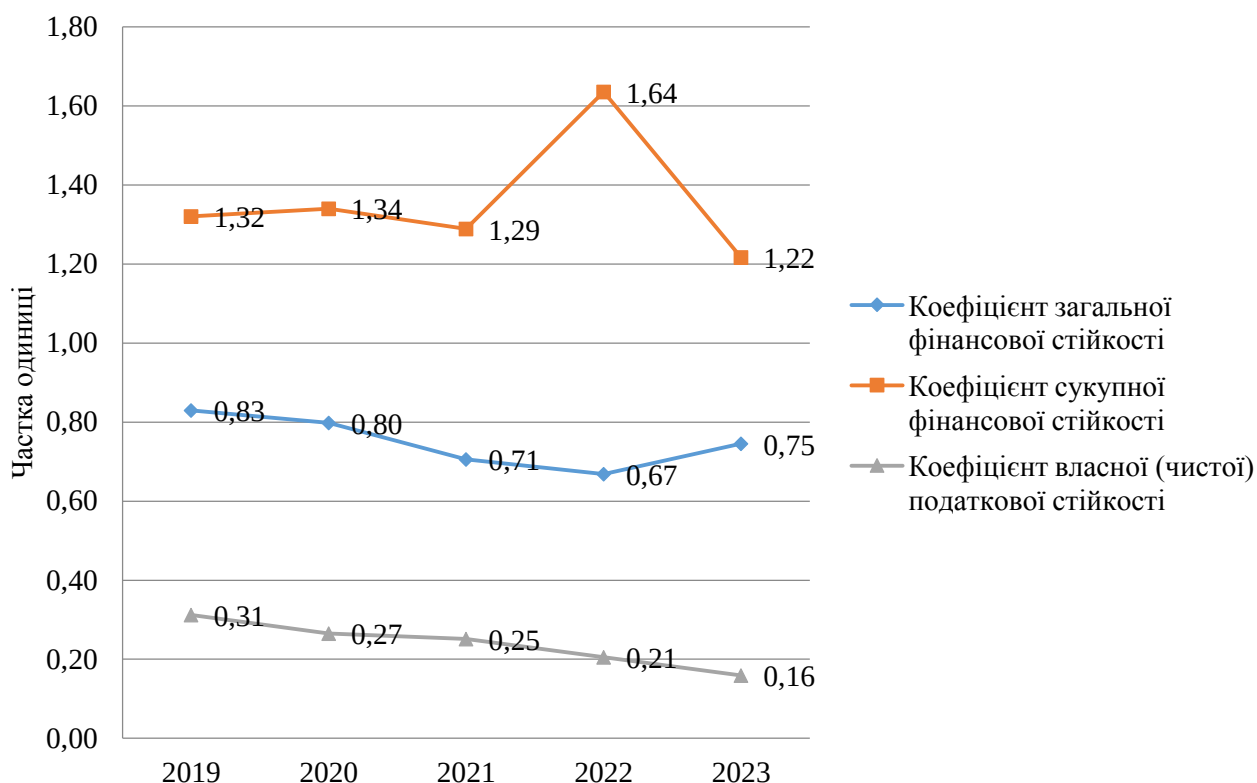

Рис. 2.14. Динаміка показників бюджетної стійкості Бородянської СТГ за 2019-2023 рр., частка одиниці

Джерело: розроблено автором на основі [10]

В Україні переважна кількість об'єднаних територіальних громад, особливо це стосується міських та сільських територіальних громад, не здатна покрити поточні видатки податковими та неподатковими доходами, та відповідно є фінансово нестійкими. Для них актуальнішим є показник сукупної фінансової стійкості місцевого бюджету, що дозволяє оцінити ступінь покриття поточних видатків сукупними доходами відповідного бюджету. Можна розраховувати подібний коефіцієнт, використовуючи в чисельнику показник доходів від місцевих податків. Цей показник зветься коефіцієнта власної (чистої) податкової стійкості. У сучасних умовах значення цього показника у більшості територіальних громад, особливо у місцевих поселеннях, вкрай низьке.

Значення коефіцієнтів бюджетної стійкості Бородянської СТГ відображають негативну тенденцію зниження ступеня покриття поточних витрат. Податкові та неподаткові доходи покривають поточні видатки на 75%; покриття сукупними

доходами знизилося на 42%, місцеві податки покривають лише 16% витрат на поточні потреби громади.

За результатами проведеного дослідження, слід зазначити, що створення необхідних нормативних, економічних та фінансових умов для повноцінного розвитку місцевих фінансів послужить поштовхом для розвитку України загалом, оскільки економічне благополуччя залежить від добробуту кожної окремої територіальної громади. В основі розподілу загальнодержавних фінансових ресурсів між ланками бюджетної системи закладено принципи самостійності місцевих бюджетів. Фінансова, економічна, організаційно-управлінська та інша діяльність органів місцевого самоврядування спрямована на самостійне вирішення питань місцевого значення в економічно найефективніших формах. У цьому бюджетна самостійність місцевого самоврядування, сприяє реалізації повноважень органів місцевого самоврядування, визначається його бюджетною забезпеченістю, наявністю та видовим складом доходного потенціалу території та часткою фінансової допомоги у загальній сумі доходів місцевого бюджету. Виходячи з цих принципів, доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок податкових доходів, неподаткових доходів та безоплатних перерахувань. Від ступеня самодостатності місцевих бюджетів та наявності постійної місцевої податкової бази залежать політика та мотиви прийнятих рішень органів місцевого самоврядування. Високий ступінь концентрації податкових платежів на державному рівні негативно впливає на виконання місцевих бюджетів, оскільки власних фінансових ресурсів недостатньо для фінансування видаткових зобов'язань, але з іншого сторони — така політика стимулює до пошуку внутрішніх резервів зростання податкових та неподаткових доходів місцевого самоврядування.

Формування місцевих бюджетів є одночасно умовою та результатом соціально-економічного розвитку місцевого самоврядування. В управлінні економікою країни місцеві бюджети відіграють важливу роль і виступають інструментом впливу на темпи та пропорції у суспільному розвитку та підвищення добробуту громадян. Тому однією з актуальних проблем, на

сьогоднішній день, є створення ефективного механізму формування, від вирішення якої залежить стабільність розвитку економіки регіонів і країни в цілому.

Таким чином, в розділі 2 представлено методику та інструментарій дослідження ролі видатків місцевих бюджетів в контексті реформування місцевого самоврядування.

Досліджено склад та структуру видатків місцевих бюджетів України та встановлено, що в структурі видатків місцевих бюджетів України відбулись значні перетворення – зменшується частка видатків на охорону здоров'я, охорону навколишнього середовища соціальний захист та соціальне забезпечення. В структурі збільшується частка міжбюджетних трансфертів, освіти, ЖКГ, економної діяльності, громадського порядку, безпека та судова влада. Це свідчить про зміну пріоритетів бюджетної політики місцевих бюджетів під час воєнного стану. Встановлено, що у 2023 році відбувся перерозподіл видатків місцевих бюджетів: видатки на охорону навколишнього середовища, на соціальний захист та соціальне забезпечення, на охорону здоров'я у складі місцевих бюджетів України поступились таким видаткам, як громадський порядок, безпека та судова влада, сфера ЖКГ, загальнодержавні функції.

Проаналізовано стан формування видатків місцевих бюджетів та встановлено, що доходи місцевих бюджетів України представлені здебільшого податковими надходженнями, які протягом досліджуваного періоду зростають та складають більше 66% у структурі всіх доходів місцевих бюджетів України. Також значну частку доходів місцевого бюджету складають надходження від органів державного управління, які складають понад 37% у 2023 році. Проте, зростання доходів не забезпечує виконання місцевих бюджетна по видаткам, адже протягом досліджуваного періоду місцеві бюджети виконувались зі значним дефіцитом.

Досліджено склад та структуру видатків Бородянської СТГ у 2019-2023 рр. та встановлено високу частку поточних видатків, які за 2023 рік склали 78,92 % та зросли на 1,68 відсоткових пунктів. Частка капітальних видатків зменшилась до 21,08 %. За економічною класифікацією в структурі видатків класифікацією Бородянської СТГ у 2019-2023 роках переважають поточні видатки, а загальна

величина видатків зростає на 256308 тис. грн. або на 163,75% порівняно до 2019 року. Виявлено тенденції зниження деяких витрат громади у 2022 році, для перерозподілу видатків у сторону збільшення забезпечення громадського порядку, безпеки та судової влади, а також житлово-комунального господарства та освіти. Видаткова частина бюджету Бородянської СТГ здебільшого орієнтована на фінансування видатків освітньої діяльності, громадський порядок, безпеку та судову, охорону здоров'я, духовний та фізичний розвиток, житлово-комунальне господарство. У досліджуваному періоді частка таких видатків як економічна діяльність, соціальний захист та соціальне забезпечення, охорона навколишнього природного середовища, є не значною. Видатки бюджету Бородянської СТГ за 2019-2023 рр. здебільшого спрямовані на фінансування поточних видатків, має низьку спрямованість видатків на капітальні видатки та соціального забезпечення.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У КОНТЕКСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

3.1. Проблемні питання удосконалення процесу формування видатків місцевих бюджетів та пошук резервів їх збільшення

Питання функціонування та вдосконалення процесу формування видатків місцевих бюджетів на сьогоднішній день є одним із найважливіших завдань нашої держави. Саме місцеві бюджети забезпечують демократичний характер усієї системи інститутів влади, оскільки є первинним рівнем публічної влади та максимально наближені до населення. Збої та проблеми, що виникають на цьому рівні бюджетної системи, негативно впливають на стан суспільства в цілому.

Відомо, що сьогодні стан місцевих бюджетів характеризується наявністю безлічі гострих проблем. Вирішення цих проблем вимагає проведення спеціального всебічного аналізу з метою вироблення комплексу ефективних та адекватних заходів для їхнього практичного вирішення. Найбільш гострими проблемами місцевих бюджетів можна назвати такі:

- відсутність зацікавленості у формуванні достатньої доходної бази;
- наявність дефіциту місцевих бюджетів;
- відсутність зацікавленості місцевих органів влади у розвитку можливостей сільських територій;
- невідповідність фінансових та інших ресурсів, що перебувають у розпорядженні місцевих органів влади, обсягів повноважень, що покладаються на нижчий рівень бюджету [39, с. 27].

Ціла низка суттєвих та невирішених проблем у місцевих бюджетах породжена відсутністю зацікавленості у представників органів місцевого самоврядування у формуванні додаткових джерел доходів, оскільки основні

доходи зараховуються не до місцевих бюджетів, а до вищого рівня бюджетної системи. Доходи місцевих бюджетів повинні створювати міцну фінансово-економічну базу, яка в основній своїй частині складається з доходів місцевих бюджетів. Однак за місцевими бюджетами закріплені не ефективні податки та такі податки, які що важко збираються, тому органи місцевого самоврядування стикаються з такою проблемою як дефіцит місцевих бюджетів

Вирішуючи питання децентралізації податкових надходжень, слід дотримуватися деяких принципів, а саме:

- закріплення за місцевими бюджетами таких податків, на розвиток доходної бази яких місцеве самоврядування здатне впливати;
- забезпечення відповідності між обсягами доходних джерел та розмірами видаткових зобов'язань;
- збереження у своїй основі існуючої податкової та бюджетної системи.

Особливу актуальність має питання щодо закріплення за місцевими бюджетами податкових доходів, на розвиток бази оподаткування яких здатні вплинути органи місцевого самоврядування. Зарахування до місцевих бюджетів таких податків як транспортний податок, податок на прибуток організацій, податок на доходи фізичних осіб (крім передбачених чинним законодавством) сприяло б створенню мотиваційного механізму для стимулювання місцевих органів влади розширювати та розвивати виробництво на території відповідних місцевого самоврядування. Так, наприклад, будівництво та утримання транспортних інженерних споруд, що знаходяться в межах територіальних громад, крім доріг державного покриття, входять до повноважень місцевого самоврядування, тому було б доречним для поліпшення бюджетної забезпеченості місцевих бюджетів передати їм транспортний податок [28, с. 57].

Певна частка надходжень від прибутку організацій має зараховуватись до місцевих бюджетів, що підвищувало б зацікавленість місцевих органів у розвитку бази оподаткування і дозволяло б збільшувати доходи від його стягування. З метою підвищення зацікавленості місцевих органів влади у розвитку бізнесу на

відповідній території необхідно закріпити певну частку цього податку за місцевими бюджетами.

Слід звернути увагу також на питання, пов'язані з формування земельного податку. Справа в тому, що значна частина земель уникає оподаткування через застосування податкових пільг та вилучення їх з об'єкта оподаткування. Значну кількість земель звільнено від оподаткування внаслідок прийнятих рішень на державному рівні. Для цього потрібно провести додатковий аудит для встановлення таких земель, за які не сплачується податок в доход бюджету.

Існує також необхідність у реформуванні оподаткування майна фізичних осіб, що дозволить підвищити ефективність та потенціал майнових податків загалом та стане резервом збільшення дохідних джерел місцевого самоврядування. Цей податок може стати стабільним джерелом формування доходної бази місцевих бюджетів та забезпечити реалізацію доходного потенціалу нерухомості лише за умови зацікавленості відповідних органів.

Слід зазначити, що за органами місцевого самоврядування закріплені повноваження щодо формування, затвердження, виконання та контролю за виконанням місцевих бюджетів. У той же час органи місцевого самоврядування не мають достатнього обсягу фінансових ресурсів, якими вони могли б вільно розпоряджатися для виконання своїх функцій та завдань. Обсяг фінансових ресурсів, закріплених за органами місцевого самоврядування, не можна порівняти з обсягом їх обов'язків, встановленими Конституцією України та бюджетним законодавством. Відсутність чіткої регламентації бюджетних взаємин при створенні одного місцевого самоврядування в межах іншого, а також відсутність нижньої межі чисельності населення місцевого самоврядування призвели до того, що багато дрібних населених пунктів або навіть їх частин (у яких, як правило, присутній один великий платник податків) отримали можливість сформувати об'єднану територіальну громаду і отримати бюджетну автономію – без урахування ступеня реальної зацікавленості населення у такій формі реалізації його права на місцеве самоврядування.

У ширшому формулюванні проблема полягає в тому, що гарантовані Конституцією України та бюджетним законодавством права на формування місцевих органів влади, що мають на увазі специфічні бюджетні та фінансові повноваження, саме в цій частині позбавлені ефективного механізму їх реалізації. Основну частку доходної бази місцевих бюджетів акумулюють великі об'єднанні територіальні громади, створені з урахуванням адміністративних районів та міст. Також вимагають вирішення питання розсіювання ресурсів бюджету між численними недієздатними органом місцевого самоврядування.

Таким чином, основною проблемою місцевих бюджетів є відсутність зацікавленості місцевих органів влади у пошуку додаткових джерел доходів, як податкових, так і неподаткових. Область вирішення зазначеної проблеми у своїй основі перебуває у розробці та реалізації адекватних нормативних документів, що регулюють діяльність місцевих органів влади. Слід зазначити, що наявність права в населення формування місцевого бюджету призводить до відповідальності держави створення умов, що дозволяють реалізувати це право. Вирішення зазначеного питання також лежить на платформі створення передумов для максимального задоволення потреб громадян шляхом удосконалення законодавчої бази, раціонального розподілу повноважень між державними та місцевими органами влади, оптимізацію територіальної організації. Вироблені європейським досвідом принципи децентралізації управління субсидіарності ще не цілком адекватно відображені в українському законодавстві. Практика також відходить від уявлень про місцеві бюджети як інститут громадянського суспільства. Найчастіше вона зводиться до організації режиму влади, що забезпечує особисті чи корпоративні інтереси посадових осіб органів місцевого самоврядування.

Невідповідність обсягу повноважень органів місцевого самоврядування матеріально-фінансовим ресурсам, що знаходяться в їх розпорядженні, є одним з гострих питань, що гальмують динамічний розвиток цих територіальних утворень.

Резервами зростання доходної частини місцевих бюджетів є збільшення податкових надходжень, зокрема необхідним є закріплення за місцевими бюджетами податкових доходів, на розвиток бази оподаткування яких здатні

вплинути органи місцевого самоврядування. Реалізація наступних заходів дозволить збільшити доходну базу місцевих бюджетів: проведення робіт органами місцевого самоврядування щодо виявлення власників майна, які не оформили своїх прав на дане майно; реалізація комплексу заходів щодо скорочення та ліквідації недоїмок з податків та зборів; розробка комплексу заходів щодо надходження неподаткових доходів, оскільки органи місцевої влади мають реальні можливості щодо збільшення неподаткових доходів.

3.2. Зарубіжний досвід формування видатків місцевих бюджетів

Роль державних фінансів у фінансовій системі держави визначається значимістю пріоритетних напрямів витрачання коштів місцевих бюджетів. У більшості країн до них належить фінансування соціально-культурної сфери та комунально-побутове обслуговування населення. З іншого боку, на частку місцевих фінансів нині припадає значної частини централізованих фінансових ресурсів: США, ФРН та Японії – 50-60 %, Великобританії та Франції – понад 30 % [8, с. 226]. Однак нестабільні економічні умови, низький рівень бюджетної забезпеченості та неефективна система управління місцевими фінансами нерідко приводять до формування фінансово неспроможних місцевого самоврядування. У зв'язку з чим у міжнародній практиці державного та місцевого управління вирішення фінансових проблем місцевого самоврядування є актуальним завданням.

Як показало проведене дослідження, у зарубіжній практиці можна виділити два основні способи управління фінансово-бюджетною неспроможністю місцевого самоврядування (рис. 3.1). Перший спосіб полягає у здійсненні комплексу превентивних заходів щодо управління фінансовою неспроможністю, спрямованих на вдосконалення фінансових засад місцевого самоврядування (МСУ). Проведені органами державної влади місцевого самоврядування заходи з управління

фінансово-бюджетної неспроможності місцевого самоврядування спрямовані, головним чином, створення стимулюючих механізмів, щоб забезпечити розвиток власного доходного потенціалу територій.

Рис. 3.1. Способи управління фінансово-бюджетною неспроможністю місцевого самоврядування у зарубіжній практиці

Джерело: розроблено автором за [8; 17]

Загалом доходна частина місцевих бюджетів більшості країн формується за рахунок двох груп надходжень. Перша група – це власні доходи місцевого самоврядування, які включають місцеві податки та збори, штрафи, відсотки загальнодержавних податків, доходи від управління майном та іншої економічної діяльності, добровільні пожертвування та інші. У деяких країнах до них також

відносять кредити та позики, які отримують місцеві уряди. До другої групи входять трансферти з інших бюджетів у формі фінансової допомоги. У таблиці 3.11 подано основні джерела доходів місцевих бюджетів у зарубіжній практиці.

Таблиця 3.1 – Основні джерела доходів місцевих бюджетів (закордонна практика)

Внутрішні джерела			Зовнішні джерела		
Доходи від землі	«Неземельні» доходи	Збори за користування	Міжбюджетні трансферти	Запозичення	Сприяння розвитку
Податок на нерухомість	Податки на домогосподарства, рухоме майно	Комунальні послуги (водопостачання, каналізація, вивіз сміття, ін.)	Безумовні трансферти чи поділ податків	Державні	Допомога при надзвичайних ситуаціях
Земельні збори	Ліцензійні збори на бізнес та ін.	Адміністративне мито	Умовні гранти	Банківські (приватний сектор)	Міжнародна допомога

Джерело: розроблено автором за [5]

У більшості розвинених країн власні доходи в місцевих бюджетах переважають. При цьому у Великобританії, Франції, Німеччині, Швеції, Португалії, Угорщині, Словенії власні доходи об'єднаних територіальних громад здебільшого формуються за рахунок місцевих податків. У Литві, Естонії та Чехії власні доходи місцевих бюджетів здебільшого складаються з відрахувань від загальнодержавних податків. У Фінляндії 2/3 своїх доходів – гроші, одержувані від державних підприємств, надають населенню комунальні послуги [8].

Основними джерелами формування бюджетів місцевого самоврядування у Великій Британії, Нідерландах, Греції та Словенії є гранти з державного бюджету. Трансферти у Великій Британії складають більше половини доходів місцевого бюджету і, переважно, представляють собою цільові гранти на виконання конкретних завдань, а також дотації на фінансування поточних та адміністративних витрат.

Французькі органи місцевого самоврядування мають асигнування (або субсидії) держави, яких налічується 40 різних видів. В країні діє як система асигнувань, та і так звані «перекази» податків, коли держава, наприклад, може «перекладати» регіонам і департаментам частину внутрішнього податку нафтопродукти [8].

У Голландії понад 20% всього бюджету країни направляється до об'єднаних територіальних громад у формі прямих окремих грантів (найбільша стаття доходів місцевих бюджетів) та загальних грантів, що отримуються з місцевого фонду, що фінансується з держбюджету [32].

Таким чином, міжтериторіальне вирівнювання податкового потенціалу та бюджетної забезпеченості досягається за допомогою застосування інструментів міжбюджетного регулювання. Найбільш поширеними трансфертами є субсидії, гранти, вирівнюючі та цільові трансферти. Надані трансферти можуть бути умовними та безумовними, а також виділятися у фіксованому обсязі або з можливістю пролонгації.

Крім того, одним із дієвих інструментів забезпечення фінансової стабільності об'єднаних територіальних громад у багатьох країнах є ефективна система управління місцевим боргом. Особливості управління боргом місцевого бюджету визначаються загальною моделлю управління громадськими фінансами країни. Розрізняються умови залучення запозичень, склад і структура боргових зобов'язань, ступінь контролю за політикою, що проводиться, з боку вищих органів влади.

Найбільш значущими превентивними заходами регулювання запозичень місцевих бюджетів з боку державних органів є визначення оптимального набору боргових інструментів та правил використання позикових коштів, встановлення обмежень на розмір бюджетного дефіциту, верхній рівень боргу, обсяг та форми запозичень, а також обов'язкове узгодження для одержання кредитів банків.

Другий спосіб управління фінансово-бюджетною неспроможністю місцевого самоврядування передбачає запровадження спеціальних режимів функціонування бюджету та застосування процедур врегулювання простроченої заборгованості об'єднаної територіальної громади, відновлення платоспроможності.

Національні моделі регулювання неспроможності місцевого самоврядування різні. У літературі виділяють два основні підходи до побудови системи банкрутства: судовий та політико-адміністративний. При політико-адміністративному підході вищі органи влади здійснюють контроль за діями

місцевого самоврядування, запобігаючи трансформації фінансових проблем у неспроможність та запобігаючи участі судових органів у прийнятті ключових рішень у ході реструктуризації заборгованості місцевого самоврядування [9]. Цей підхід характеризується меншими витратами і є кращим у багатьох країнах. Судовий підхід передбачає пряму участь судових органів в управлінні неспроможністю місцевого самоврядування та прийняття ключових рішень щодо реструктуризації заборгованості.

Існуючі спеціальні режими функціонування бюджетів у різних країнах, а також інструменти у вигляді «надзвичайної» фінансової допомоги необхідні для вирішення проблеми подолання фінансової неспроможності місцевого самоврядування, що передбачає наявність простроченої заборгованості та неможливості виконання своїх зобов'язань у майбутньому. При цьому, як показав аналіз зарубіжного досвіду, у більшості випадків перевага надається досудовому врегулюванню заборгованості та відновленню фінансової спроможності місцевого самоврядування, оскільки проходження процедури банкрутства негативно впливає на імідж місцевого самоврядування, негативно позначається його кредитному рейтингу, супроводжується додатковими витратами.

Таким чином, заходи щодо розвитку фінансового потенціалу, особливості застосування інструментів міжбюджетного регулювання та правил ефективного управління боргом місцевого самоврядування, що мають місце в закордонній практиці, набувають особливої значущості з метою здійснення досудового врегулювання фінансових проблем місцевого самоврядування та забезпечення фінансової спроможності місцевого самоврядування у вітчизняній дійсності. При цьому важливо, щоб вони були детально вивчені та адаптовані з урахуванням практики місцевого самоврядування та особливостей українського законодавства.

3.3. Управлінські рішення і шляхи вдосконалення формування видатків місцевих бюджетів

У світовій практиці широко використовується метод бюджетування, орієнтованого на результат (далі – БОР). Цей метод передбачає складання бюджету не лише на базі даних його фактичного виконання за попередній рік – від досягнутого, а й на основі виконання певних завдань щодо кожного підрозділу, міністерства, відомства, підвищення рівня якості бюджетної послуги для громадян. Для цього запроваджується механізм середньострокового (на три роки) планування життя країни та регіонів.

Поточні мінімальні потреби регіону (місцевого самоврядування) мають визначатися з державних мінімальних соціальних стандартів, а капітальні видатки необхідно планувати, виходячи з бюджетування, орієнтованого на кінцевий результат. Програмно-цільовий підхід є більш прийнятним для фінансування оновлення обладнання, об'єктів нерухомості, інвестиційної та інноваційної політики у регіоні. Такий підхід забезпечить не тільки вирівнювання бюджетної забезпеченості регіонів, а й дозволить враховувати реальні потреби у бюджетних коштах кожного місцевого самоврядування, підвищить прозорість видаткових зобов'язань та відповідальність органів місцевого самоврядування виконання цих зобов'язань. Метод БОР також не може існувати без кошторису витрат, які б цільові установи не були поставлені.

Наступним етапом планування місцевого бюджету є визначення джерел фінансування видаткових зобов'язань. І тут прораховується податковий потенціал місцевого самоврядування, величина своїх неподаткових доходів та інших джерел. І якщо місцеве самоврядування не може забезпечити виконання мінімальних видаткових зобов'язань через відсутність коштів, необхідно надавати йому фінансову підтримку із відповідних фондів. На рис. 3.2 представлені етапи бюджетного планування в місцевому самоврядуванні.

Рис. 3.2. Схема етапів місцевого бюджетного планування

Джерело: розроблено автором за [11]

Метою розробки мінімальних державних соціальних стандартів є їх використання при формуванні місцевих бюджетів. А забезпечення державних мінімальних соціальних стандартів має здійснюватися органами державної влади та органами місцевого самоврядування. При цьому вони повинні відповідати за забезпечення виконання ними мінімальних державних стандартів, а контролюючі органи – перевіряти цільове використання вищезазначених коштів. При цьому всі бюджети складаються та виконуються на основі пріоритетного фінансування видатків, пов'язаних із забезпеченням державних мінімальних соціальних стандартів. Інші видатки включаються до проекту бюджету за умови дотримання мінімальних державних соціальних стандартів на рівні мінімальної бюджетної забезпеченості.

Необхідно визначитися, що вигідніше – йти на дотації та вирівнювання чи закріпити чіткий та надовго встановлений норматив відрахувань від податків. Останнє важливіше, оскільки немає і не може бути надійнішою базою для

розрахунків потреб територій у фінансових ресурсах. Однак і тут є проблеми: оскільки податкову базу формує законодавство, планувати будь-які видатки місцевого самоврядування може лише з урахуванням змін цього законодавства. Місцеве самоврядування знаходяться ще в більшій залежності від рішень державних органів влади. Таким чином, для визначення потреби місцевого самоврядування в бюджетних коштах основою повинні стати законодавчо встановлені мінімальні соціальні стандарти бюджетних послуг, що діють на території всієї країни. Органи влади та місцевого самоврядування зобов'язані відповідати за виконання цих стандартів. При цьому збалансованість доходів та видатків територіальних бюджетів досягається насамперед за рахунок формування власних доходів, а не передачі частини державних податків на місцевий рівні. Допомога у вигляді трансфертів, субсидій, субвенцій та дотацій надається в останню чергу і лише у двох випадках:

- за неможливості покриття витрат за рахунок коштів, що збираються на даній території;
- у разі виникнення особливих, незапланованих обставин.

На рівні місцевого самоврядування хронічний недолік бюджетних коштів і надалі вестиме до згортання мережі бюджетних установ і, відповідно, їх скорочення.

Поєднуючи методи планування бюджетних видатків, а саме: нормативний метод та методу, орієнтованого на кінцевий результат, враховуючи досягнутий рівень, дозволить об'єктивніше визначити потребу СТГ у бюджетних коштах. Таким чином повністю виключається можливість впливу суб'єктивних чинників. При недостатності СТГ власних коштів доцільно регулювати процес формування доходів з допомогою податків, субвенцій, субсидій, дотацій. Це дозволить здійснити принцип прозорості бюджету не тільки на папері, а й у реальному житті, оскільки створює можливість здійснення контролю як за доходами, так і за видатками бюджету, що покращує управління ними.

ВИСНОВКИ

За проведеним дослідженням зроблено наступні висновки.

1. Визначено, що видатки місцевого бюджету є коштами, що створені задля фінансового забезпечення завдань та функцій місцевого самоврядування. Бюджет формується виходячи з обсягу видаткових зобов'язань. Місцевий бюджет спирається насамперед на власні доходи. До їх складу за рівнем значущості місцевого бюджету входять: бюджетоутворюючі податки (податок на доходи фізичних осіб, земельний податок, спеціальні податкові режими (спрощена система оподаткування), доходи від використання майна місцевого самоврядування (здавання в оренду та ін.) та продажу матеріальних та нематеріальних активів, міжбюджетні трансферти з вищих бюджетів, дотації, інші міжбюджетні трансферти. Найважливішими джерелами доходів, які залежать від податкового потенціалу місцевого самоврядування виступають його податкові доходи. Бюджетний кодекс України встановлює їх мінімальні нормативи щодо різних типів місцевого самоврядування. Місцевий бюджет є систематизуючим елементом фінансових ресурсів місцевого самоврядування, його фінансовою базою. Обов'язків компонент демократичного державного устрою – місцеве самоврядування, яке здійснюється самим населенням через вільно обрані ним представницькі органи. Формування видатків бюджетів бюджетної системи України здійснюється відповідно до видаткових зобов'язань, обумовлених встановленим законодавством розмежуванням повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

2. Встановлено, що формування та використання видаткової частини бюджету є гострою проблемою для будь-якого місцевого самоврядування, оскільки при розподілі бюджетних коштів відбувається процес «перетягування каната» на фінансування різних галузей: оборони, соціальної політики, освіти, охорони здоров'я, ЖКГ, культури, спорту та інших. Доходна частина бюджету базується на показниках, наданих органами податкової служби та показниках виконання минулих бюджетів на положеннях чинного законодавства про наповнення

бюджетів. Значну частину доходів місцевого бюджету складають міжбюджетні трансферти. Міжбюджетні трансферти впливають на складання, розгляд та затвердження бюджету, оскільки їхню точну суму, а це майже чверть, а інколи і більше, можна дізнатися тільки після затвердження Державного бюджету України.

3. Визначено, що місцеві бюджети виступають головним інструментом реалізації державної фінансової політики та вирішення таких важливих завдань, як структурна перебудова національної економіки, вирівнювання соціально-економічного розвитку локальних територій, підвищення життєвого рівня окремих верств та груп населення, житлове будівництво, благоустрій території, проведення природоохоронних заходів тощо. Аналіз сучасних проблем планування та виконання місцевого бюджету, дозволяє автору сформулювати низку напрямів оперативного управління бюджетом в умовах глобальних викликів та обмежених бюджетних ресурсів: 1) орієнтація на зростання податкових та неподаткових надходжень у довгостроковій перспективі та мінімізація їх зниження поточне виконання місцевого бюджету; 2) використання місцевої бюджетної політики як інструменту саморозвитку комунальної інфраструктури території; 3) встановлення низки пріоритетів місцевої бюджетної політики за умов обмежених фінансових ресурсів. Дотримання запропонованих рекомендацій дозволить покращити процес формування та виконання місцевого бюджету в умовах обмежених бюджетних ресурсів. Одним із пріоритетів бюджетної політики є оптимізація неефективних витрат. При формуванні бюджету мають бути враховані результати аналізу з питань оптимізації та підвищення ефективності бюджетних видатків. Для збільшення самостійності та незалежності місцевого самоврядування необхідно здійснювати вдосконалення та розширення системи внутрішніх ресурсів формування доходної частини місцевих бюджетів (податкові та неподаткові доходи).

4. Представлено методику та інструментарій дослідження ролі видатків місцевих бюджетів в контексті реформування місцевого самоврядування. Запропоновані показники можуть лежати в основі механізму бюджетного регулювання для виявлення та запобігання дисбалансу бюджетних процесів.

Методика може бути використана для прийняття управлінських рішень у частині підвищення ефективності управління фінансами окремих територіальних громад. Практична цінність методики полягає у можливості оцінки розвитку соціальної сфери та інфраструктури, реалізації інноваційної діяльності в територіальній громаді, підтримка комплексного соціально-економічного розвитку території. Склад наведеної методики та інструментарій фундаментального дослідження має перевагу в тому, що синтезує важливий обсяг даних і пропонує, з одного боку, можливі шляхи досягнення консенсусу з усіх дискусій з цієї теми, а також, з іншого боку, вказівку майбутніх напрямів досліджень.

5. Досліджено склад та структуру видатків місцевих бюджетів України та встановлено, що в структурі видатків місцевих бюджетів України відбулись значні перетворення – зменшується частка видатків на охорону здоров'я, охорону навколишнього середовища соціальний захист та соціальне забезпечення. В структурі збільшується частка міжбюджетних трансфертів, освіти, ЖКГ, економічної діяльності, громадського порядку, безпека та судова влада. Це свідчить про зміну пріоритетів бюджетної політики місцевих бюджетів під час воєнного стану. Встановлено, що у 2023 році відбувся перерозподіл видатків місцевих бюджетів: видатки на охорону навколишнього середовища, на соціальний захист та соціальне забезпечення, на охорону здоров'я у складі місцевих бюджетів України поступились таким видаткам, як громадський порядок, безпека та судова влада, сфера ЖКГ, загальнодержавні функції.

Досліджено склад та структуру видатків Бородянської СТГ у 2019-2023 рр. та встановлено високу частку поточних видатків. Частка капітальних видатків зменшилась. За економічною класифікацією в структурі видатків класифікацією Бородянської СТГ у 2019-2023 роках переважають поточні видатки, а загальна величина видатків зростає на 256308 тис. грн. або на 163,75% порівняно до 2019 року. Виявлено тенденції зниження деяких витрат громади у 2022 році, для перерозподілу видатків у сторону збільшення забезпечення громадського порядку, безпеки та судової влади, а також житлово-комунального господарства та освіти. Видаткова частина бюджету Бородянської СТГ здебільшого орієнтована на

фінансування видатків освітньої діяльності, громадський порядок, безпеку та судову, охорону здоров'я, духовний та фізичний розвиток, житлово-комунальне господарство. У досліджуваному періоді частка таких видатків як економічна діяльність, соціальний захист та соціальне забезпечення, охорона навколишнього природного середовища, є не значною. Видатки бюджету Бородянської СТГ за 2019-2023 рр. здебільшого спрямовані на фінансування поточних видатків, має низьку спрямованість видатків на капітальні та соціального забезпечення.

6. Проаналізовано стан формування видатків місцевих бюджетів та встановлено, що доходи місцевих бюджетів України представлені здебільшого податковими надходженнями, які протягом досліджуваного періоду зростають та складають більше 66% у структурі всіх доходів місцевих бюджетів України. Також значну частку доходів місцевого бюджету складають надходження від органів державного управління, які складають понад 37% у 2023 році. Проте, зростання доходів не забезпечує виконання місцевих бюджетна по видаткам, адже протягом досліджуваного періоду місцеві бюджети виконувались зі значним дефіцитом.

7. Визначено проблемні питання удосконалення процесу формування видатків місцевих бюджетів та пошук резервів їх збільшення. Формування системи місцевого самоврядування відбувається, зазвичай, шляхом ініціювання згори, хоча процес виникнення і інститутів має відбуватися під час органічного руху знизу, у результаті спостерігається випереджальний характер формування системи місцевого самоврядування. Подібний сценарій такого розвитку історично був, швидше за все, неминучим. Але саме для сфери місцевого самоврядування наслідки виявилися особливо негативними та потребують якнайшвидшого усунення. Можна ідентифікувати такі проблеми: відсутність чітких принципів поділу владних повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування; суперечливість та неузгодженість прийнятих та чинних законів; некоректність та розмитість більшості правових норм; юридична некоректність статутів місцевого самоврядування; відсутність опрацьованих юридичних норм та процедур, що забезпечують відповідальність та контроль з боку держави та громадян за діяльністю органів місцевого самоврядування. Основною умовою

вирішення зазначених завдань є забезпечення сталого економічного зростання місцевих бюджетів. Важливим чинником досягнення соціально-економічного розвитку місцевого самоврядування є формування власної фінансової бази, що дозволить забезпечити самостійність місцевих бюджетів та створити фундамент у розвиток всієї бюджетної системи країни. Так, на наш погляд, реалізація наступних заходів дозволить збільшити доходну базу місцевих бюджетів: проведення робіт органами місцевого самоврядування щодо виявлення власників майна, які не оформили своїх прав на дане майно; реалізація комплексу заходів щодо скорочення та ліквідації недоїмок з податків та зборів; розробка комплексу заходів щодо надходження неподаткових доходів, оскільки місцеві органи влади мають реальні можливості щодо збільшення неподаткових доходів.

8. Досліджено зарубіжний досвід формування видатків місцевих бюджетів. Нестабільні економічні умови, низький рівень бюджетної забезпеченості та неефективна система управління місцевими фінансами нерідко призводять до формування фінансово неспроможних місцевого самоврядування. У зв'язку з чим досліджено міжнародну практику державного та місцевого самоврядування вирішення фінансових проблем місцевого самоврядування. В зарубіжній практиці можна виділити два основні способи управління фінансово-бюджетною неспроможністю місцевого самоврядування. Перший спосіб полягає у здійсненні комплексу превентивних заходів щодо управління фінансовою неспроможністю, спрямованих на вдосконалення фінансових засад місцевого самоврядування. Проведені органами державної влади місцевого самоврядування заходи з управління фінансово-бюджетною неспроможністю місцевого самоврядування спрямовані, головним чином, створення стимулюючих механізмів, щоб забезпечити розвиток власного доходного потенціалу територій. Другий спосіб управління фінансово-бюджетною неспроможністю місцевого самоврядування передбачає запровадження спеціальних режимів функціонування бюджету та застосування процедур врегулювання простроченої заборгованості місцевого самоврядування відновлення його платоспроможності. Заходи щодо розвитку фінансового потенціалу, особливості застосування інструментів міжбюджетного

регулювання та правил ефективного управління боргом місцевого самоврядування, що мають місце в закордонній практиці, набувають особливої значущості для українського досвіду з метою врегулювання фінансових проблем місцевого самоврядування та забезпечення фінансової спроможності місцевого самоврядування у вітчизняній дійсності.

9. Визначено управлінські рішення і шляхи вдосконалення формування видатків місцевих бюджетів. Розглянуто метод бюджетування, орієнтованого на результат, що передбачає складання бюджету не лише на базі даних його фактичного виконання за попередній рік – від досягнутого, а й на основі виконання певних завдань щодо кожного підрозділу, міністерства, відомства, підвищення рівня якості бюджетної послуги для громадян. Для цього запроваджується механізм середньострокового (на три роки) планування життя країни та регіонів. На рівні місцевого самоврядування хронічний недолік бюджетних коштів і надалі вестиме до згортання мережі бюджетних установ і, відповідно, їх скорочення. Поєднання методів планування бюджетних видатків – нормативного методу та методу, орієнтованого на кінцевий результат, з урахуванням досягнутого рівня дозволяє більш об'єктивно визначити потребу регіону у бюджетних коштах. І повністю виключається можливість впливу суб'єктивних чинників. При недостатності власні кошти необхідно регулювати процес формування доходів з допомогою податків, субвенцій, субсидій, дотацій. Така система дозволить здійснити принцип прозорості бюджету не тільки на папері, а й у реальному житті, оскільки створює можливість здійснення контролю як за доходами, так і за видатками бюджету, що покращує управління ними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арістов Ю. Ю. Формування видатків бюджету як складова державної фінансової політики економічного розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 2. С. 38-43.
2. Буряченко А.Є. Фіскальна децентралізація як індикатор модернізації фіскального простору/ Модернізація податкової та митної політики в інституціональному забезпеченні розвитку економіки України : монографія / К. О. Ващенко, П. В. Пашко, С. В. Онишко та ін. Ірпінь : Університет ДФС України, 2020. – С. 137-152.
3. Бюджетна система України: навчальний посібник в схемах і таблицях / [С. В. Качула, Г. Є. Павлова, Л. В. Лисяк, Добровольська О.В., Л. І. Катан]. Дніпро: Моноліт, 2021. 332 с.
4. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. №2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (Дата звернення: 13.09.2024).
5. Ватаманюк-Зелінська У. З., Ситник Н. С., Бюджетний менеджмент: навч. посіб. Львів : Магнолія, 2021. 511 с.
6. Гапонюк М.А. Використання блокчейн-технологій у фінансовій сфері. Збірник тез Міжнародної наукової конференції «Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення» (випуск 77). URL: <http://www.konferenciaonline.org.ua/ua/article/id-1086/>(Дата звернення 25.09.2024).
7. Гладченко Л. Тимченко О. Фактор довіри у функціонуванні податкової системи. *Фінанси України*. 2023. №11. С. 99-115.
8. Гончар Г.П. Особливості формування доходів місцевих бюджетів. Інфраструктура ринку. Серія «Гроші, фінанси і кредит». 2020. Вип. 45. С. 225-232.
9. Денищенко Л.В. Місцеві бюджети: походження, поняття, структура, напрями розвитку та їх роль у регіональному розвитку. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. Вип. 22. С. 782-784.

10. Державний веб-портал бюджету. URL: <https://openbudget.gov.ua/local-budget/1051100000/info/indicators?year=2019&month=12> (Дата звернення 25.09.2024).

11. Дяченко С.А. Аналіз розвитку інституту місцевих бюджетів в Україні: тенденції та прогнози. Інвестиції: практика та досвід. 2021. №8. С. 63-69.

12. Єфименко Є. М. Бюджетні видатки: сутність та роль у фінансуванні потреб соціально-економічного розвитку. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/> (Дата звернення: 13.09.2024).

13. Жибер Т. В. Тимченко О. М. Концептуалізація бюджетування в парадигмі інституціоналізму. 2023. № 8. С. 113-128.

14. Жибер Т. В., Лігоненко Л. О., Піскунова О. В., Шривастава П., Гузік Т. А. Логіт-модель для прогнозування венчурного фінансування стартапів. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр. 2021. Вип. 5(151). С. 29-36.

15. Жибер Т. В., Солопенко, Т. В. Сутнісно-правові аспекти визначення складових показника ефективності бюджетної програми на прикладі фінансування вторинної ланки медичної допомоги. Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування. 2020. Вип. 5. С. 88-97.

16. Жибер Т.В. Кібернетичний підхід у публічному бюджетуванні. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2020. URL: <https://ev.fmm.kpi.ua/article/view/216320> (Дата звернення 25.09.2024).

17. Жибер Т.В., Солопенко Т. В. Механізми належного фінансового забезпечення бюджетних програм. *Економіка України*. 2022. № 8. С. 55-69.

18. Жибер Т.В., Солопенко Т.В., Славкова А.А. Державні програми у програмно-цільовому бюджетуванні: інституційний аспект. Вчені записки : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». Київ : КНЕУ, 2021. Вип. 24 (3). С. 22–29.

19. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997, № 280/97-ВР.

20. Закорко К.К. Виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану: нові тенденції та закономірності. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 2. С. 38-45.

21. Зінченко О. А., Даріюш П., Зінченко Д. С. Інформаційна економіка: концепція, сутність та розвиток. Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». 2019. №16. С. 3-13.

22. Катан Л.І. Формування місцевих бюджетів в умовах реформування суспільних фінансів України. *Агросвіт*. 2020. № 3. С. 3–12.

23. Коломієць Г.Б. Еволюція податкового планування у контексті узгодження суспільних та приватних інтересів: зб. матеріалів II Міжнародний податковий конгрес. Ірпінь: Університет ДФС України, 2021. 1298 с.

24. Кондратюк С.Я. Вплив бюджетної децентралізації на розвиток територіальних громад. Інновації в фінансовій системі України: виклики сьогодення: Збірник наукових матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 25 березня 2020 р. Київ: КНЕУ, 2020. С.71-73.

25. Кондратюк С.Я. Оцінка видатків бюджету міста Києва. Актуальні проблеми та перспективи розвитку національного господарства в умовах глобальної нестабільності: Збірник наукових матеріалів Міжнародного форуму. Кременчук, 02-03 грудня 2020 р. Кременчук: Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, 2020. С.159-161.

26. Кондратюк С.Я., Герасименко О.В. Вплив воєнного стану на дефіцит Державного бюджету України й державний борг. Сучасні питання економіки та фінансів: глобальні виклики та тренди: Збірник наукових матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 9 листопада 2023 р. Київ: КНЕУ(електронне видання), 2023. С.58-60.

27. Крикун Т.І. Місцеві бюджети як інструмент економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. 2020. № 12.

28. Крутько М.А. Місцевий бюджет як елемент бюджетної та фінансової системи України: правові аспекти. *Приватне та публічне право*. 2022. №1. С. 56-60.

29. Кужда Т., Луциків І., Галушак О. Дослідження стану виконання місцевих бюджетів України в період воєнного часу. *Галицький економічний вісник*. 2024. № 1. С. 178-186.

30. Куриляк Т. П. Теоретичні аспекти видатків місцевих бюджетів, їх роль і призначення для людського розвитку. Актуальні питання фінансової теорії та практики: збірн. матер. Шостої заоч.- дистанц. конф. студентів і молодих вчених, м. Тернопіль, 30 лист. 2020 р. Тернопіль: ТНЕУ, 2020. С. 89–91.

31. Люта О. В. Місцеві бюджети: їх сутність та призначення у забезпеченні соціально-економічного розвитку території. Проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України: матеріали V Всеукр. наук.-практ. інт.-конф. (м. Суми, 19–20 листоп. 2020 року). Суми: Сумський державний університет, 2020. С. 178–180

32. Миськів Г. Бюджетна система : теоретичні та практичні аспекти (у схемах і таблицях) : навчальний посібник. Львів : Растр-7, 2020. 272 с.

33. Місцеві бюджети України: статистичні дані. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=8&year=2023&budgetType=LOCAL> (Дата звернення: 27.10.2023).

34. Онищенко В. Доходи та видатки місцевих бюджетів у 2021 році. URL: <https://oblikbudget.com.ua/article/126-struktura-mstsevih-byudjetv-u-2021-rots> (Дата звернення: 08.09.2024).

35. Онищук І. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2022 рік. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16105> (Дата звернення: 08.09.2024).

36. Онищук І. Аналіз виконання місцевих бюджетів за I квартал 2023 року. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16638> (Дата звернення: 08.09.2024).

37. Павлючук Т. С. Місцевий бюджет: його сутність та територіальний брендинг як інструмент місцевого розвитку. Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. інт.-конф. (м. Острог, 22 жовт. 2021 р.). Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2021. С. 114-118.

38. Паутова Т., Сушко Н., Овчаренко Т., Чечуліна О. Вплив війни на бюджети територіальних громад; за заг. ред. Шубіна О. Аналітичне дослідження показників бюджетів за 2021–2022 роки 60 територіальних громад партнерів Програми USAID DOBRE у 10 областях України. 2023. 127 с.

39. Пилипчук В. Ю. Місцеві бюджети: виклики в умовах воєнного стану та пошуки шляхів їх подолання. Молодий вчений: матеріали Всеукр. наук.-практ. інт.-конф. (м. Київ, 17–28 лют. 2023 року). Київ, 2023. С. 25-29.

40. Піхоцька О. М., Ющик Ю. В. Аналіз виконання бюджетів в період воєнного стану. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Вип. 35. 2022. С. 25–32.

41. Плукар Л.А. Місцеві бюджети в умовах децентралізації: теоретичні аспекти. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2019. Вип. 4 (82). С. 160-165.

42. Проект «Підтримка децентралізації в Україні» (SALAR International) URL: <https://decentralization.ua/news/17747> (Дата звернення 25.09.2024).

43. Проць Н. В. До питання формування бюджетів територіальних громад в умовах військової агресії. URL: <https://ojs.kname.edu.ua/index.php/area/article/download/3187/3030> (Дата звернення: 08.09.2024).

44. Радіонов Ю. Д. Формування та виконання місцевих бюджетів в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 53. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2669> (Дата звернення: 08.09.2024).

45. Радіонов Ю.Д. Економічна сутність бюджетних видатків. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. 2018. Вип. 2-2 (45). С. 107-112.

46. Радіонов Ю.Д. Формування видатків бюджету: монографія / Ю.Д. Радіонов. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 616 с.

47. Сивульська Н.М., Волковський Є.І., Гладченко Л.П. Видатки місцевих бюджетів в умовах адаптації до зовнішніх впливів: проблеми та перспективи розвитку. 2024 № 5(5).

48. Сидорович М. Муніципальні фінанси: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Київ: НаУКМА, 2021. 68 с.
49. Стеценко Т. В., Яременко В. Г., Овчаренко К. В. Оцінка виконання доходів місцевих бюджетів України. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Вип. 3(14). С. 392–397.
50. Сукач О. І. Реалії виконання місцевих бюджетів в Україні. Трансформація національної, закордонної моделей економічного розвитку та законодавства в умовах воєнного часу: матеріали III Міжнар. наук.-практ. інт.-конф ВНУ ім. Лесі Українки, (27-29 черв. 2022 року), м. Луцьк: Волиньполіграф, 2022. С. 103-105.
51. Тимченко О. М. Наслідки податкових трансформацій у країнах ЄС та США. *Фінанси України*. 2020. № 1. С. 26-41.
52. Тимченко О. М., Осадчий Є. С. Інституційна спроможність упровадження моделі сегментації податкових боржників в Україні. *Ефективна економіка*. 2020. №8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8086>
53. Тимченко О.М. Принципи ефективної податкової системи та їх реалізація в Україні. Міжнародна науково-практична конференція студентів та дослідників «Фінансові аспекти підтримки економіки в умовах глобальних конфліктів» Київ-Бремен. 4 травня 2023 року. С. 87-90.
54. Фінансування місцевих інвестиційних проектів: навчальний посібник/ [Буряченко А.Є., Козак В.І., Леонов Д.А. та ін.]. Київ: УІРФР, 2019. 500 с.
55. Цимбалюк І. Фіскальний простір інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика: монографія /. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 500 с.
56. Шпак І.В. Сутність та особливості правового регулювання видатків бюджету на сектор національної безпеки і оборони в умовах воєнного стану. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». Розділ VII. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. 2024. С. 555-560.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

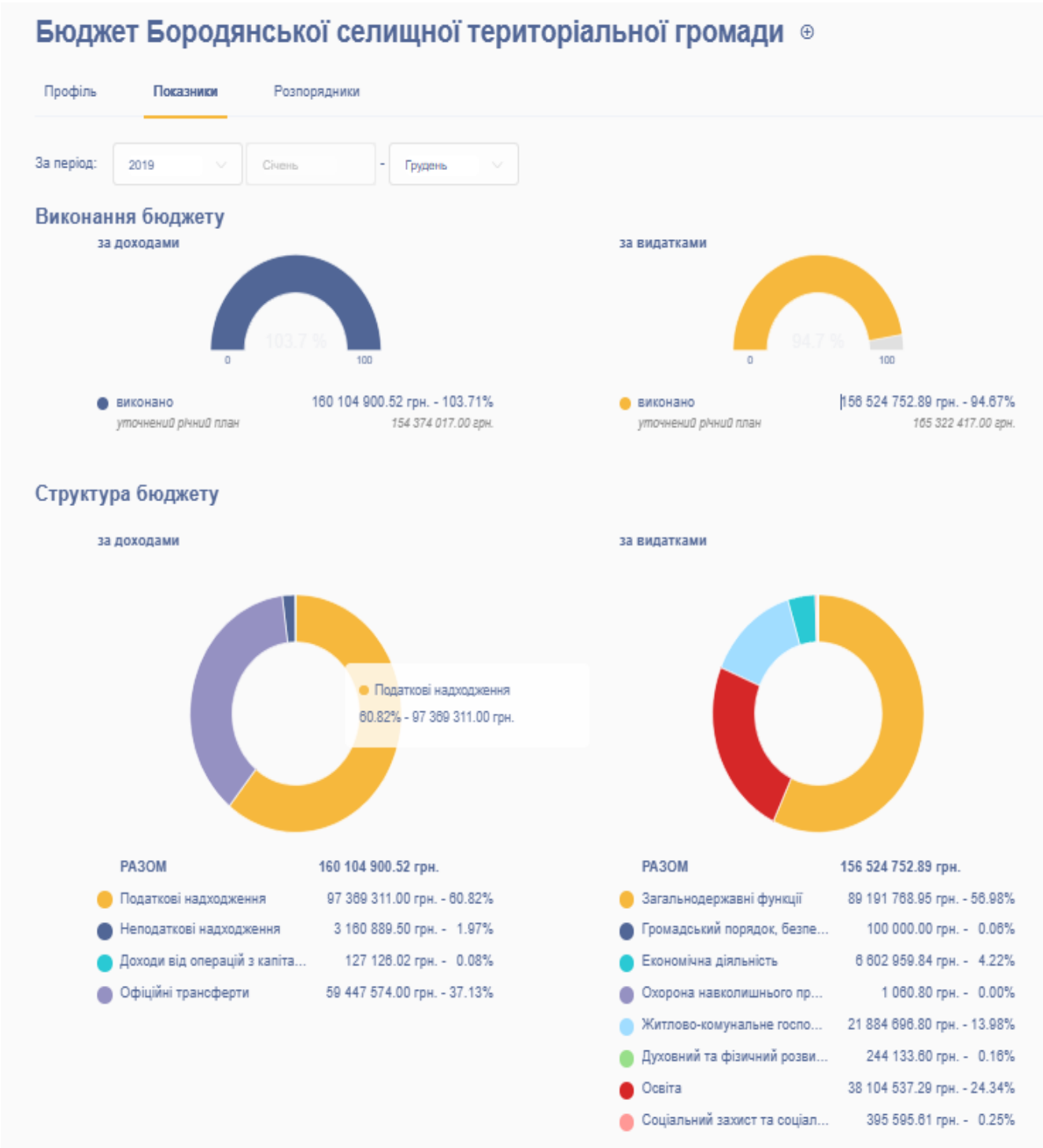

Рис. А.1. Скріншот з сайту openbudget доходів та видатків Бородянської СТГ за 2019 рік, грн.

Джерело: [10]

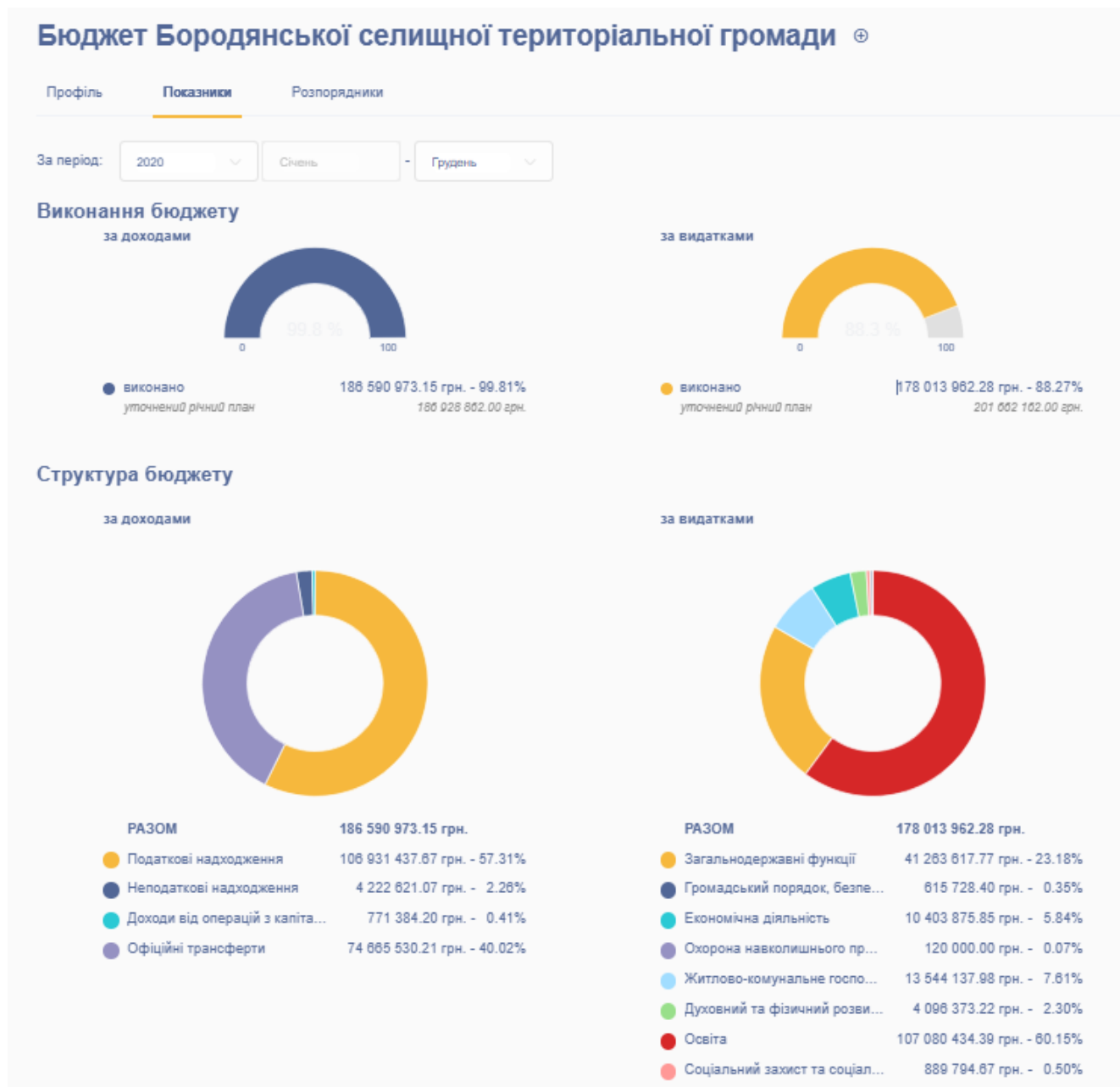

Рис. А.2. Скріншот з сайту openbudget доходів та видатків Бородянської СТГ за 2020 рік, грн.

Джерело: [10]

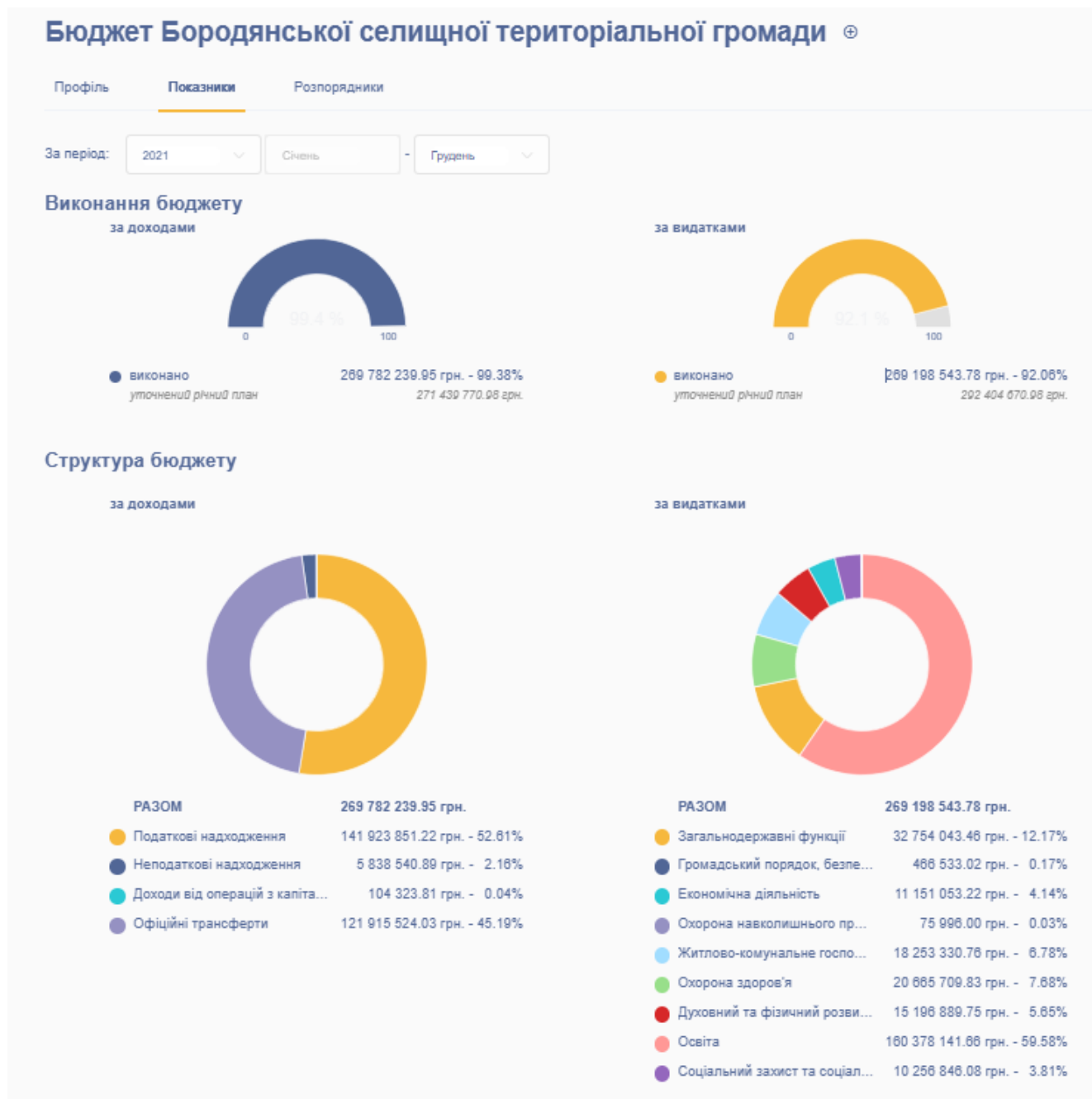

Рис. А.3. Скріншот з сайту openbudget доходів та видатків Бородянської СТГ за 2021 рік, грн.

Джерело: [10]

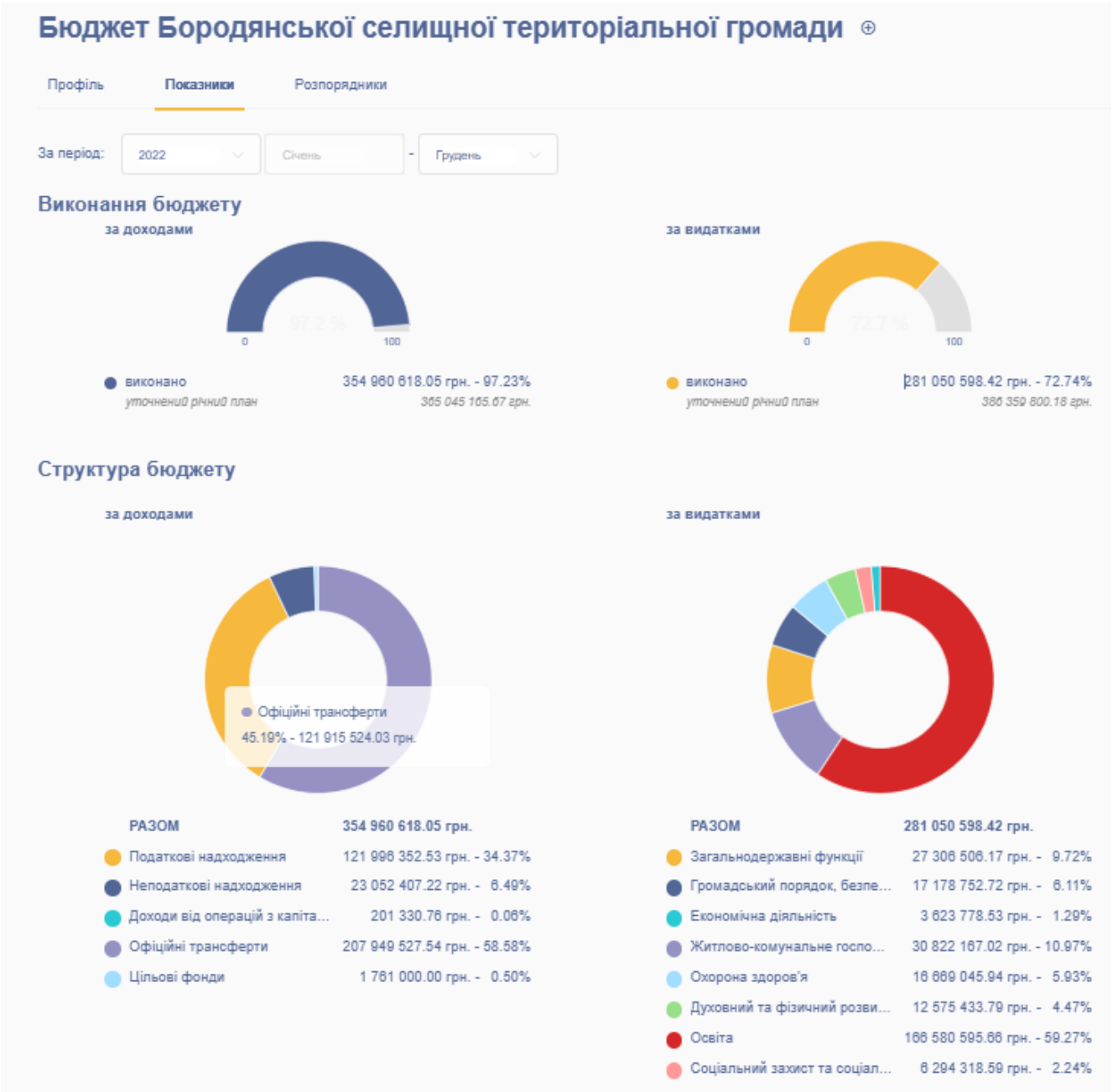

Рис. А.4. Скріншот з сайту openbudget доходів та видатків Бородянської СТГ за 2022 рік, грн.

Джерело: [10]

Рис. А.5. Скріншот з сайту openbudget доходів та видатків Бородянської СТГ за 2023 рік, грн.

Джерело: [10]